

โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน

: กรณีศึกษาย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง

**The Research for Developing the Cultural Source
to be the Learning Source and Funding Source of Local People
: The Case Study of Kudee Cheen Area**

โดย

นางสาวกิตติพร ใจบุญ

หัวหน้าโครงการวิจัย

นางสาวอนงค์รัตน์ คักดีภักดี

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

นางสาวยุพา เรืองพุ่ม

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

นายจุลภัสสร พนมวัน ณ ออยุธยา

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2544

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ที่พิจารณาให้ทุนสนับสนุนในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และครูอาจารย์ทุกท่าน ที่ให้ชีวิตและประสิทธิประสาทวิชาความรู้แก่คณะวิจัย ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูล และผู้มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งผู้สนับสนุนและให้คำแนะนำการทำวิจัยให้สำเร็จลุล่วงมาด้วยดี ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา และสืบค้นแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง พร้อมทั้งศึกษาคัญภาพและนำเสนอแนวทางในการพัฒนา ส่งเสริม และการจัดการแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และวิจัยเชิงสำรวจแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยใช้แบบบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์ และแบบสอบถามความคิดเห็น เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่และผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระ นักบวช ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ ผู้เข้ามาใช้แหล่งวัฒนธรรม ฯลฯ แสดงความคิดเห็นในการกำหนดรูปแบบและหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาที่เหมาะสมร่วมกัน โดยคณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลของการศึกษาวิจัยพบว่า แหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียงที่สำคัญมีอยู่จำนวน 9 แห่ง แหล่งวัฒนธรรมหลายแห่งมีสถานภาพและบทบาทความสำคัญหลายอย่างในขณะเดียวกัน เช่น เป็นทั้งศาสนสถาน และโบราณสถาน เป็นแหล่งท่องเที่ยว และ/หรือเป็นแหล่งผลิตสินค้าอันเป็นรายได้ของชุมชน เป็นต้น

ในด้านการพิจารณาคัญภาพของแหล่งวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์/ปัจจัยประกอบการคัดเลือกไว้ 7 ข้อ ได้แก่ มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ มีทรัพยากรที่สามารถพัฒนาให้เป็นการสร้างรายได้ การเข้าถึงสะดวก มีวิทยากร/ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้แนะนำ มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีหน่วยงานองค์กรเข้าไปพัฒนา และผู้ครอบครองหรือเจ้าของแหล่งวัฒนธรรมมีความเต็มใจที่จะพัฒนา และได้คัดเลือกแหล่งวัฒนธรรมตัวอย่างสำหรับกำหนดรูปแบบการพัฒนา ดังนี้

1. โบสถ์วัดช่างตาครุส และขนมฝรั่งกุฎีจีน
2. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
3. มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)
4. ศาลเจ้าเกียนอันเกง
5. บ้านเครื่องวงปีพาทย์พาทย์โกศล

ในด้านแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชนนั้น คณะผู้ศึกษาวิจัยพบว่า ผู้ที่ควรมีบทบาทในการพัฒนา ได้แก่ ชุมชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ โดยชุมชนควรมีบทบาทในด้านการมีส่วนร่วม ทั้งในด้านการวางแผนพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม และในด้านความรับผิดชอบ การตรวจสอบ และรับผลประโยชน์จากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ในส่วนของสถาบันการศึกษา มีบทบาทในด้านการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้ข้อมูลจากแหล่งวัฒนธรรม และในส่วนของหน่วยงานภาครัฐ ควรมีบทบาทในด้านการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมของชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกระจายอำนาจ

Abstract

The aim of this study is to study the history of cultural sources in the Kudee Cheen area, Thonburi district, Bangkok. It has to find out 5 sources which has potential to be the examples in developing to be the learning sources and funding sources. Moreover, it has to find out the ways to develop the example cultural sources to be the learning source and funding source.

The researchers used many techniques of research methodology including documentary research and field research. For the field research, the researchers together used the questionnaires and participants observation and presented by the descriptive analysis.

For the result of the research, there are 9 main cultural sources in this area. Many of them has many status like religious and archaeology places, or some of them are tourist attractions and funding sources.

For the potential discussion, the researchers has 7 criterias to select the example cultural sources : 1) it should be the learning resources 2) it should be the cultural resources to develop to be the funding sources 3) easily accessibility 4) it should be the learned person or local wisdom in the cultural sources 5) it should be the distinguished cultural resources 6) it should be the organizations which responsible for develop the cultural sources in this area and 7) the owner or the one who possess the cultural sources are willing to develop the cultural sources. From these criterias, the researchers and the communities has selected 5 potential cultural sources to be the learnig and funding sources, they are:

1. Santa Cruz Church and Kudee Cheen community
2. Kalayanamitr Temple
3. Bang Luang Mosque (Kudee Khao)
4. Kien An Keng Shrine
5. Baan Pattayakosol (Thai Musical Home School)

For the developing the cultural sources to be the learning sources and funding sources, the researchers find out that the stakeholders who should take part as the main role is the community. The learning institutes should play the supporter role by creating the local knowledge curriculum and support the community learning process. The government should promote and support the community's activity in order to develop the cultural sources under the concept of decentralization.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อ.....	ข
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฉ

บทที่

1. บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	3
คำถามหลักในการวิจัย.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	4
วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
แหล่งข้อมูล.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ.....	6

2. แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่อง "เมือง" และการเปลี่ยนแปลง.....	7
แนวความคิดเรื่อง "เมือง" และ "วิถีชีวิตแบบเมือง".....	7
แนวความคิดเรื่องเมือง "กรุงเทพฯ" กับการเปลี่ยนแปลง.....	8
แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	11
การมีส่วนร่วมในการพัฒนา.....	11
แนวคิดเรื่องประชาสังคม.....	12
นโยบายรัฐด้านแหล่งเรียนรู้และการจัดการทางวัฒนธรรม.....	14
นโยบายด้านการจัดการทางวัฒนธรรม.....	14
นโยบายด้านแหล่งการเรียนรู้.....	14

3. ภูเก็ต : แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของธนบุรี.....	16
ความสำคัญของย่านภูเก็ต.....	19
วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร.....	19
วัดประยุรวงศาวาสวิหาร.....	22
วัดบุปผารามวิหาร.....	26
วัดช่างตากุ้งี่.....	30
ศาลเจ้าเกียนอันเกง.....	35
มัสยิดบางหลวง (ภูเก็ต).....	36
ตึกไทยประยุกต์หน้าวัดประยุร.....	38
บ้านเครื่องวงปีพาทย์พาทย์โกศล.....	39
ขนมฝรั่งภูเก็ต.....	41
ความสำคัญของชุมชนย่านภูเก็ต ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	42
ปัญหาของภูเก็ต : ปัญหาของเมืองใหญ่.....	46
โอกาสในการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม.....	48

4. แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านภูเก็ตและพื้นที่ใกล้เคียง

ประเภทของแหล่งวัฒนธรรมในบริเวณย่านชุมชนภูเก็ตและพื้นที่ใกล้เคียง.....	55
ศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรมย่านภูเก็ตและพื้นที่ใกล้เคียง ในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน.....	57
แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านภูเก็ตและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน.....	59
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านภูเก็ตและพื้นที่ใกล้เคียง.....	65
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	71

5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ..... 73

บรรณานุกรม.....	78
-----------------	----

ภาคผนวก ก.

1. เอกสารประกอบการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ในย่านกุฎีจีน ในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา

ภาคผนวก ข.

1. แบบบันทึกข้อมูล
2. แบบสำรวจความคิดเห็น

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงรายการแหล่งวัฒนธรรมจำแนกตามประเภท.....	56
2. แสดงรายการผู้ครอบครอง/เจ้าของแหล่งเรียนรู้ในปัจจุบัน.....	56
3. แสดงผลการพิจารณาคักยภาพของแหล่งวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม.....	58
4. แสดงผลการพิจารณาคักยภาพของแหล่งวัฒนธรรม ด้านอื่น ๆ.....	58
5. แสดงข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ในการแสดงความคิดเห็นเรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาย่านภูมิจีนและพื้นที่ใกล้เคียง.....	62-63
6. แสดงความสำคัญของบุคคล/หน่วยงานที่ควรเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม.....	64

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.	พระประธานในวิหารน้อย.....	20
2.	หอพระมณเทียรเถลิงพระเกียรติ.....	20
3.	ซุ้มประตุนั้นหน้าพระวิหารหลวง.....	21
4.	จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ.....	21
5.	พระพุทธรูปหน้าพระประธานในพระวิหาร.....	23
6.	พระเจดีย์ใหญ่.....	24
7.	พระอุโบสถ.....	24
8.	เขามอ หรือ เขาเต่า ภายในบริเวณวัด.....	25
9.	“รั้วเหล็ก” สัญลักษณ์ของวัดประยุรา.....	25
10.	วัดบุปผารามวรวิหาร.....	27
11.	พระวิหาร.....	28
12.	ตึกสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค).....	28
13.	ตราสุริยมณฑล แบบไทย บนหน้าบันพระวิหาร.....	29
14.	ตราสุริยมณฑล แบบฝรั่ง.....	29
15.	ภายนอกโบสถ์วัดช้างตากู.....	32
16.	ด้านหน้าโบสถ์วัดช้างตากู.....	33
17.	ภายในโบสถ์.....	33
18.	ภายในโบสถ์บริเวณซุ้มพระแทนนุชา.....	34
19.	รู้นพระแม่ บริเวณสวนหย่อมด้านหน้า.....	34
20.	ศาลเจ้าเกียนอันเกง.....	35
21.	ลวดลายของมิมบัว ที่อยู่ในห้องละหมาด.....	36
22.	มัสยิดบางหลวง.....	37
23.	กูโบร์ (สถานที่ฝังศพ) บริเวณด้านหลังมัสยิด.....	37
24.	ตึกศาลากลางจังหวัดธนบุรีในอดีต.....	38
25.	“บ้านเครื่อง” ในตรอกหลังวัดกัลยาณ์.....	40
26.	บ้าน “พาทยโกศล” ในปัจจุบัน.....	40
27.	ขนมฝรั่งกุฎีจีน.....	41

ภาพที่	หน้า
28. ตลาดเก่าคุณหญิงอายุยืน บุณนาค อาคารเก่าของตระกูลบุณนาค ที่ยังหลงเหลืออยู่บริเวณ หลังวัดกัลยาณณ์.....	47
29. ส่วนหนึ่งของกิจกรรมเดินเท้าท่องวัฒนธรรมฝั่งขวา ในงานเสวนาฯ ในภาพคือ “ตะจัน” ทำจากหินที่มาจากเมืองจีน.....	49
30. พระพุทธรูปในวิหารน้อยวัดกัลยาณณ์.....	49
31. กิจกรรมวัฒนธรรมสัญจร “ทอดน่อง...ล่องเรือ เพื่อความเข้าใจกรุงธนบุรี” โดยสำนัก ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.....	50
32. มัคคุเทศก์น้อย ชื่อนำชมวัดกัลยาณมิตรในงาน “รักษัธนบุรี ๑๗๖ ปี วัดกัลยาณมิตร”....	51
33. การจัดงาน “รักษัธนบุรี ๑๗๖ ปี วัดกัลยาณมิตร”.....	52
34. การจัดนิทรรศการของสถาบันการศึกษาในย่านกุฎีจีน.....	53
35. การออกร้านของชุมชนกุฎีขาว.....	53

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดผลกระทบกับสังคมไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ทำให้รัฐบาลไทยเห็นความจำเป็นที่จะต้องเร่งพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการจัดการด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อที่จะทำให้คนไทยสามารถปรับตัวและมีการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ในด้านการจัดการการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รัฐบาลได้ดำเนินการปฏิรูป โดยการออกพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2542 โดยมีสาระสำคัญคือ ให้เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบต่อหลักการที่ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างแท้จริง รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาตลอดชีวิต โดยทุกส่วนในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การพัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการเรียนรู้ต้องจัดให้เกิดได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ที่มีการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย ในมาตรา 25 ได้มีการกล่าวถึงบทบาทของรัฐในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า "รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ" ซึ่งนโยบายดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายด้านวัฒนธรรม รัฐบาล พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ข้อ 11.3 (2) คือ "พัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน"

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้มีความพยายามอย่างจริงจัง ในการสนองตอบต่อนโยบายรัฐบาลดังกล่าว โดยการสร้างและพัฒนาแหล่งกลางในการสืบทอดวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ ทันสมัย มีมาตรฐาน และให้สามารถบริหารจัดการ และดำเนินการถ่ายทอดคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งส่วนหนึ่งของความพยายามนี้คือการสนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และดำเนินการจัดการและพัฒนาแหล่งหรือบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากโครงการหอวัฒนธรรมนิทัศน์ โครงการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนไทย และอื่น ๆ

ดังนั้น การศึกษาและวิจัยแหล่งที่มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชนจึงสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติอย่างแท้จริง

ความหมายของคำว่า "แหล่งวัฒนธรรม" , "แหล่งเรียนรู้" และ "แหล่งรายได้" มีดังนี้

"แหล่ง" หมายถึง สถานที่ หรือ ที่รวม

"แหล่งวัฒนธรรม" หมายถึง สถานที่/ที่รวมของภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ศาสนา การทำอาหาร หัตถกรรม การแพทย์และการรักษาสุขภาพ การจัดการทรัพยากรด้านต่าง ๆ เป็นต้น

"แหล่งเรียนรู้" หมายถึง สถานที่/ที่รวม ที่มีการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้แตกต่างจากการเรียนในระบบ การเรียนรู้ยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลสร้างขึ้นเหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบเดียวกับการประเมินผลในชั้นเรียน

"แหล่งรายได้" หมายถึง สถานที่/ที่รวม ที่มีการจัดการและสามารถก่อให้เกิดรายได้แก่บุคคล กลุ่มบุคคล หรือสังคมได้

จากการศึกษาเอกสารพบว่า เมืองธนบุรี ซึ่งในปัจจุบันมีฐานะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกรุงเทพฯ นั้น ในอดีตมีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นราชธานีที่สำคัญของอาณาจักรสยาม ภายหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ.2310 อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์กับกรุงเทพมหานคร เสมือนเมืองฝาแฝดที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทั้งนี้เพราะเมืองธนบุรี ทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลป้องกันศัตรูที่จะเข้ามาทางด้านทิศใต้และเป็นด่านขนอนหลวงสำหรับตรวจตราจัดเก็บภาษีเรือสินค้าต่างๆ ที่ผ่านเข้าออกเป็นจำนวนมากมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากการเป็นด่านขนอนและจุดพักเรือสินค้านี้ส่งผลให้เมืองธนบุรีมีชุมชนเกิดขึ้นหนาแน่นมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว และนอกจากนั้นยังส่งผลให้ชนต่างชาติต่างภาษาอาศัยอยู่ในธนบุรีมาก โดยเฉพาะชาวจีน ธนบุรียิ่งทวีความสำคัญขึ้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเลือกเมืองนี้เป็นราชธานีแห่งใหม่แทนที่กรุงศรีอยุธยาที่ล่มสลายเพราะภัยสงคราม เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่าเมืองธนบุรีมีชัยภูมิที่เหมาะสมเนื่องจากอุดมสมบูรณ์ มีป้อมปราการที่แข็งแรงมั่นคง มีขนาดพอเหมาะที่กำลังไพร่พลที่มีอยู่จะรักษาได้สะดวก และสามารถหลบหลีกออกสู่ทะเลได้สะดวกหากเสียแก่ข้าศึก โดยเลือกพื้นที่บริเวณปากคลองบางหลวง (คลองบางกอกใหญ่) สร้างพระราชวังเป็นศูนย์กลางการปกครอง ซึ่งในปัจจุบัน พื้นที่บริเวณดังกล่าว ยังปรากฏร่องรอยความเป็นเมืองท่าและเมืองราชธานีเก่า ซึ่งมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในย่านคลองบางกอกใหญ่ด้านทิศใต้ ที่เรียกกันว่า "ชุมชนย่านกุฎีจีน" เพราะชุมชนแห่งนี้และบริเวณใกล้เคียงเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยชนหลายชาติหลายภาษาที่เข้ามาตั้งรกรากในบริเวณแห่งนี้ เช่น ชุมชนชาวจีน ฝรั่งเศสสายโปรตุเกส มุสลิม ลาว และมอญ เป็นต้น สามารถสืบค้นไปได้ถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และยังปรากฏเป็นร่องรอยที่ยังคงหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ชื่อที่ใช้เรียกชุมชนกุฎีจีน โบสถ์ซางตาครู้ส สุเหร่ากุฎีขาว ศาลเจ้าเกียงอันเกง "ข้าบอง" พระประธานในวิหารวัดกัลยาณมิตร เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏว่าพื้นที่แห่งนี้ เป็นสถานที่ตั้งของบ้านขุนนางเก่าสายสกุลขุนนาค และยังมีแหล่งวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกมากมาย ซึ่งยังคงมีการสืบทอดและถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน เช่น บ้านพาทย์โกศล ชุมชนดนตรีไทยสำคัญบริเวณหลังวัดกัลยาณมิตร หรือขนมฝรั่งกุฎีจีน ที่มีชื่อเสียง ผลิตและจำหน่ายที่ชุมชนกุฎีจีน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า พื้นที่บริเวณย่านกุฎีจีนดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง ทั้งทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณี แต่ชุมชนแห่งนี้และในย่านนี้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างผสมกลมกลืน และยังคงสามารถสืบสานความเป็นอัตลักษณ์ของตนได้อย่างน่าสนใจ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีลักษณะเป็นพลวัตอย่างรุนแรงและรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ทำให้คณะผู้วิจัยเชื่อมั่นว่า หากได้มีการศึกษาประวัติความเป็นมาและรวบรวมข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในรากฐานทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยในกระแสของการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและสืบค้นแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง
2. เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยที่ทำให้ชุมชนย่านกุฎีจีนสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม
3. เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรมที่จะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษา
4. เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนา ส่งเสริม และการจัดการแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน

คำถามหลักในการวิจัย

1. แหล่งวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียงนี้มีอะไรบ้าง จัดอยู่ในประเภทใด และมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
2. ปัจจัยอะไรที่ทำให้ชุมชนย่านกุฎีจีนสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม
3. ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมของตนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชนได้อย่างไร
4. จะมีแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาให้แหล่งวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชนได้อย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาประวัติความเป็นมาและแหล่งวัฒนธรรมของชุมชนย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งทิศเหนือครอบคลุมถึงเขตวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ทิศใต้ครอบคลุมถึงเขตวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ทิศตะวันออกจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกจรดถนนอิสรภาพ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน และสภาพทั่วไปของแหล่งวัฒนธรรม ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน โดยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและสภาพทั่วไปที่ดำรงอยู่ของแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ที่สามารถสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนย่านกุฎีจีนสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2.3 สภาพปัจจุบันและศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่จะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน

2.4 นำเสนอรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมและการจัดการที่เหมาะสม ในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวิธีการดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาและรวบรวมข้อมูลแหล่งวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ รายงานการวิจัย งานเขียน วารสาร หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรมทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ประกอบด้วย

- การสำรวจข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม โดยใช้แบบบันทึกข้อมูล (Questionnaire) ซึ่งประกอบด้วยคำถามแบบปลายปิด (closed-end questions) และคำถามแบบปลายเปิด (opened-end questions)
- การสัมภาษณ์ การสอบถามและแลกเปลี่ยนความรู้ข้อคิดเห็นจากผู้รู้คนสำคัญ ผู้มีประสบการณ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรมโดยตรง และการสัมภาษณ์แบบเป็นกลุ่ม

- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (*Participant Observation*) เช่น เข้าไปเรียนรู้วิธีการทำขนม พร้อม ๆ กับการสัมภาษณ์ เป็นต้น
- การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (*Non participant Observation*) ใช้ในการสังเกตเพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรม โดยดูจากสภาพแวดล้อม ความสนใจ ความกระตือรือร้น วิธีการดำเนินงาน การจัดการด้านต่าง ๆ ฯลฯ

3. เมื่อทำการสำรวจเก็บข้อมูลแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ แล้ว นำข้อมูลส่วนต่าง ๆ มาจัดแยกประเภทและดำเนินการวิเคราะห์ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 วิธีคือ

- การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบต่าง ๆ เพื่อศึกษาการปรับตัวของชุมชนที่สามารถธำรงอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้ ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง
- การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยข้อมูลที่เป็นตัวเลข วิเคราะห์โดยการแจกนับ (Tally) และข้อมูลที่เป็นเนื้อหา ใช้วิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) โดยจำแนกข้อมูลชนิดง่าย ๆ ก่อน แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลอธิบายถึงความสัมพันธ์และสาเหตุของปรากฏการณ์ โดยยึดกรอบการวิจัยเป็นหลัก

4. นำเสนอข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการวิจัยต่อชุมชนในพื้นที่ และผู้นำชุมชน เพื่อตรวจสอบข้อมูลและดำเนินการประเมินศักยภาพแหล่งวัฒนธรรม

5. ร่วมกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ดำเนินการคัดเลือกแหล่งวัฒนธรรมที่มีศักยภาพสูง จำนวน ๕ แห่งให้เป็นโครงการนำร่องเพื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน

6. จัดเวทีเสวนาเชิงปฏิบัติการ โดยเชิญชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ เอกชน สื่อมวลชนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และแจกข้อมูลแบบสอบถาม เพื่อหาข้อกำหนด รูปแบบ และแนวทางการส่งเสริมและการจัดการที่เหมาะสมร่วมกันในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมตามโครงการนำร่อง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชนอย่างยั่งยืน

แหล่งข้อมูล

1. ค้นคว้าจากเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุดและแหล่งสืบค้นต่างๆ รวมไปถึงการสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต
2. ชุมชนในท้องถิ่น ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ผู้ประกอบอาชีพที่สืบทอดวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านดนตรีไทย ด้านการทำอาหาร ด้านหัตถกรรม เป็นต้น
3. หน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่อง "เมือง" และการเปลี่ยนแปลง

1.1 แนวความคิดเรื่อง "เมือง" และ "วิถีชีวิตแบบเมือง"

แนวความคิดกระแสหลักที่ว่าด้วยวิถีชีวิตแบบเมือง (urbanism as a way of life) เห็นว่า สภาพแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้น (built environment) ของเมืองเป็นส่วนกำหนดเชิงนิเวศน์ที่ส่งผลต่อสำนึกความเป็นปัจเจกชน ความสัมพันธ์อันหลากหลายของหน่วยทางสังคม และสภาวะจิตใจของผู้คน (Writh 1938/1980: 1-24)

Claude S. Fischer (1975) นำเสนอทฤษฎีวิวัฒธรรมย่อยของสังคมเมือง โดยมองว่า เมืองมีวิวัฒธรรมย่อยจำนวนมากมายและเพิ่มขึ้น มีกลุ่มปฐมภูมิและมีเวดดวงทางสังคมที่สมาชิกรู้จักมักคุ้นกัน ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองมีชีวิตอยู่ในโลกทางสังคมที่มีความหมาย โลกทางสังคมนี้เป็นโลกของกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะร่วมกัน สมาชิกของกลุ่มมีความเชื่อและพฤติกรรมเหมือนกัน แต่แตกต่างกันไปจากกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งโลกทางสังคมของกลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะร่วมกันนี้ เรียกว่า "วัฒนธรรมย่อย" (subculture) ที่อยู่ในสังคมเมือง

ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมย่อยต่าง ๆ นั้น มิได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความตึงเครียดในสังคมเท่านั้น แต่อีกด้านหนึ่งแต่ละวัฒนธรรมย่อยอาจมีอิทธิพลต่อกัน มีการแพร่กระจาย แลกเปลี่ยนกัน ซึ่งจะพบว่า ในเมืองที่มีวัฒนธรรมย่อยมากมายหลากหลาย และผู้คนมีโอกาสรพบเห็นหรือเข้าร่วมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมกับวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ ดังนั้น จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนในเมืองได้สัมผัสกับความหลากหลาย จนในที่สุดเกิดเป็นความซับซ้อนของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนนั้น ๆ โดย Fischer กล่าวว่า "วิถีชีวิตแบบเมือง" ก่อให้เกิด "โมเสคของโลกทางสังคม" (mosaic of social worlds) นั่นคือ กลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่มจะสร้างโลกทางสังคมของตนขึ้น และแต่ละกลุ่มก็มีแนวโน้มที่จะเป็นหน่วยทางสังคมที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะที่สมาชิกจะมีความสัมพันธ์กันภายในกลุ่มเป็นหลัก มีความเชื่อและค่านิยมเฉพาะของกลุ่ม มีภาษาพูดเฉพาะกลุ่ม และแสดงพฤติกรรมในแบบเฉพาะกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มนี้จะสัมผัสกันแต่ไม่รู้จักล้ำกัน ลักษณะที่ไม่รู้จักล้ำกันนี้มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

- (1) เกิดจากการที่ผู้อพยพเข้ามาในเมือง ซึ่งต่างก็มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างติดตัวกันมา ทำให้เกิดเวดดวงสังคมที่หลากหลายในเมือง
- (2) การกระจุกตัวของประชากรทำให้เกิดการจำแนกความแตกต่างทางโครงสร้าง เช่น กลุ่มละแวกบ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน และสถาบันที่มีลักษณะพิเศษ ฯลฯ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ มีแนวโน้มที่จะสร้างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมา จนในที่สุดกลายเป็น "วัฒนธรรมย่อย" หรือ "โลกทาง

สังคม" ที่มีความหลากหลายขึ้นในเมือง (อ้างจาก สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2540 : 32)

การเกิดความเป็นเฉพาะที่ / สถานที่นี้ นำไปสู่ความรู้สึกที่เกิดความผูกพัน ความรู้สึกร่วมกับการเป็นเจ้าของ หรือการให้ความหมายกับสถานที่นั้น ๆ ที่เรียกว่า "ความรู้สึกผูกพันต่อสถานที่" (Sense of Place) Gillian Rose (1995) ได้กล่าวถึง ความรู้สึกผูกพันต่อสถานที่ พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งจะเป็นตัวชี้ถึงความหมายและความรู้สึกที่มีความสัมพันธ์ต่อสถานที่ที่แตกต่างกัน ในที่สุดกลายเป็นการสร้างเอกลักษณ์ (Identity) โดยความรู้สึกผูกพันต่อสถานที่ (Sense of Place) อาจแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ คือ

(1) *Sense of Place is natural* เป็นความรู้สึกถึงความต้องการ หรือความจำเป็นต่อชีวิตของมนุษย์ บริเวณที่ผลิตความจำเป็นที่เป็นเงื่อนไขของชีวิต เพื่อความอยู่รอดของชีวิต

(2) *Sense of Place is constructed by underlying structures of power* เป็นความรู้สึกที่อธิบายโดยวัฒนธรรม หรือการตีความทางวัฒนธรรม ซึ่งแน่นอนไม่ได้มีเพียงวัฒนธรรมเดียว แต่มีจำนวนมาก ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนความแตกต่าง (difference) ความรู้สึกต่อสถานที่ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีมาตรฐานต่างกัน ความแตกต่างของแต่ละกลุ่มนี้มี 2 บทบาทด้วยกัน คือ บทบาทในฐานะคนใน หรือผู้ที่เป็นเจ้าของสถานที่ และบทบาทของคนนอก ซึ่งไม่มีความรู้สึกกับการเป็นเจ้าของ

(3) *Sense of Place is part of the politics of identity* เป็นความรู้สึกต่อพื้นที่ที่ถูกครอบงำ โดยเฉพาะความคิดแบบตะวันตก (West) ความมีอารยธรรมกับความไร้อารย-ธรรม

ดังนั้น การเกิดความรู้สึกเหล่านี้นำไปสู่การอธิบาย ความสัมพันธ์ของพื้นที่ทางสังคมที่มีผลทั้งต่อโครงสร้างและผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ การปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างปฏิบัติการต่าง ๆ ที่มีลักษณะซับซ้อน ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ทางสังคม

1.2 แนวความคิดเรื่องเมือง "กรุงเทพฯ" กับการเปลี่ยนแปลง

สิทธิพงษ์ ดิลกวิช (2538) ได้ศึกษาพัฒนาการของกรุงเทพฯ ว่า กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะตัว และผ่านการวิวัฒนาการมาแล้ว 4 ช่วงสมัย ดังนี้

(1) *เมืองในระบบศักดินา (The Sakdina City)* เป็นเมืองที่ปรากฏก่อนปี พ.ศ. 2390 โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองและเป็นผู้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินต่าง ๆ ของเมือง ลักษณะเมืองจำมีศูนย์กลางคือ พระบรมมหาราชวังของพระมหากษัตริย์และบ้านเรือนของขุนนาง ตลอดจนมีกำแพงเมืองและป้อมปราการโอบล้อมป้องกันเมือง และมีท่าเรือ และเรือกวสวไร่นาอยู่นอกกำแพงเมือง สภาพของ

เมืองหรืออาจกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมของเมืองมีลักษณะดั้งเดิมตามธรรมชาติหรือกึ่งชนบท

- (2) *เมืองหลังระบบศักดินา (The Post-Sakdina City)* เป็นเมืองในระหว่างปี พุทธศักราช 2390 - 2470 แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ปกครองเมือง แต่ผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินได้กระจายสู่เหล่าขุนนางและชาวต่างชาติมากขึ้น พื้นที่/ที่ว่างของเมืองมีการขยายมากขึ้นออกไปยังนอกกำแพงเมือง นั่นคือการขยายตัวของถิ่นที่อยู่อาศัยของพวกขุนนาง รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านนอกกำแพงเมือง โดยเฉพาะการเติบโตของเขตอุตสาหกรรมของชาวต่างชาติ
- (3) *เมืองภายใต้การจัดการของข้าราชการ (The Bureaucrat-managed City)* เป็นเมืองที่เกิดขึ้นระหว่างปี 2470-2490 โดยมีขุนนางและข้าราชการกลุ่มใหม่เข้ามามีบทบาททางการเมืองและการจัดการเมืองแทนที่กลุ่มอำนาจทางพระราชสำนัก นอกจากนี้ อิทธิพลของจักรวรรดินิยมของประเทศตะวันตกและทุนนิยมโลกได้อ่อนกำลังลง ซึ่งส่งผลให้รัฐที่ควบคุมโดยกลุ่มอำนาจใหม่สามารถเพิ่มจำนวนอุตสาหกรรมในรูปรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ภายในกรุงเทพฯ และบริเวณชานเมืองมากขึ้น มีการหลั่งไหลแรงงานจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ มากขึ้น และรัฐเองก็ขาดการเตรียมระบบสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ รองรับผู้คนเหล่านี้ ทำให้เกิดสลัมทั่วไป
- (4) *เมืองภายใต้การจัดการของภาคเอกชน (The Privatised City)* เป็นเมืองที่เกิดขึ้นหลังปีพุทธศักราช 2490-2520 ผู้ควบคุมรัฐใหม่ได้โยกระบบเศรษฐกิจของชาติเข้ากับระบบทุนนิยมโลกมากขึ้น ด้วยการส่งเสริมการลงทุนของนายทุนโดยตรงจากต่างประเทศ พร้อมทั้งสนับสนุนการลงทุนของนายทุนภายในประเทศ ทำให้ธุรกิจเอกชนเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการจัดการเมืองควบคู่ไปกับกลุ่มข้าราชการ ขณะเดียวกัน กรุงเทพฯ ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้มีการผนวกชนบทเข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลนครกรุงเทพฯ การใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน คือ ศูนย์กลางการเงินนานาชาติ อยู่ในเขตตอนในของเมืองหรือที่เรียกว่า เมืองชั้นใน อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ได้ย้ายไปยังชานเมืองที่มีมูลค่าที่ดินต่ำและมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับอย่างเพียงพอ ส่วนอุตสาหกรรมขนาดเล็กในรูปของห้องแถวยังปรากฏกระจายในเขตเมืองตอนในและชานเมือง เขตที่อยู่อาศัยในรูปสมัยใหม่ และโครงการบ้านจัดสรรของรัฐและเอกชน ตลอดจนเขตพาณิชย์กรรมและศูนย์การค้าสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก (สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช , 2538 :)

Rudiger Korff ได้วิเคราะห์ถึงพัฒนาการในความสมัยใหม่ของกรุงเทพฯ ในหนังสือ Bangkok and Modernity (1989) ระบุว่า เมืองอย่างกรุงเทพฯ นี้เป็นผลผลิตของกระบวนการ

สะสมทุน (Accumulation of Capital) ของระบบทุนนิยมของประเทศกำลังพัฒนา ความเป็นเมืองของกรุงเทพฯ เกิดจาก "กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย" (Modernization) ซึ่งแตกต่างจากความเป็นเมืองในโลกตะวันตกที่ความเป็นเมือง (Urbanity) เป็นส่วนหนึ่งของความทันสมัยใหม่ (Modernity) ดังนั้น ในแง่ของ "กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยใหม่" ของเมืองเช่น กรุงเทพฯ Korff เห็นว่าได้อำนาจให้เกิด "ความแตกต่างเชิงหน้าที่" (Functional Differentiation) ของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากพื้นที่และต่อเนื่องไปยังความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเมือง (Korff, 1989 : 2)

นอกจากนี้ Korff ยังเห็นอีกว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนี้ ไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันก็เกิดการฟื้นฟูระบบดั้งเดิม (retraditionalization) ขึ้นมา และ/หรือ พัฒนาให้เกิดปัจจัยที่บูรณาการสังคมแบบใหม่ขึ้นมาได้อีก ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสังคมใน "กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่" จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันหลากหลายที่มีทั้งขัดแย้งและปรับตัวเข้าหากัน (Korff, 1989 : 2-3) ดังนั้น ในส่วนของการวิเคราะห์สังคมกรุงเทพฯ นั้น Korff เห็นว่ายุคปี ค.ศ. 1980 เป็นยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจ กรุงเทพฯ มีภาพของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่ชัดเจนมาก และเรียกการเปลี่ยนแปลงในยุคนี้นี้ว่าเป็น "ความลงตัวที่ไม่เข้ากัน" (Heterogeneity) ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของ "ความเป็นสมัยใหม่" (Modernity) และเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การนำไปสู่ความแตกต่างของประชากร ทั้งในด้านฐานะทางเศรษฐกิจ เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และไลฟ์สไตล์ ซึ่งความแตกต่างนี้ได้นำไปสู่การที่แต่ละกลุ่มต่างหา "พื้นที่" ที่จะสร้างตัวตนของพวกเขาขึ้น และโดยการสร้างตัวตนนี้เองที่ได้นำไปสู่ความขัดแย้งทาง "อำนาจ" (Power) ที่จะได้มาซึ่งพื้นที่นั้น ๆ (Korff, 1989 :)

Mark Askew นักสังคมวิทยาที่ศึกษาเมืองกรุงเทพฯ ได้กล่าวถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงความเป็นเมืองของกรุงเทพฯ ไว้ในหนังสือ Interpreting Bangkok (1994) ว่า กรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นี้ส่งผลให้มีชุมชนเก่า ๆ หายไปในบางย่าน แต่ชุมชนเก่าบางแห่งก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้ (Askew, 1994 : 176)

นอกจากนี้ Askew ได้ขยายความถึงมิติการเปลี่ยนแปลงของเมืองกรุงเทพฯ เพิ่มเติมเอาไว้ในงาน Culture Identity and Urban Change in Southeast Asian (1994) ว่า กรุงเทพฯ ถูกสร้างขึ้นมาจากในฐานะเมืองหลวงของราชวงศ์จักรี และเป็นแหล่งชุมชนการค้ามากกว่า 200 ปีแล้ว แต่ก็เห็นว่าเมืองมีการเปลี่ยนแปลงที่ซ้ำซากหากเทียบกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดในช่วงของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยใหม่ (Modernization) ที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยการเปลี่ยนแปลงในช่วงหลังนี้ กรุงเทพฯ ได้กลายเป็น "แหล่ง" (site) ของกลุ่มคนต่าง ๆ ให้เข้ามาพักอาศัยและแสวงหาอำนาจ นอกจากนี้ ความเป็น "เมืองทันสมัย" ของกรุงเทพฯ เกิดจากการเปรียบเทียบกับเมืองในโลกตะวันตก และความเป็นเมืองในเขตชนบทของภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย (Askew, 1994 : 86) ดังนั้น ความทันสมัยและ

ความเป็นชนบท (หรือความดั้งเดิม) ความมีเอกลักษณ์และความแตกต่างจึงเป็นของคู่กัน หากพูดถึง วัฒนธรรมของคนกรุงเทพฯ Askew จึงเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ ที่เข้าสู่ยุคพัฒนาการให้เป็น สมัยใหม่นั้น ได้นำไปสู่ความแตกต่างในวิถีชีวิตของผู้คนที่ล้วนแต่มีการจัดการชีวิตของตนเองแตกต่างกัน ออกไป (Askew, 1994 : 97-98) (อ้างถึงใน สิริพร สมบูรณ์บุรณะ , 2540 : 36-37)

2. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1 การมีส่วนร่วมในด้านการพัฒนา

ดร. ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ได้เคยพูดถึงการพัฒนาในประเทศ "โลกที่สาม" ไว้ว่า "อิทธิพลของวาทกรรมการเมืองแบบใหม่ และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากความคึกคักและตื่นตัวของขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้า ที่โดดเด่นและน่าสนใจอย่างน้อย 2 ขบวนการคือ (1) ขบวนการวัฒนธรรมชุมชน/ท้องถิ่น (The community - culture movements) และ (2) ขบวนการบริหาร / จัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่น / ชุมชน (The community - based natural resource management movements)" (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543 : 132-133)

ในด้านของขบวนการวัฒนธรรมชุมชน/ท้องถิ่นนั้น อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529 : 91-102) ได้เสนอแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบนี้ไว้ 6 ประการ ดังนี้

ประการแรก จะต้องเน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อคงความเป็นชุมชนไว้ มิใช่การพัฒนาที่เน้นปัจเจกชนนิยมที่คำนึงถึงแต่การต่อสู้แข่งขันและทำลายล้างกันอย่างการพัฒนากระแสหลัก, **ประการที่สอง** จะต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น ด้วยการหันกลับไปเน้นเรื่องของประสบการณ์ร่วม เช่น ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วัฒนธรรมหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรัก ความภาคภูมิใจ และห่วงใยในวัฒนธรรมของตน เมื่อมีจิตสำนึกทางด้านวัฒนธรรม เอกลักษณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง และการเคารพในตัวเองก็เกิดขึ้น, **ประการที่สาม** จะต้องมีการขบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดจิตสำนึกแบบชุมชนนี้ ผ่านปัญญาชนท้องถิ่น นักวิชาการในเมือง นักพัฒนา คนเผ่าคนแกในหมู่บ้าน เพื่อสืบทอดจิตสำนึกของชุมชนจากรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป, **ประการที่สี่** จะต้องมีการรวมกลุ่ม/รวมตัวกันของชาวบ้านในรูปของการจัดองค์กร เช่น สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ/ต่อรองกับสถาบันภายนอกชุมชน, **ประการที่ห้า** จำเป็นจะต้องมีการประสานงานทางด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้านกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมและต่างสังคม ชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลรักษามิใช่ทำลายล้างธรรมชาติอย่างพัฒนากระแสหลัก เพราะธรรมชาติจะช่วยคงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ได้ (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543 : 144-145)

2.2 แนวคิดเรื่องประชาสังคม

ผศ. ดร. จามะรี เชียงทอง (2543 : 14) พูดถึงคำว่า "ประชาสังคม" ว่ามีการใช้ในสังคมไทยอย่างโดดเด่น หลังเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในเดือนพฤษภาคม 2535 อย่างไรก็ตาม การนิยามคำว่า "ประชาสังคม" โดยนักวิชาการไทยแต่ละท่านก็มีความแตกต่างหลากหลายกันไป แม้จะมีจุดร่วมบางอย่าง เช่น ประเด็นในเรื่องสิทธิของประชาชนทุกชนชั้น การให้ความสำคัญต่อระบบประชาธิปไตย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีการตระหนักถึง "ลักษณะพิเศษ" ของสังคมไทยซึ่งนำไปสู่ "เอกลักษณ์ความเป็นเฉพาะตัวของประชาสังคมแบบไทย" (ชูชัย สุวงค์ และยวดี คาคการณ์ไกล , 2540 : 172)

เช่นเดียวกับในตะวันตก ซึ่งมีความเข้าใจเกี่ยวกับ "ประชาสังคม" ก็มีแตกต่างหลากหลายกันไป ในทางตะวันตก "ประชาสังคม" หรือ Civil Society นั้น เกิดขึ้นควบคู่กับการเกิดขึ้นของระบบประชาธิปไตย นอกจากจะประกอบไปด้วยนามธรรมในเรื่องของ Rights เรื่องของ Citizen เรื่องของจริยธรรมของความเป็นพลเมือง (Civil Virtue) แล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นเรื่องของการจัดองค์กรหรือ Organization ในยุโรป "สมาคมช่างฝีมือ" (Guild) อาจถือได้ว่าเป็นการจัดองค์กรแบบพลเรือนที่สำคัญองค์กรหนึ่ง ตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดรัฐสมัยใหม่ (Modern State) นอกจากนี้ในเรื่องของกลุ่มวิชาชีพประชาชนในเมืองยุโรปยุคกลางยังมีความคุ้นเคยในการเลือกเทศมนตรีในเมืองของตน ซึ่งเป็นการจัดองค์กรการปกครองตนเองในระดับเล็ก ในสหรัฐ Tocqueville ตั้งข้อสังเกตว่า สังคมสามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่นโดยไม่ต้องมีรัฐบาลแบบรวมศูนย์เช่นในฝรั่งเศส Hadenius และ Ugglar (1996 : 163) เชื่อว่า Civil Society น่าจะเจริญเติบโตได้ดีในช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างรัฐในรูปแบบบิทรอุปถัมภ์ (Patrimonial) กำลังก้าวเข้าสู่รัฐสมัยใหม่ ซึ่งปกครองโดยกฎหมาย (Legalrational) และเขาเชื่อว่า Civil Society จะเติบโตได้ดีถ้ามีการประสานกันในระดับระนาบ (Horizontal)

ในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงแรกเริ่มของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจค่อนข้างมีแนวโน้มที่รัฐจะไม่ต้องทำให้เกิด "กลุ่มพลเรือน" ที่มีการรวมตัวกันนอกภาครัฐ เพราะเกรงว่าจะเกิดการขัดขวางการทำงานของรัฐบาล แต่เมื่อเศรษฐกิจพัฒนาขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง ย่อมเป็นไปได้ที่รัฐจะจัดการกิจการทุกอย่าง และหลายครั้ง "กลุ่มพลเรือน" นอกภาครัฐก็มีความสามารถในการจัดการกิจการบางอย่างได้ดีกว่า

ความสามารถในการรวมตัวกันเพื่อจัดการกิจการบางอย่างร่วมกันในระหว่างกลุ่มพลเรือนด้วยกันเอง นักสังคมศาสตร์บางคนเรียกว่า "ทุนทางสังคม" (Social Capital) หมายถึง ความสามารถทางสังคมซึ่งจะทำให้ก่อประโยชน์อื่นได้ต่อไปอีก (อ้างใน Hadenius and Ugglar , 1996 : 162) ซึ่งอาจเป็นทุนในรูปความสัมพันธ์แบบ "เดิม" หรือการสร้าง "ใหม่" ขึ้นมาบนความสัมพันธ์และจริยธรรมแบบใหม่ก็ได้ (อ้างใน จามะรี เชียงทอง , 2543 : 14)

นอกจากนี้ Hadenius และ Ugglar ยังตั้งข้อสังเกตว่า ในสังคมที่มี "ทุนทางสังคม" ของรูปแบบ/สถาบันการร่วมมือกัน (เช่น กลุ่มเครือญาติ กลุ่มศาสนา) ซึ่งมีอยู่หลายแห่งในประเทศกำลังพัฒนา สามารถพัฒนาตัวเองมาสู่ความเป็นประชาสังคมได้ การร่วมมือของกลุ่มขนาดเล็กในพื้นที่ขนาด

เล็ก เช่น ระดับหมู่บ้าน หรือท้องถิ่น ซึ่งจัดการด้านสวัสดิการแก่ชุมชนของตน ย่อมได้รับการยอมรับจากรัฐราชการได้มากกว่ากลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวเชิงต่อต้านอำนาจรัฐ อย่างไรก็ตาม การจะเติบโตต่อไปได้จะต้องมีการปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพในการจัดการตัวเองของภาคประชาชนให้ได้มากขึ้น รวมถึงการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของสาธารณะ ซึ่งจะเป็นการกระตุ้น "ทุนทางสังคม" ขององค์กรความร่วมมือระดับท้องถิ่นให้ก้าวสู่ "ความคิดเห็นร่วมกัน" ในระดับที่โตกว่าท้องถิ่นได้

ดังนั้น ในประเทศกำลังพัฒนาจะมีการเติบโตของประชาสังคมได้ นอกจากทุนทางสังคมเดิมของกลุ่มความร่วมมือในภาคประชาชน รัฐเองก็ต้องมีการประนีประนอม ใจกว้าง และร่วมมือมากขึ้น (Benevolent) นอกจากนี้ ระบบอุปถัมภ์ก็จะต้องเปิดทางให้กับประชาชนในระดับล่างได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ ซึ่งทั้งนี้ย่อมหมายความว่า รัฐจะต้องสนับสนุนประชาชนในระดับล่างมากกว่าผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ในทางตรงกันข้าม หากกลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นสามารถฉกฉวยโอกาสกระชับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ต่อกลุ่มความร่วมมือในท้องถิ่น โอกาสการเติบโตของกลุ่มท้องถิ่นเป็นประชาสังคมในระดับที่กว้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมจริง ๆ ก็ย่อมจะมีจำกัดลง (จามะรี เชียงทอง , 2543 : 16-17)

ในสังคมไทย เป็นที่น่าสนใจว่าในขณะที่ในตะวันตก แนวคิดประชาสังคม หมายถึง สังคมที่อยู่ "นอกภาครัฐ" แต่ในประเทศไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 ได้มีการผนวกแนวคิดเรื่องการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนหรือประชาสังคมไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาประชารัฐด้วย โดยได้มีการระบุว่า จะสนับสนุนให้มีการจัดตั้ง "ประชาคมจังหวัด" มีการเปิด "ประชาคมจังหวัดน่าน" ในปี 2539 - 2540 และมีการผลักดันให้เกิดประชาคมตำบลและประชาคมอำเภอ ในปี 2542 ได้มีการพูดถึงการผลักดันประชาคมในระดับตำบลและหมู่บ้าน โดยมีงบประมาณสนับสนุน มีเวทีระดับตำบลที่เชิญคนจากหมู่บ้านมาร่วมประชุมหมู่บ้านละ 10 คน และมีงบประมาณให้หมู่บ้านละ 100,000.- บาท เพื่อทำเวทีในระดับหมู่บ้าน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มาแสดงความคิดเห็นร่วมกันว่าจะทำอะไรให้หมู่บ้าน (อังกา อนุชาติ พวงสำลี (บก.) , 2543 : 34-35)

ความพยายามของรัฐในการเข้าไปช่วยจัดตั้ง หรือสนับสนุนประชาคมในระดับหมู่บ้าน ตำบล จังหวัดนี้ จามะรี (2543) มองว่า ในแง่บวกก็เป็นความปรารถนาดีของรัฐในการสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งในองค์กรประชาชน แต่หากมองในอีกด้านหนึ่ง ก็อาจเป็นความพยายามของรัฐในการเข้าไปควบคุมและสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวในชนบท การสนับสนุน "ประชาคม" ของรัฐ อาจไม่ก่อให้เกิดความเป็นอิสระในทางความคิดของประชาชนได้เต็มที่ (จามะรี เชียงทอง , 2543 : 18)

อย่างไรก็ตาม นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวว่า หัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่การจัดองค์กรชุมชนและนอกเหนือจากองค์กรแล้ว จะต้องมีการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา และมีการร่วมมือกันแบบ "Partnership" ในลักษณะของเบญจภาคี ซึ่งมีองค์ประกอบหลายฝ่ายทั้งภาคราชการ เอกชน NGOs ผู้นำชุมชน นักวิชาการ (อังกา อนุชาติ พวงสำลี (บก.) , 2540 : 24 - 35) ดังนั้น ประชาคมในแนวคิดของนายแพทย์ประเวศ วะสี จึงยังเน้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐ

3. นโยบายรัฐด้านแหล่งเรียนรู้และการจัดการทางวัฒนธรรม

3.1 นโยบายด้านการจัดการทางวัฒนธรรม

ตามนโยบายรัฐบาล พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ข้อ 11.3 ได้มีการกล่าวถึงนโยบายด้านวัฒนธรรมไว้ดังนี้

- (1) ส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษา ได้สืบค้นและศึกษาเรื่องราวของมรดกศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์ เผยแพร่ และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย
- (2) พัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน
- (3) ประสานให้ประชาชนและเยาวชนมีบทบาทและกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน
- (4) สนับสนุนให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตชูและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างสมศักดิ์ศรีและสร้างสรรค์

3.2 นโยบายด้านแหล่งการเรียนรู้

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในด้านการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้นั้น มาตรา 24 และ มาตรา 25 ได้กำหนดแนวทางและวิธีการในการจัดการให้เกิดการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

มาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

- (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- (2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- (4) การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
- (5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ
- (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตราที่ 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อย่างพอเพียง และมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ **กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)** กำหนดความหมายของ **แหล่งเรียนรู้** ว่าหมายถึง แหล่ง หรือ ที่รวม ที่อาจมีสภาพ / สถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และ กิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน หรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในห้องเรียน และมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

- (1) **การจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย** : สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในทุกระดับและทุกกลุ่มเป้าหมาย และเหมาะสมกับสภาวะความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่
- (2) **สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง** : เสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม วิถีชีวิต และสภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองของแต่ละสังคม
- (3) **จัดหาความร่วมมือ** : โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตัวผู้เรียน เพื่อจัดทำหลักสูตรที่ยืดหยุ่น ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความสนใจและความถนัด
- (4) **หลักสูตรเนื้อหาสาระเป็นที่ยอมรับ** : สามารถเทียบโอนความรู้จากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าสู่การศึกษาในระบบ
- (5) **จัดทำสื่อ** : จัดทำสื่อที่ใช้ในการนำเสนอและการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย ได้แก่ สื่อเสริมแบบเรียน สื่อวิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน รวมทั้งสื่อบุคคลซึ่งเป็นวิทยากรในห้องถึน
- (6) **ประสานเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ** : เพื่อให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (7) **อบรมผู้เกี่ยวข้อง** : จัดการอบรมผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้การจัดการศึกษาในแหล่งการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- (8) **สนับสนุนด้านทรัพยากรและจัดทำมาตรฐาน / ตัวชี้วัด และประเมินผล** : จัดให้มีการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการจัดทำมาตรฐานตัวชี้วัด การดำเนินการอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งนี้ เกณฑ์วัดความสำเร็จควรมีหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับขีดความสามารถของผู้เรียน

บทที่ 3

กุฎีจีน : แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

"กุฎีจีน" เป็นคำที่ใช้เรียกย่าน หรือพื้นที่บริเวณหนึ่งในเขตอำเภอธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีอาณาเขตตั้งแตริมคลองวัดกัลยาณ์ จนไปเชื่อมต่อกับวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ซึ่งเป็นถิ่นฐานบ้านขุนนางตระกูลขุนนาค อีกทั้งยังเป็นชุมชนเก่าแก่ที่สามารถสืบประวัติขึ้นไปได้ถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และมีผู้คนอาศัยอยู่ต่อเนื่องมาโดยตลอด และด้วยเหตุที่กุฎีจีนมีกลุ่มคนต่างศาสนาอาศัยอยู่ปะปนกัน ดังจะเห็นจากการที่มีสถานที่สำคัญทางศาสนาต่าง ๆ เช่น วัด โบสถ์คริสต์ และสุเหร่า ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ทำให้กุฎีจีนเป็นสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ทั้งยังไม่เน้นการเป็นแหล่งผลิตขนมฝรั่ง อันเป็นเอกลักษณ์ และการที่เคยเป็นถิ่นฐานที่ตั้งของชุมชนดนตรีไทยที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ ดังจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของธนบุรี

"ธนบุรี" ซึ่งในปัจจุบันมีฐานะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานครนั้น แต่ในอดีตมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นราชธานีสำคัญของราชอาณาจักรสยาม ภายหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์กับกรุงเทพมหานคร เสมือนเมืองแฝดที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานว่ามีชุมชนเล็ก ๆ แห่งหนึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกกันทั่วไปว่าชุมชนย่าน "บางกอก"¹ จากชัยภูมิบนเส้นทางคมนาคมสำคัญ ซึ่งสามารถติดต่อได้สะดวกทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร บางกอกจึงเป็นจุดแวะพักสินค้าที่ดีที่สุดหลังจากรอนแรมผ่านมหาสมุทรและก่อนออกเดินทางผ่านลำน้ำคดเคี้ยวมุ่งสู่อยุธยา พ.ศ. 1976 ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ชุมชนเล็ก ๆ แห่งนี้จึงได้พัฒนาขึ้นเป็นด่านขนอนของกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในพระไอยการอาชญาหลวง ระบุตำแหน่ง "นายพระขนอนทอนบุรี" และยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นใน พ.ศ. 2065 เมื่อพระไชยราชาธิราชโปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกใหญ่ขึ้นที่ย่านบางกอก เพื่ออำนวยความสะดวกแก่เรือสินค้านานาชาติในยุคที่การค้าทางทะเลเฟื่องฟู และเมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้ขุดคลองลัดบางกรวยเชื่อมเกาะบางกอกกับเกาะบางกรวยเข้าด้วยกัน พ.ศ. 2081 ชุมชนชาวสวนบางกอกก็ขยายตัวเติบโตกว้างขวาง และในที่สุด พ.ศ. 2100 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็ยกฐานะด่านขนอนนี้ขึ้นเป็น "เมืองทอนบุรีศรีมหาสมุทร" ทำหน้าที่เมืองหน้าด่านทางทะเล ป้องกันศัตรูที่จะเข้ามาทางด้านใต้ของกรุงศรีอยุธยา และตรวจตราจับกุมภาษีสินค้าที่ผ่านเข้าออก

ธนบุรี มีความสำคัญเด่นชัดขึ้นเรื่อย ๆ ในฐานะเมืองหน้าด่านทางทะเล โดยเฉพาะเมื่อการค้ากับประเทศตะวันตกรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยพระนารายณ์มหาราช ในปลายรัชกาล พระองค์จึงโปรดให้กองทหารจาก

¹ คำว่า "บางกอก" มีผู้อธิบายว่ามาจากคำว่า "บางเกาะ" ด้วยเป็นย่านที่มีน้ำล้อมรอบ สอดคล้องกับภูมิลักษณะของลำน้ำสายเดิม บางแห่งก็สันนิษฐานว่าย่านนี้แต่เดิมเต็มไปด้วยต้นมะกอกน้ำ

ราชสำนักฝรั่งเศสเข้ามาสร้างป้อมค่ายขึ้นทั้งสองฝั่งแม่น้ำ เรียกชื่อว่า ป้อมบางกอก หรือป้อมวิไชยเณร ตามชื่อขุนนางคนสำคัญคือ เจ้าพระยาวิไชยเณร หรือ คอนสแตนติน ฟอลคอน

เมืองธนบุรีปรากฏความสำคัญอีกครั้งเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 หลังขับไล่พม่าออกจากราชอาณาจักร พระเจ้าตากทรงเลือกธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่แทนอยุธยา ขอบเขตของราชธานีแห่งใหม่นี้ครอบคลุมสองฟากฝั่งน้ำ โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาตัดผ่านกลางเมือง พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ขุดคูและสร้างกำแพงเมืองทั้งสองฝั่ง พื้นที่ในกำแพงเมืองฟากตะวันตกเริ่มตั้งแต่เขตเมืองธนบุรีเดิม ริมคลองบางกอกใหญ่ ไปจนถึงบริเวณหลังวัดบางว่าน้อย (อมรินทราราม) ริมคลองบางกอกน้อย ส่วนฟากตะวันออกเริ่มตั้งแต่ศาลเทพารักษ์หัวขุด (เชิงสะพานปืนเกล้าฝั่งพระนคร) เลียบตามแนวคูเมือง (คลองคูเมืองหลังกระทรวงมหาดไทย) ไปจรดแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองตลาด พร้อมกันนั้นได้กันพื้นที่ในกำแพงเมืองธนบุรีเดิมไว้เป็นเขตพระราชวัง เมื่อสถาปนาอาณาจักรใหม่ขึ้นที่ย่านบางกอกแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกวาดต้อนราษฎรที่แตกฉานชานเขื่อนอยู่ในราชอาณาจักร รวมทั้งครัวเชลยจากหัวเมืองและแว่นแคว้นข้างเคียงเข้ามาไว้ในกรุง ทั้งเพื่อป้องกันพระนคร เป็นไพร่พลและแรงงานสำหรับสงครามรวบรวมแผ่นดินให้เป็นปึกแผ่น และเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน

พระราชกรณียกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งยังผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ฝั่งธนบุรีคือ การแปลงสวนเดิมที่ถูกพม่าจุดไฟเผาเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาให้เป็นทะเลตม สำหรับทำนา นอกคูเมืองทั้งสองฟาก และการติดต่อกับต่างชาติเพื่อฟื้นฟูการค้าสำเภาที่เคยรุ่งเรืองในปลายสมัยอยุธยา เช่น ความพยายามของพระองค์ในการชักชวนบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษและฮอลันดาให้เข้ามาค้าขาย หรือ การที่ทรงมีพระราชสาส์นไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจักรพรรดิจีนหลังจากขาดหายไปในคราวเสียกรุง พร้อมทั้งฟื้นฟูการค้าสำเภากับเมืองท่าต่าง ๆ ของจีน และสนับสนุนให้คนจีนโดยเฉพาะจีนแต้จิ๋วเดินทางเข้ามายังสยาม โดยให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ จนรู้จักกันในนามว่า "จีนหลง"

หลังสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2325 ได้มีการย้ายเมืองและที่ตั้งพระราชวังแห่งใหม่ไปยังอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ในเขตกำแพงเมืองกรุงธนบุรีเดิมถูกแปรเป็นย่านวังของเจ้านายเชื้อสายจักรีวงศ์ถึงห้าแห่ง ส่วนย่านเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งคือ "กะตี่จีน" หรือ กุฎีจีน ที่อยู่ถัดกำแพงเมืองเดิมลงไปทางใต้ในบริเวณนี้เดิมเป็นที่พักของพ่อค้าชาวจีนฮกเกี้ยน ซึ่งเดินทางเข้ามาค้าสำเภาภายใต้อุปถัมภ์ของพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังเช่น หลวงพิไชยวารี หรือ เจ็สัว (เจ้าสัว) มั่ง แซ่ฮ้อ ที่เข้ามาค้าสำเภาในสมัยธนบุรี ท่านผู้นี้คือบิดาของเจ็สัวโต หรือเจ้าพระยานิกรบดินทร์ สมุหนายกในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งต่อมาได้อุทิศที่ดินบริเวณบ้านสร้างเป็นวัดกัลยาณมิตร

ในปลายสมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อ จอห์น ครอเฟิต ทูตอังกฤษ เข้ามากรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2365 ได้บันทึกว่า เขาได้ลงเรือไปชมทิวทัศน์ในกรุงเทพฯ หลายแห่ง เห็นแต่สวนผลไม้อยู่ทั่วไปไม่เห็นท้องนาเลย ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ทุ่งนานอกกำแพงพระนครในสมัยธนบุรีคงถูกเปลี่ยนเป็นร่องสวนและที่อยู่อาศัยไปหมด เนื่องจากมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ขึ้นกว่าเดิมมากแล้ว แม้แต่บริเวณกุฎีจีนลงไปจนถึงคลองสาน ก็ยังเป็นสวนกามาาก่อนที่ขุนนางตระกูลขุนนาคจะย้ายจากกรมพระบรมมหาราชวังเข้ามาตั้งบ้านเรือนในสมัยรัชกาลที่ 2

บริเวณนิเวศสถานของตระกูลขุนนาคที่เรียกกันว่า บ้านสมเด็จ นั้น มีอาณาเขตตั้งแต่บริเวณกุฎีจีนเรื่อยลงไปจนถึงบริเวณคลองสาน และด้วยเหตุที่เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของสมเด็จเจ้าพระยาถึง 3 องค์ ซึ่งมีอำนาจสูงสุดในปลายรัชกาลที่ 2 จนถึงต้นรัชกาลที่ 5 ทำให้บริเวณย่านที่ตั้งบ้านเรือนของขุนนางตระกูลขุนนาคได้ชื่อว่า บ้านสมเด็จ บริเวณดังกล่าวนี้เป็นย่านที่คับคั่งไปด้วยชนต่างชาติต่างภาษา เพราะเสนาบดีตระกูลขุนนาคหลายคนล้วนมีบทบาทในกรมพระคลังและกรมท่า ซึ่งรับผิดชอบด้านการค้าและการต่างประเทศ

ดังนั้น ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา บริเวณบ้านสมเด็จจึงกลายเป็นย่านเรือนรับรองราชทูตและบ้านพักชาวต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า หรือพวกมิชชันนารีกลุ่มต่าง ๆ อย่างหมอบรัดเลย์ที่ย้ายจากย่านคนจีน แถบวัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์) มาเข้าบ้านอยู่ใกล้วัดช่างดาครูส ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นสาขาหนึ่งของมิชชันนารี คริสเตียนคณะอเมริกันบอร์ดา นอกจากนี้ยังมีมิชชันนารีคณะเบตลิสต์ คณะเพรสไบทีเรียน เข้ามาตั้งอยู่ใกล้ ๆ กันด้วย (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และสุตารา สุจฉายา, 2543 : 29 - 35)

จากปากคลองบางหลวงเข้าไประหว่างวัดท้ายตลาด (วัดโมลีโลกยาราม) และวัดหงส์รัตนาราม เป็นที่ตั้งของสุเหร่าแขกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เรียกว่า "มัสยิดต้นสน" หรือที่ชาวมุสลิมเรียกว่า "กุฎีใหญ่" เมื่อมุสลิมกรุงเก่าถ่อเรือแพอพยพตามสมเด็จพระเจ้าตากสินมายังกรุงธนบุรี ก็ได้มาอาศัยอยู่กับมุสลิมแถบกุฎีใหญ่ กระจ่ายตลอดทั้งสองฟากฝั่งคลองบางหลวง คลองบางกอกน้อย และเลยออกไปถึงริมแม่น้ำเจ้าพระยา

ต่อมาเมื่อมีการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้า หรือสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ เพื่อระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ในคราวฉลอง 150 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญต่อหลายพื้นที่ในฝั่งธนบุรี

การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในย่านกุฎีจีนและบ้านสมเด็จคือ แนวสะพานและถนนประชาธิปไตยที่เชื่อมต่อลงมาตัดผ่าเข้าไปใน "จวน" ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) และสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) แยกที่ดินผืนใหญ่ออกเป็นสองส่วน โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาซึ่งตั้งขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๕ บนที่ดินของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ต้องย้ายออกจากที่เดิม เพราะพื้นที่ที่เหลือจากแนวสะพานคับแคบเกินไป โดยเปลี่ยนพื้นที่กับโรงเรียนศึกษานารี ที่ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านคุณหญิงพัน ภรรยาคนหนึ่งของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ปัจจุบันโรงเรียนศึกษานารีจึงตั้งอยู่ ณ เชิงสะพานพุทธ และโรงเรียนฝึกหัดครูฯ หรือที่เปลี่ยนชื่อภายหลังว่า สถาบันราชภัฏสมเด็จเจ้าพระยา จึงย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบันแทน ส่วนชาวบุนนาคอีกหลายครอบครัวที่อาศัยอยู่ในย่านนี้ ต่างพากันข้ามฝั่งไปอยู่บริเวณถนนสุรวงศ์และถนนเดโช เมื่อดินแถบบ้านสมเด็จมีราคาสูงมากขึ้น ชาวบุนนาคที่อยู่ก็ขายที่ดินและย้ายออกไปจนเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือนในปัจจุบัน

สะพานพุทธทำให้ย่านบ้านสมเด็จเจริญยิ่งขึ้น เพราะตัวสะพานฝั่งพระนครเชื่อมต่อกับย่านการค้าสำคัญคือพาหุรัด ทำให้สามารถเดินทางโดยทางรถไฟไปยังย่านสะพานหัน สำเพ็ง ราชวงศ์ และทรงวาดได้สะดวก มีการสร้างวงเวียนขึ้นที่หน้าโรงเรียนศึกษานารี จึงทำให้ย่านนี้ถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วงเวียนเล็ก (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และสุตารา สุจฉายา, 2543 : 56 - 57)

ความสำคัญของย่านกุฎีจีน

ย่านกุฎีจีน เป็นชุมชนเก่าแก่มาแต่ครั้งอยุธยาและสืบเนื่องมาโดยตลอด มีประวัติความเป็นมาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในย่านกุฎีจีนมีกลุ่มคนต่างศาสนาอาศัยอยู่ปะปนกัน และยังเชื่อมต่อกับถิ่นฐานบ้านขุนนางตระกูลขุนนางอีกด้วย จึงมีสถานที่สำคัญหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นวัดวาอาราม โบสถ์ฝรั่ง ศาลเจ้า และกุฎีแขก ตลอดจนอาคารบ้านเรือนของผู้ดีมีตระกูลที่เคยอาศัยอยู่ในย่านนี้ ดังต่อไปนี้

1. วัดกัลยาณมิตรรวมทวาร

เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดรวมทวาร ตั้งอยู่ปากคลองบางกอกใหญ่ฝั่งใต้ หน้าวัดหันสู่แม่น้ำเจ้าพระยา

ประวัติความเป็นมา

เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) ต้นสกุลกัลยาณมิตร ได้อุทิศที่ดินบริเวณบ้านของท่าน รวมทั้งซื้อที่ดินรอบข้างเพิ่มเติมเพื่อสร้างวัดแห่งนี้ในปี พ.ศ. 2368 แล้วถวายรัชกาลที่ 3 ให้เป็นพระอารามหลวง พระองค์จึงพระราชทานนามว่า วัดกัลยาณมิตร พร้อมกันนั้นทรงร่วมสร้างพระวิหารหลวงและพระประธานหรือซำปอกง ต่อมาในรัชกาลที่ 5 เจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด) บุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร์ได้ปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ

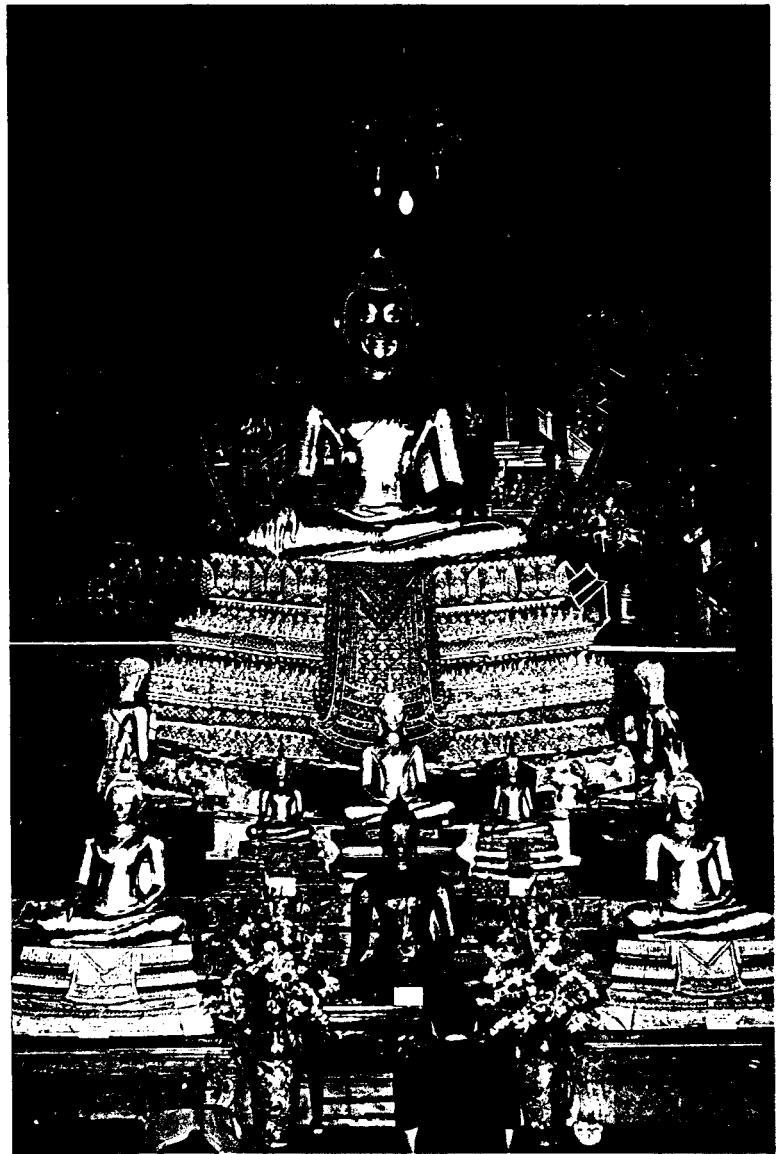
- **พระอุโบสถ** ฐานที่ตั้งเดิมเป็นบ้านของเจ้าพระยานิกรบดินทร์ ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบจีน ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ประดับหน้าบันปั้นลายดอกไม้ กระจเบื้องเคลือบสลัปลีลายจีน ชุ่มประตูปื้นต่างปั้นลายดอกไม้ประดับกระจก ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ เสาเขียนลายทองข้าวบิณฑ์ มีพระพุทธรูปหล่อปางปาลีโลยก์เป็นพระประธานภายในพระอุโบสถ

- **พระวิหารหลวง(พระวิหารหลวงพ่อโต หรือซำปอกง)** สร้างเมื่อ พ.ศ. 2380 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง เป็นพระวิหารที่สร้างได้สัดส่วนงดงาม ก่อสร้างวางรากฐานโดยไม่ได้ตอกเสาเข็ม ใช้วิธีขุดพื้นรูปสี่เหลี่ยมฐานกว้าง และใช้ไม้ซุงทั้งท่อนเรียงทับซ้อนกัน 2 - 3 ชั้น ลักษณะเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทย หลังคามุงกระจเบื้องเคลือบ ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เสิงชายหน้าบันสลักลายดอกไม้ปูนปั้นประดับกระจก ประตูปื้นต่างเป็นไม้สักแผ่นเดียวลายรดน้ำ ลายทองรูปธรรมบาล ด้านในมีผนังเป็นลายดอกไม้ เสาภายในพระวิหารเขียนเป็นลายดอกไม้ หน้าพระวิหารมีชุมประตูปื้นและตุ๊กตาทินติลปะจีน มีหลวงพ่อโต หรือพระพุทธรูปไตรรัตนนายกเป็นพระประธานในพระวิหารหลวง

- **พระวิหารน้อย** มีขนาดรูปทรงเดียวกับพระอุโบสถ มีลักษณะเป็นศิลปะแบบจีน ภายในมีภาพเขียนพุทธประวัติฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 และเป็นทีประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จำนวนมาก มีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย

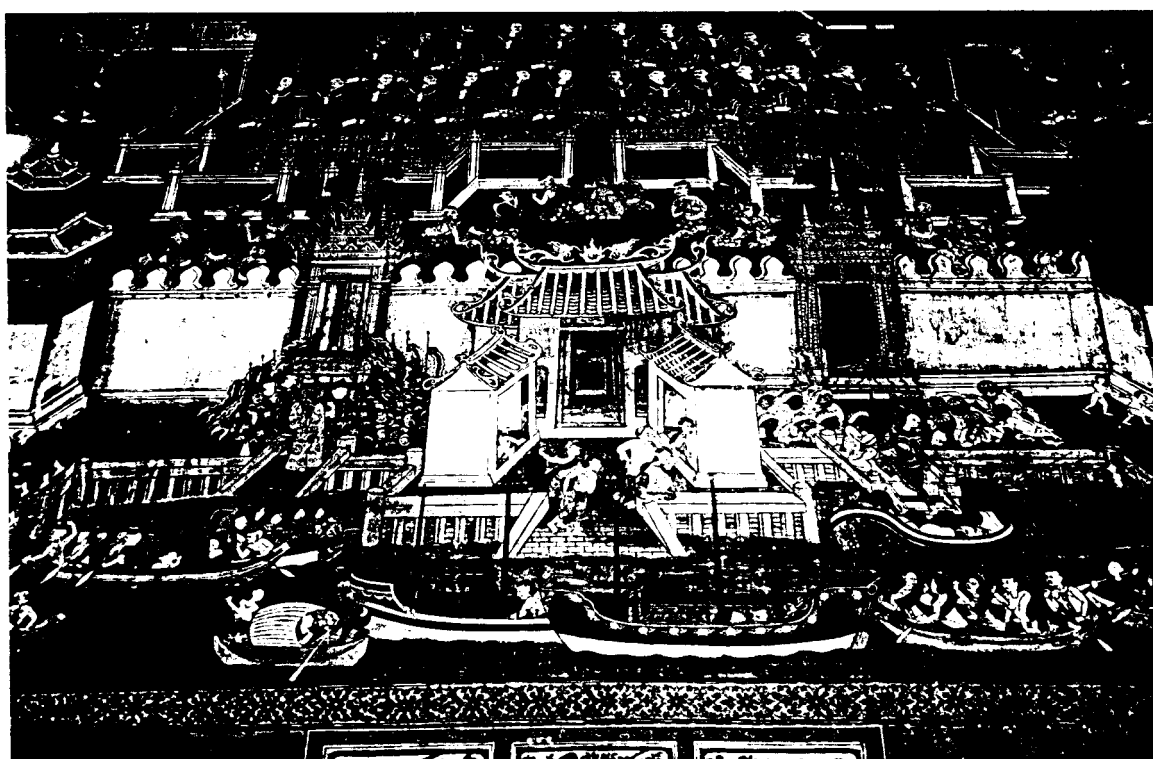
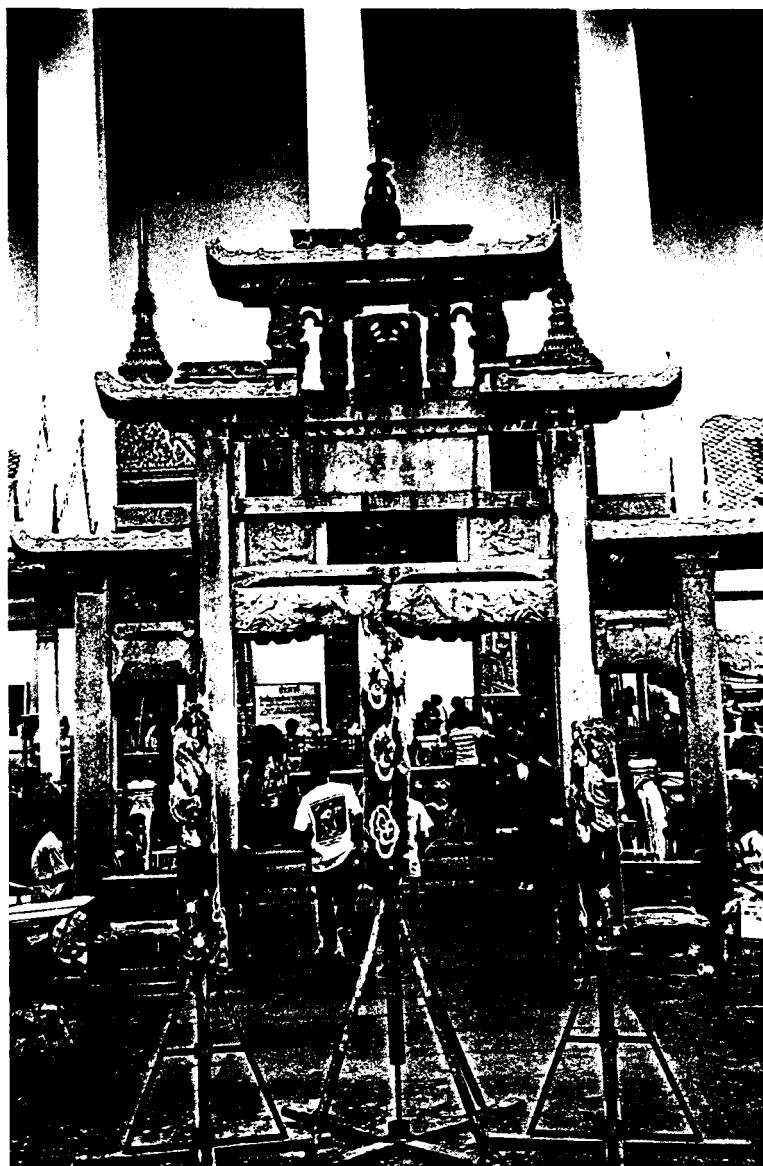
พระประธานในวิหารน้อย →

↓
หอพระมณฑปเศียรเกล้าพระเกียรติ

ซุ้มประตูหินหน้าพระวิหารหลวง

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ

- **หอพระมณฑิยรเกลิงพระเกียรติ** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2408 แทนหอไตรเดิม เพื่อเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นอาคารสองชั้นก่ออิฐถือปูน มีระเบียงล้อมรอบ หลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ หน้าบันสลักลายเปลว ปิดทองประดับกระจก ตรงกลางสลักรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซุ้มประตูหน้าต่างปั้นลายดอกไม้ ตรงกลางสลักรูปมหามงกุฎเหนือพานแว่นฟ้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 4 บานประตูหน้าต่างสลักลายดอกไม้ปิดทองประดับกระจก

- **หอรระฆัง** พระสุนทรสมาจาร (พรหม) สร้างไว้เมื่อ พ.ศ. 2476 มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม กว้าง 9 เมตร สูง 30 เมตร ชั้นบนประดิษฐานพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ชั้นล่างแขวนระฆังใบใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 192 เซนติเมตร หนัก 13 ตัน

- **พระพุทธรูปรัตนนายก** เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวง มีขนาดหน้าตักกว้าง 11.75 เมตร สูง 15.45 เมตร และเมื่อสร้างเสร็จได้พระราชทานนามว่า "พระโต" หรือ "หลวงพ่โต" ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่ว่า "พระพุทธรูปรัตนนายก" อันเป็นชื่อเดียวกับ หลวงพ่โต วัดพนัญเชิง ชาวจีนเรียกว่า "ซำปอกง" หรือ "ซำปอสุดง"

- **เจดีย์หล่อสำเร็จรูปจากเมืองจีน** หลังโบสถ์มีเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมสิบสองตั้งบนฐานสูง เข้าใจว่าออกแบบโดยช่างไทย แล้วสั่งให้ช่างจีนประติมากรรมขึ้นส่วนจากเมืองจีนส่งมาประกอบที่นี้

นอกจากนี้ ยังมีปูชนียสถานและปูชนียวัตถุอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น หมุกุฎีสงฆ์ ศาลาตรีมุข เป็นต้น

2. วัดประยุรวงศาวาสวิหาร

เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี

ประวัติความเป็นมา

สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ได้สร้างไว้ใกล้กับจวนของท่าน เมื่อปี พ.ศ. 2371 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ขณะดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาพระคลัง โดยใช้เวลาในการก่อสร้างนานถึงแปดปี และได้รับพระราชทานนามว่า วัดประยุรวงศาวาส หลังวัดสร้างเสร็จไม่นานเจ้าพระยาพระคลังก็ได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ตามชื่อวัด ต่อมา ได้มีการปฏิสังขรณ์โดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ และเจ้าพระยาสุรวงศ์วัฒนศักดิ์

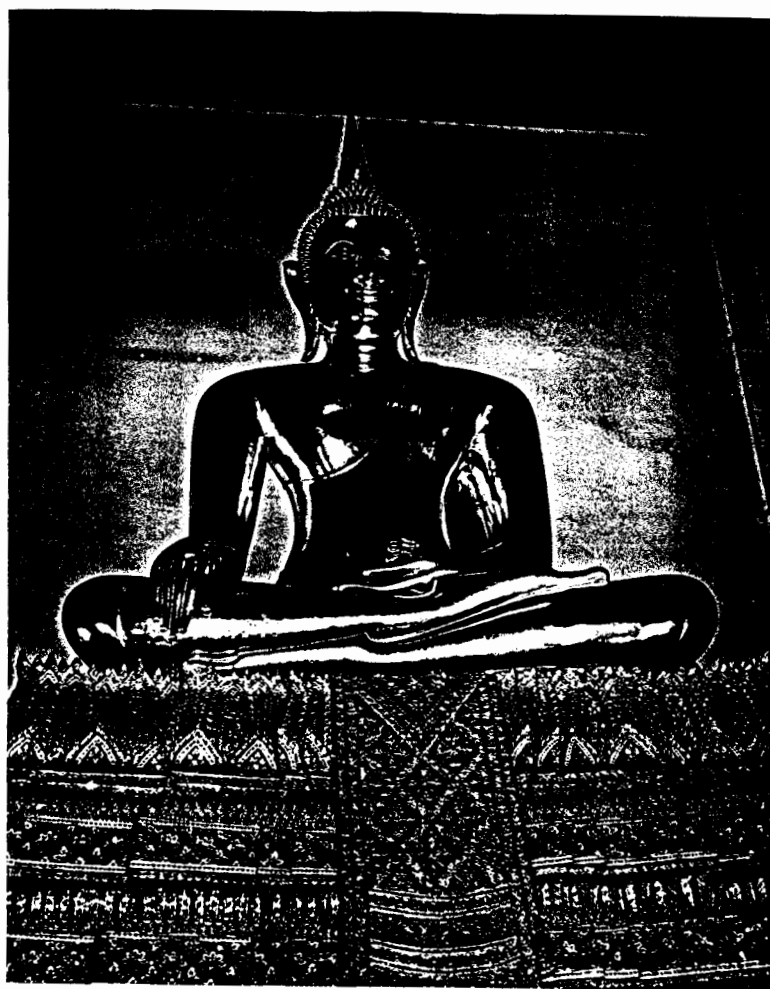
นอกจากชื่อวัดประยุรวงศาวาสแล้ว ชาวบ้านยังนิยมเรียกชื่อวัดนี้ว่า วัดรั้วเหล็ก เนื่องจากมีรั้วเหล็กเป็นกำแพงวัดอยู่บางตอน รั้วเหล็กสูงประมาณ 3 คอกเศษ ทำเป็นรูปอาวูฐ คือ หอก ดาบ ขวาน กล่าวกันว่า เดิมสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ สั่งรั้วเหล็กนี้มาจากประเทศอังกฤษ เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาเจษฎาธิบดินทร์ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้ล้อมเป็นกำแพงในพระราชวัง

แต่ไม่ทรงโปรด จึงทูลขอรับพระราชทานมาใช้ล้อมเป็นกำแพงวัดประยูรวงศาวาสแทน โดยใช้น้ำตาลทราย แลกเปลี่ยนกันตามน้ำหนัก และในคราวเดียวกันนั้นยังทูลเกล้าฯ ถวายพระมณีใหญ่ 1 มณี กับโคมกึ่งแก้ว 3 โคม ซึ่งไม่ทรงโปรด จึงได้ทูลขอพระราชทานโคมไปประดับในพระอุโบสถวัดประยูรวงศาวาสด้วย

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ

- **พระอุโบสถ** เป็นสถาปัตยกรรมทรงไทย หน้าบันเป็นลายดอกบุษราคัม ด้านหน้าหลังพระอุโบสถมีประตูทางเข้า 2 ทาง ขนาดหน้าต่างแปดเหลี่ยมอยู่ตรงกลาง ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติด้านหลังพระประธาน

- **พระวิหาร** เป็นสถาปัตยกรรมทรงไทย หน้าบันเป็นลายดอกไม้ บานประตูประดับมุก ฝาผนังด้านในทึบสีชาว ในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก หรือที่นิยมเรียกว่า หลวงพ่อนาค ซึ่งชาวจีนนิยมนับถือและเรียกกันในหมู่คนจีนว่า ลักน้อย ซึ่งแปลว่ากลีบบัว 6 ชั้น พระพุทธรูปขนาดเล็กนี้เป็นพระพุทธรูปหล่อทั้งองค์ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 4.25 เมตร ไหล่กว้าง 2.40 เมตร สูง 5.30 เมตร เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปโบราณคู่กันกับพระศรีศากยมุนี พระประธานในพระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม อัญเชิญมาจากสุโขทัย

พระพุทธรูปขนาดเล็ก พระประธานในพระวิหาร

พระเจดีย์ใหญ่ →

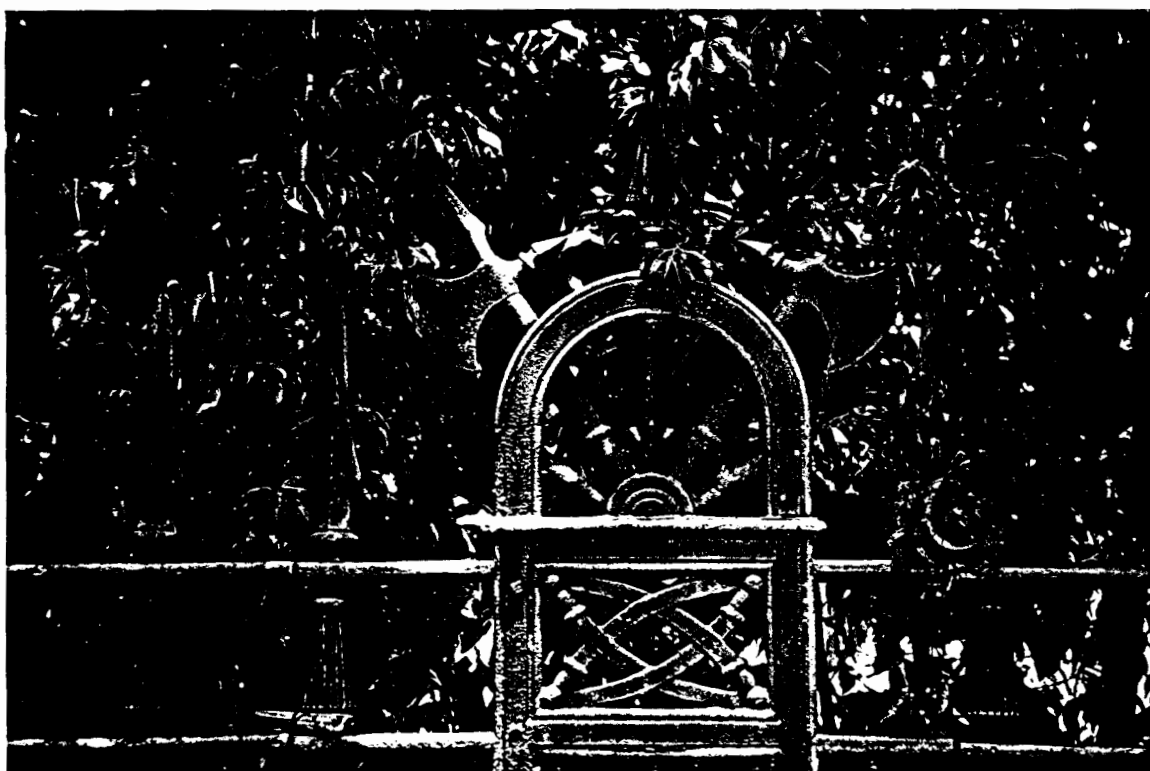
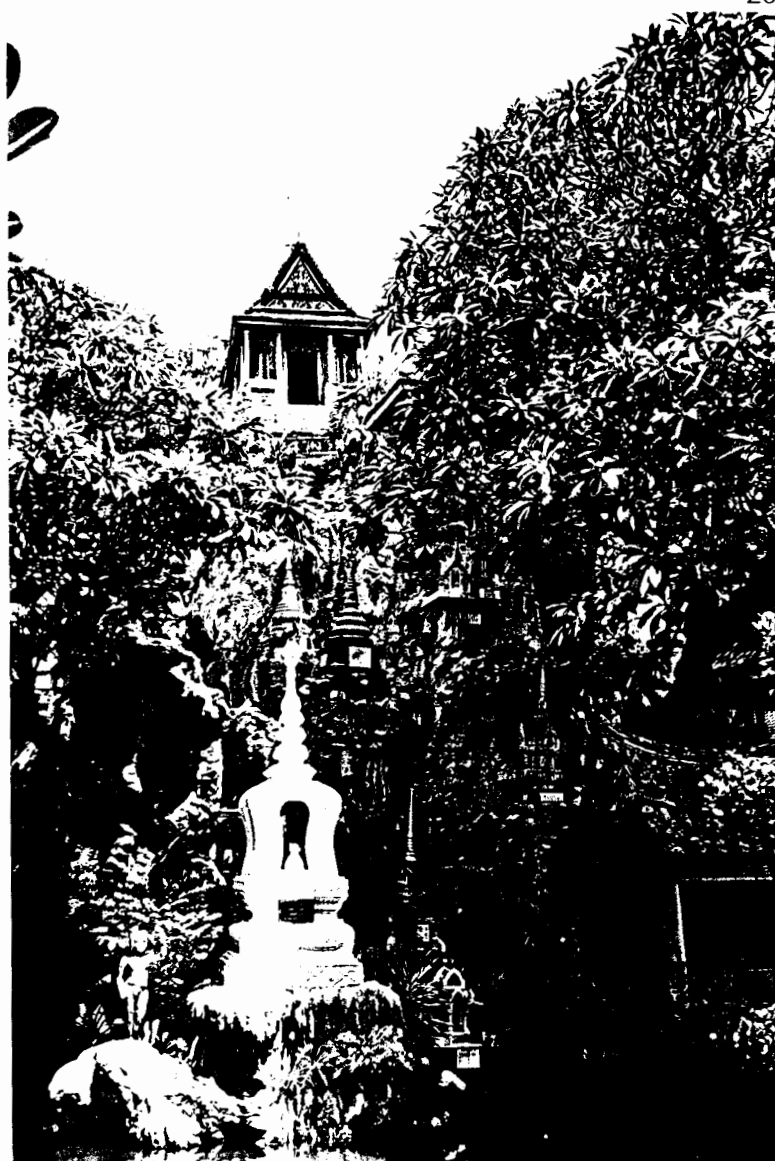

พระอุโบสถ ↓

เขามอ หรือ เขาเต่า ⇨
ภายในบริเวณวัด

"รั้วเหล็ก"
สัญลักษณ์ของวัดประยูรฯ ⇩

- **พระเจดีย์ใหญ่** สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด แต่ยังไม่แล้วเสร็จ เพราะสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ผู้สร้างวัดถึงแก่พิราลัย สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จึงสร้างต่อจนเสร็จสมบูรณ์ เป็นเจดีย์ทรงระฆัง ชั้นล่างเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปรายรอบพระเจดีย์ 55 ซุ้ม ถัดขึ้นไปเป็นเจดีย์รายรอบพระเจดีย์ใหญ่ 18 องค์ พระเจดีย์นี้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและบรรจุอัฐิของตระกูลขุนนาค

- **เขามอ** หรือ เขาเต่า ตั้งอยู่ด้านหน้าวัด เป็นภูเขาหินจำลองอยู่กลางน้ำซึ่งเป็นสระมีถ้ำประดิษฐานพระนอนอยู่เชิงเขา ยอดเขาประดิษฐานโบสถ์และเจดีย์ขนาดเล็กอยู่บนสุด ในบริเวณเขามอประดับด้วยต้นไม้และตุ๊กตาทอง และเป็นสุสานบรรจุอัฐิชนทั่วไป แต่ก็มีการนำอัฐิของคนในสกุลขุนนาคบางท่านมาบรรจุไว้ที่นี่ด้วย เช่น อัฐิของเจ้าพระยาสุรียานุวัตร (เกิด) นักเศรษฐศาสตร์คนแรกของเมืองไทย ผู้แต่งหนังสือ *ทฤษฎีศาสตร์* ส่วนสุสานต่าง ๆ นั้นมีลักษณะสถาปัตยกรรมทั้งแบบไทย จีน และฝรั่ง

3. วัดบุปผารามวิหาร

เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี

ประวัติความเป็นมา

เดิมชื่อวัดดอกไม้ เป็นวัดโบราณสร้างมาแต่สมัยอยุธยา ท่านผู้หญิงจันทร์ ภรรยาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ปฏิสังขรณ์ขึ้นในรัชกาลที่ 3 ต่อมาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ขณะยังเป็นจมีนไวยวรนาถ และสมเด็จพระเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ ขุนนาค) ขณะยังเป็นจมีนราชามาตย์ ได้ร่วมกันปฏิสังขรณ์ใหม่ แล้วกราบทูลขอคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นยังทรงผนวชอยู่ ให้ไปครองวัด แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดว่า วัดบุปผาราม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตราชูญาณกล่าวถึงวัดนี้ไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ตระหนักดีว่า เมื่อสิ้นรัชกาลที่ 3 แล้ว การสืบทอดองค์รัชทายาทมีความสับสนอยู่มาก หากสนับสนุนเจ้าฟ้าใหญ่ (รัชกาลที่ 4) ขึ้นครองราชย์แล้ว บ้านเมืองจึงจะปกติสุข ท่านและน้องชายจึงบูรณะวัดดอกไม้ซึ่งตั้งอยู่ในสวนและไม่ไกลจากบ้านของท่าน พร้อมทั้งนิมนต์พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายให้มาครองวัด เมื่อเจ้าฟ้าใหญ่มีกิจต้องเสด็จไปตรวจตราและสั่งสอนพระสงฆ์ซึ่งออกวัดมาใหม่เนื่อง ๆ ก็ได้โอกาสเฝ้าแทนถวายคำปรึกษาปัญหาบ้านเมืองอย่างใกล้ชิด และสนับสนุนให้พระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ในที่สุด

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ

- **พระอุโบสถ** ลักษณะสถาปัตยกรรมทรงไทย ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นรูปตราสุริยมณฑลแบบไทย คือ ตราราชสีห์เทียมรถ อันเป็นตราประจำตัวสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ถัดลงมาเป็นรูปพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นซุ้มทรงมหากุฎ อันเป็นพระบรมราชสัญลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บานประตูหน้าต่างด้านนอกเป็นรูปเทวดา ด้านในทาสีสีแดง

ในสงครามโลกครั้งที่ 2 วัดบุปผารามถูกระเบิดทำลาย ทำให้ตัวพระอุโบสถชำรุดยากแก่การซ่อมแซม ทางวัดจึงดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ และยังคงรักษารูปแบบเดิมของพระอุโบสถไว้

- **พระวิหาร** มีมาพร้อมกับการสร้างวัด ลักษณะสถาปัตยกรรมประยุกต์ผสมไทยจีน เนื่องจากหลังคาพระวิหารมีรูปทรงแบบจีน อันเป็นพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 หากแต่ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หัวนาค หน้าบันเป็นปูนปั้นลายดอกไม้ มีตราสุริยมณฑลแบบไทยอยู่ตรงกลาง ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจกรูปตราสุริยมณฑลแบบไทยเทิดมหากฎ บานประตูหน้าต่างด้านนอกเป็นไม้สลักลวดลาย ตรงกลางเป็นตราสุริยมณฑลแบบฝรั่ง คือ เป็นตรารูปพระอาทิตย์ ด้านนอกพระวิหารมีระเบียงล้อมรอบ ด้านในพระวิหารประดิษฐานหมู่พระพุทธรูป มีพระพุทธรูปชินราชจำลองเป็นประธาน มีภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านบนเป็นเรื่องทศชาติ ซุ้มประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำมีโคลงสุภาวดีโลกนิติกำกับ บานประตูหน้าต่างด้านในเป็นภาพเขียนเครื่องโต๊ะบูชาหลายแบบ

- **ตราสุริยมณฑล** ดวงตราสุริยมณฑลรูปพระอาทิตย์ทรงราชรถเทียมราชสีห์ที่ปรากฏอยู่บนหน้าบันวิหาร เป็นตราประจำตำแหน่งของผู้สำเร็จราชการ ซึ่งรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ เมื่อคราวเลื่อนยศจากเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ในปี พ.ศ.2416 มีอำนาจบังคับบัญชาสิทธิ์ขาดในงานราชการแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร และมีอาญาสิทธิ์ประหารชีวิตคนที่ถึงอุกฤษฏ์โทษได้

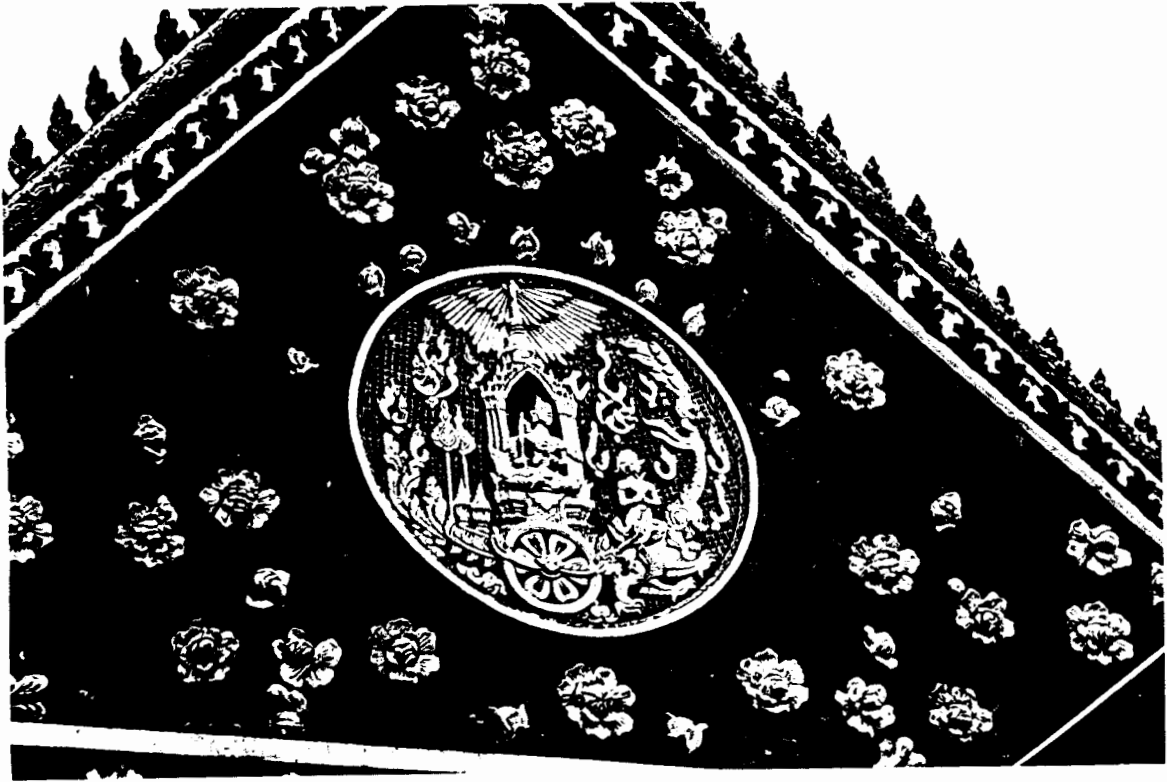
วัดบุปผารามวรวิหาร

พระวิหาร

ตึกสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

ตราสุริยมณฑลแบบไทย บนหน้าบ้านพระวิหาร

ตราสุริยมณฑล แบบฝรั่ง

4. วัดซางตาครูส (กุฎีจีน)

วัดซางตาครูส (Santa Cruz Church) หรือวัดมหาทางเขน ตั้งอยู่เลขที่ 112 ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี เป็นวัดในคริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก คนทั่วไปนิยมเรียกวัดนี้ว่า "กุฎีจีน"

ประวัติความเป็นมา

ตามประวัติศาสตร์ ชาวโปรตุเกสเป็นฝรั่งชาติแรก ที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศไทย ทั้งสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ทูตชาวโปรตุเกสคนแรกเข้ามาในประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช 2054 ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แล้ว ชาวโปรตุเกสก็ได้ติดต่อค้าขายกับไทย บ้างก็มาตั้งหลักแหล่ง เผยแพร่ศาสนา อาสาเข้ารับราชการ ได้ช่วยในราชการสงครามหลายครั้ง ไม่ว่าจะนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็จะมีผู้คนเชื้อชาติโปรตุเกสพึงพระบรมโพธิสมภารอยู่ในประเทศไทยเสมอมา แม้เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2310 บรรดาชาวยุโรปอื่น ๆ ต่างอพยพไปจากประเทศไทย แต่บุตรหลานชาวโปรตุเกสยังคงอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ดังนั้น เมื่อบาทหลวงกอร์ (Corre) ชาวฝรั่งเศสผู้หนีภัยสงครามไปอยู่เมืองเขมร แล้วได้กลับมาประเทศไทยอีกเมื่อ พ.ศ. 2312 จึงรวบรวมพวกเข้ารีตได้พอสมควร ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีพระราชทานที่ดินให้สร้างวัด บาทหลวงกอร์จึงได้เลือกสถานที่ ณ บริเวณที่เป็นที่อยู่ของชาวโปรตุเกสที่ย่านกุฎีจีน ในชั้นแรกเพียงแต่สร้างบ้านเล็ก ๆ ขึ้นหลังหนึ่ง ตัวโบสถ์ก็ยังไม่มีส่วน จนวนวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2313 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จมาเยี่ยม ทอดพระเนตรเห็นความอึดอัด จึงมีรับสั่งให้หรือศาลา ณ ที่นั้นหลังหนึ่ง ขุดเอาดินขึ้นถมที่ และก่อผนังโบสถ์ซึ่งเปิดอยู่ทุกด้าน ระยะต่อมาวัดแห่งนี้คงจะไม่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากทางราชการและทางคริสต์จักร เพราะมีเหตุทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงขุนเคืองพวกบาทหลวงอยู่เนื่อง ๆ จนถึงกับทรงขับไล่พวกบาทหลวงในที่สุด ในยุคต้นรัชกาลที่ 3 พวกบาทหลวงและพวกเข้ารีตชาวฝรั่งเศสและชาวโปรตุเกสก็มีเรื่องบาดหมางกัน จนถึงรัชกาลที่ 3 สังฆราชปาลเลอกัวซ์ (Pallegoix) ได้สถาปนาวัดแห่งนี้ขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2377 และตั้งชื่อวัดเป็นภาษาโปรตุเกสว่า วัดซางตาครูส (Santa Cruz) หรือวัดมหาทางเขน แทนที่จะใช้เป็นภาษาละติน อันเป็นภาษากลางของมวลคริสตังทั่วโลก ด้วยเห็นว่าวัดนี้สร้างในย่านของชาวโปรตุเกส ลักษณะตัวโบสถ์วัดซางตาครูส เป็นสถาปัตยกรรมประยุกต์แบบตะวันตกผสมแบบจีน เพราะสมัยนั้นประเทศไทยนิยมนำศิลปกรรมแบบจีนมาประยุกต์ใช้กันมาก จน พ.ศ. 2457 สภาโบสถ์ชำระชุดโทรมลงมาก บาทหลวงกุเลียโม (กิน ดาครูส) จึงให้รื้อลงเมื่อ พ.ศ. 2456 แล้วเริ่มสร้างวัดใหม่เมื่อ พ.ศ. 2457 และทำพิธีเสกวัดใหม่เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2459

ในรัชกาลที่ 6 โรมันคาทอลิกมิสซังได้ทำฎีกาขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นหมู่บ้านคนนับถือศาสนาคริสต์ 5 แห่ง ซึ่งรวมหมู่บ้านกุฎีจีนวัดซางตาครูสนี้ด้วย รัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามฎีกานั้น ความละเอียดปรากฏใน "ประกาศกระทรวงนครบาล กำหนดเขตวัดคาทอลิก 5 วัด" ประกาศ ณ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2457 ในประกาศ

ฉบับนี้ได้กำหนดเขตตำบลกุฎีจีนอย่างละเอียด ผู้ที่จะอยู่ในเขตนี้ได้จะต้องเป็นคนที่น่าเชื่อถือศาสนาโรมันคาทอลิก และห้ามขายโอนที่ดิน นอกจากนี้ผู้ที่อยู่ในกฎหมายฝ่ายสยามและถือศาสนาโรมันคาทอลิก และพระราชทานโอกาสให้ผู้ที่ไม่เต็มใจดำเนินตามประกาศนี้ ทำเรื่องราวขอพระราชทานที่อยู่ใหม่ภายในหกเดือน จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดที่หลวงแห่งอื่นให้

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ

- โบสถ์วัดซางตาครู้สหรือกุฎีจีน อาคารหลังปัจจุบันสร้างเสร็จเมื่อพุทธศักราช 2459 ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอิตาลี ก่อเป็นอาคารชั้นเดียว เฉพาะด้านหน้าซึ่งหันสู่แม่น้ำเจ้าพระยาก่อสูงเป็นหอระฆังยอดโดม รูปอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านหน้าเป็นโถงประกอบด้วยซุ้มโค้งกลมประดับปูนปั้นลายพวงมาลัย เหนือขึ้นไปเจาะช่องลมติดบานเกล็ดไม้เป็นช่อง ๆ สลับกับเสากลมแบบ **Corinthian** ขนาดเล็ก ส่วนหลังคาทำด้วยแนวลูกกรงก่อหัวเสารูปกรวย ส่วนที่เป็นหอคอยประกอบด้วยหอทรงสี่เหลี่ยมรองรับหอแปดเหลี่ยมยอดโดม เหนือโดมประดับด้วยซุ้มแปดเหลี่ยมเล็ก ๆ ยอดสุดติดตั้งไม้กางเขน ส่วนหอคอยนี้ประดับลายปูนปั้นอย่างงดงาม ภายในแขวนระฆังหลายสิบใบ ใช้บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีเมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสผ่านหน้าวัด เป็นต้น ผนังด้านยาวภายนอกอาคาร เจาะช่องหน้าต่างข้างละ 7 ช่อง ซุ้มหน้าต่างโค้งกลมเดินลายเส้นลวดและประดับปูนปั้นลายพวงมาลัยเหมือนซุ้มโถงกรอบบนของหน้าต่างซึ่งเป็นรูปเครื่องวงกลมติดกระจกลี ผนังตอนบนเหนือช่องหน้าต่างเจาะช่องกลมใหญ่กระจกลีเช่นกัน ส่วนใต้หลังคาประดับปูนปั้นลายพวงมาลัย ช่องระบายน้ำตกแต่งด้วยประติมากรรมรูปหัวสัตว์มีเสาคองทรงเหลี่ยมระหว่างช่องหน้าต่าง บริเวณด้านสกัดด้านหลัง หลังคาลดต่ำลง ผนังหักมุมหกเหลี่ยมจัดเป็นห้องด้านหลังโบสถ์

ภายในโถงหน้า เพดานแบ่งเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประดับปูนปั้นช่อไม้ดอก เขียนสีสลัปงดงาม ส่วนภายในโบสถ์ เพดานกึ่งกลางก่อโค้งกลมเดินคิ้วไม้สลักเส้นทองเหลืองเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส ในแต่ละช่องประดับไม้สลักลายสีทองบนพื้นสีฟ้าเข้ม เสากลมที่รองรับหลังคา ส่วนกลางและเสาหนุนที่ผนัง แต่งหัวเสาแบบ **Corinthian** ด้วยปูนปั้นปิดทอง เสากลมที่รองรับหลังคาส่วนกลางนี้แต่งซุ้มโค้งกลม ขอบซุ้มตอนล่างกรุไม้เป็นช่องลวดลายรับกับเพดานกลาง ขอบซุ้มโค้งกลมนี้ต่อเนื่องไปกับเพดานชั้นลาดหลังคา เพดานส่วนนี้จึงเป็นลอนโค้ง พื้นเพดานทาสีฟ้า ประดับดาวสีทองขนาดใหญ่ช่องละ 1 ดวง ผนังด้านข้างเหนือกรอบหน้าต่างซึ่งประดับกระจกลีแต่งลายปูนปั้นเขียนสี ตราพระศาสดาอันเป็นสัญลักษณ์ของวัดนี้คือ เครื่องหมายกางเขนและช่องกลมติดกระจกลีตอนเหนือขึ้นไป ก็แต่งกระจกลีตอนกลางเป็นรูปไม้กางเขนสีแดงด้วย ด้านหน้ากึ่งกลางตั้งแท่นบูชาขนาดใหญ่ติดตั้งรูปพระเยซูตรึงกางเขน ด้านหลังเจาะผนังเป็นซุ้มโค้งเครื่องวงกลม ตกแต่งกรอบซุ้มและภายในซุ้มด้วยกระจกลี ภาพเขียนสี และประติมากรรมปูนปั้นอย่างวิจิตรพิสดาร มีแท่นบูชาขนาดเล็กกระหนาบแท่นบูชากลาง กึ่งกลางเสาซุ้มกลางและเสาคองที่ผนังด้านข้าง เจาะช่องสี่เหลี่ยมเป็นซุ้มเล็ก ๆ ประดับรูปประติมากรรมเล่าเรื่องประวัติพระเยซูเจ้าครบ 14 ภาค และที่เสากลมรับหลังคาซึ่งเรียงรายเป็น 2 แถวอยู่ภายในโบสถ์นั้น เหนือฐานเสาติดตั้งรูปบูชาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เสาละองค์

รอบโบสถ์ลาดพื้นคอนกรีต ด้านหลังเป็นที่ฝังศพบาทหลวงของวัด กึ่งกลางสุสานนี้ ตั้งรูปหล่อแค่ออกของบาทหลวงกุเลียสโม ผู้สถาปนาโบสถ์ใหม่นี้ รั้วคอนกรีตตอนล่างก่อทึบ ตอนบนเป็นลูกกรงซีเมนต์ ลวดลายแบบตะวันตก

- **บ้านบาทหลวง** ตั้งอยู่ด้านขวาของโบสถ์ เป็นอาคาร 2 ชั้นขนาดกลาง สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่นิยมในยุคราชกาลที่ 6 หนึ่งชั้นประดับปูนปั้นตราโบสถ์ มีบันไดจากกึ่งกลางเฉลียงขึ้นสองแยกลงสู่พื้นลานด้านหน้า 2 ทาง

- **ศาลาท่าน้ำ** เป็นศาลาไม้ ตกแต่งไม้ฉลุลายตามบันลอมเชิงชายเป็นลวดลายแบบตะวันตก วัดซางตาครู้สขึ้นสังฆมณฑล กรุงเทพฯ ซึ่งขึ้นตรงต่อสำนักวาติกัน ที่กรุงโรม นอกจากจะเป็นสถาปัตยกรรมที่เก๋แก่งดงามเด่นอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว วัดซางตาครู้สยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีของชาวยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวโปรตุเกสกับชาวไทย ความมีชนิตธรรมทางศาสนาของพระมหากษัตริย์ไทย พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีต่อผู้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ไม่ว่าชาติใดภาษาใด จนชาวโปรตุเกสได้ยึดมั่นตั้งหลักแหล่งลง ณ ที่นี้ สืบต่อกันมานับได้กว่า 200 ปี จนกลายเป็นประชาชนชาวไทยอย่างสมบูรณ์ เพียงแต่นับถือศาสนาโรมันคาทอลิกเท่านั้น นอกจากนี้ พวกมิชชันนารีของวัดซางตาครู้สยังมีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมชุมชนให้เจริญก้าวหน้า ที่สำคัญคือได้ส่งเสริมการศึกษาของกุลบุตร กุลธิดา ในย่านนั้น เช่น ก่อตั้งโรงเรียนซางตาครู้สคอนแวนต์ โรงเรียนซางตาครู้สศึกษา เป็นต้น

ภายนอกโบสถ์วัดซางตาครู้ส

ด้านหน้าโบสถ์ซางตาครูส →

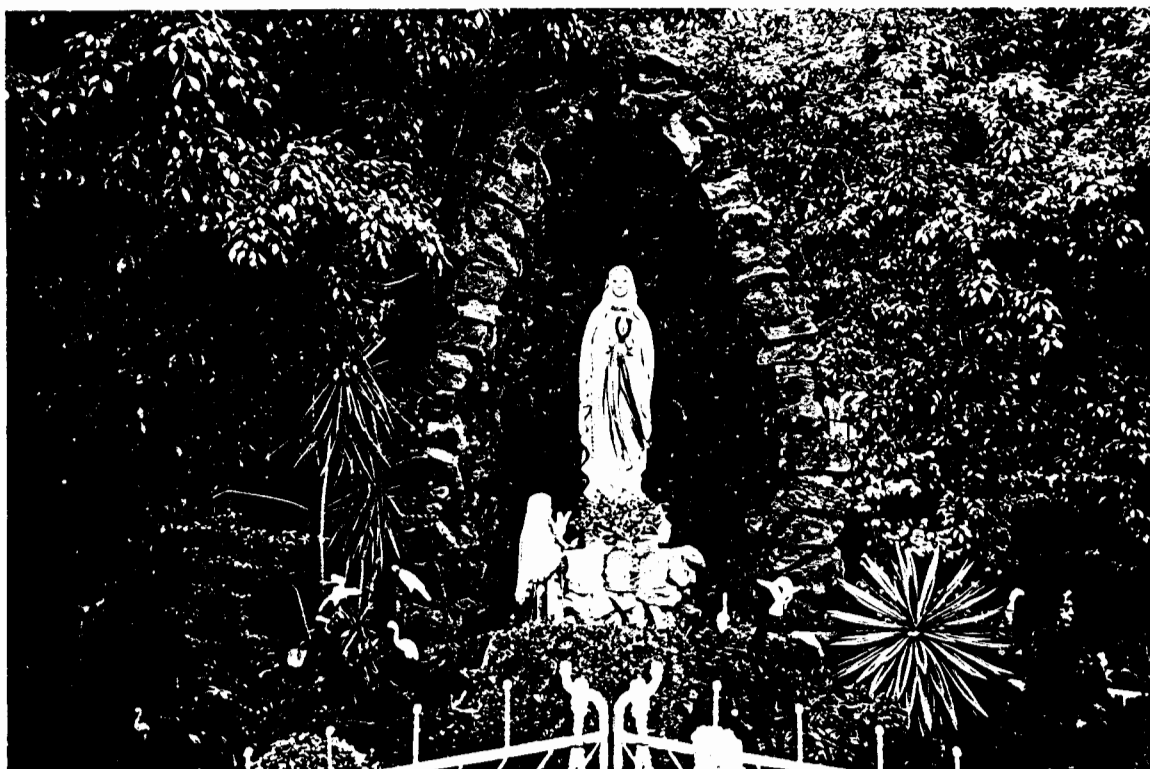
ภายในโบสถ์ ↓

ภายในโบสถ์บริเวณซุ้มพระแท่นบูชา →

รูปปั้นพระแม่ บริเวณสวนหย่อมด้านหน้า ↓

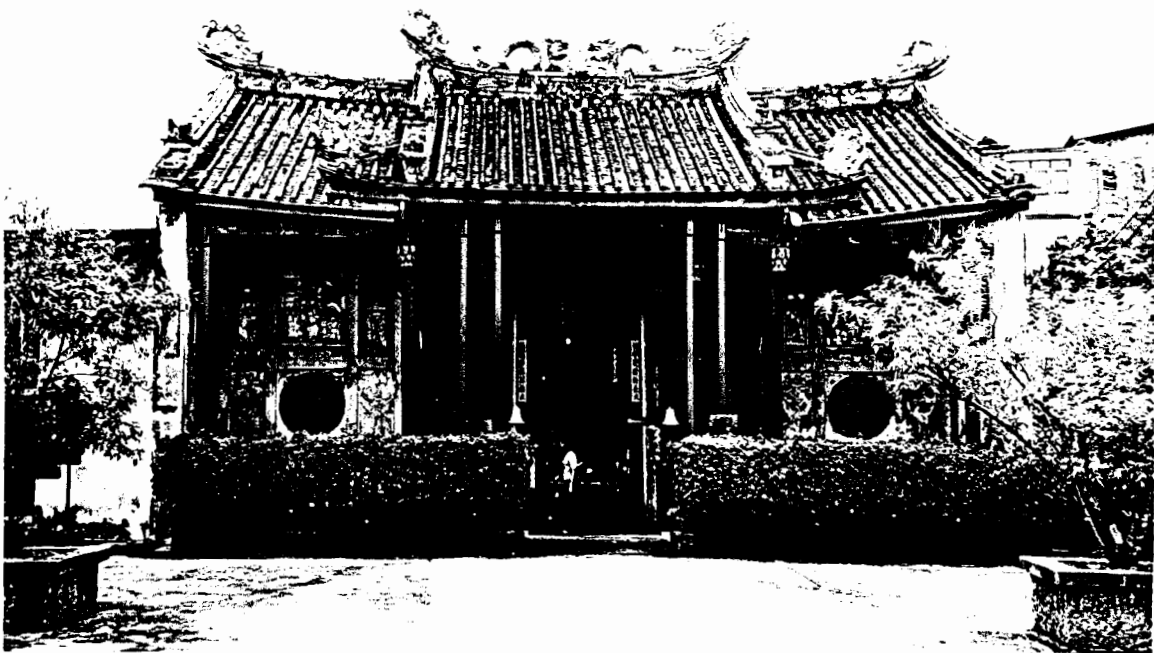

5. ศาลเจ้าเกียนอันกง

ประวัติความเป็นมา

ศาลเจ้านี้สร้างในสมัยธนบุรี โดยชาวจีนที่ตามเสด็จพระเจ้าตากสินมาตั้งกรุงใหม่ ครั้นสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงย้ายพระนครไปยังฝั่งตะวันออก คนจีนเหล่านี้จึงอพยพไปอยู่ร่วมกับพวกพ้องในย่านตลาดน้อยลำพัง ศาลเจ้าเดิมซึ่งมีสองหลังติดกันคือ ศาลเจ้าโจวซือกงกับศาลเจ้ากวนอู ถูกทิ้งร้างทรุดโทรม จนมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวจีนฮกเกี้ยนจำนวนหนึ่งได้มารื้อศาลทั้งสองแล้วสร้างขึ้นใหม่เป็นหลังเดียว แล้วอัญเชิญเจ้าแม่กวนอิมขึ้นประดิษฐานแทนและให้ชื่อว่า ศาลเจ้าเกียนอันกง ส่วนเทพสององค์เดิมนั้นไม่ปรากฏว่าย้ายไปประดิษฐานที่ใด ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 สมเด็จพระยามกุฎราชกุมารเสด็จมาร่วมงานหล่อระฆังใบใหญ่ที่วัดกัลยาณมิตรจึงได้มาพบศาลนี้เข้า และเขียนให้สมเด็จพระยามกุฎราชกุมารว่า "ปัจจุบัน ศาลเจ้าเกียนอันกงอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก จิตรกรรมฝาผนังกำลังจะกะเทาะหลุดหล่น และบางภาพถูกน้ำฝนและค้างคาทำให้เกิดความเสียหาย มีความจำเป็นเร่งด่วน ฝีมือจิตรกรหาที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว อีกทั้งเครื่องตราแต่งเบ็องบนซึ่งเป็นไม้แกะสลักงดงามและเก่าแก่ก็กำลังทรุดโทรม อยู่ในสภาพที่จำเป็นจะต้องรีบอนุรักษ์บำรุงและที่ชำรุดเสียหายมากกว่าที่ใด คือรูปปั้นและเครื่องตกแต่งอันวิจิตรบนหลังคาของศาลเจ้าเหล่านี้เป็นโบราณวัตถุที่จำเป็นจะต้องรีบอนุรักษ์ในเวลาอันรวดเร็วที่สุด"

ปัจจุบัน ศาลเจ้าเกียนอันกงอยู่ในความดูแลของตระกูลสิมะเสถียร หรือเดิมแซ่ซิม ตระกูลเก่าแก่ตระกูลหนึ่งในย่านนี้ และได้รับการปฏิสังขรณ์บูรณะตามสมควร

ศาลเจ้าเกียนอันกง

6. มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)

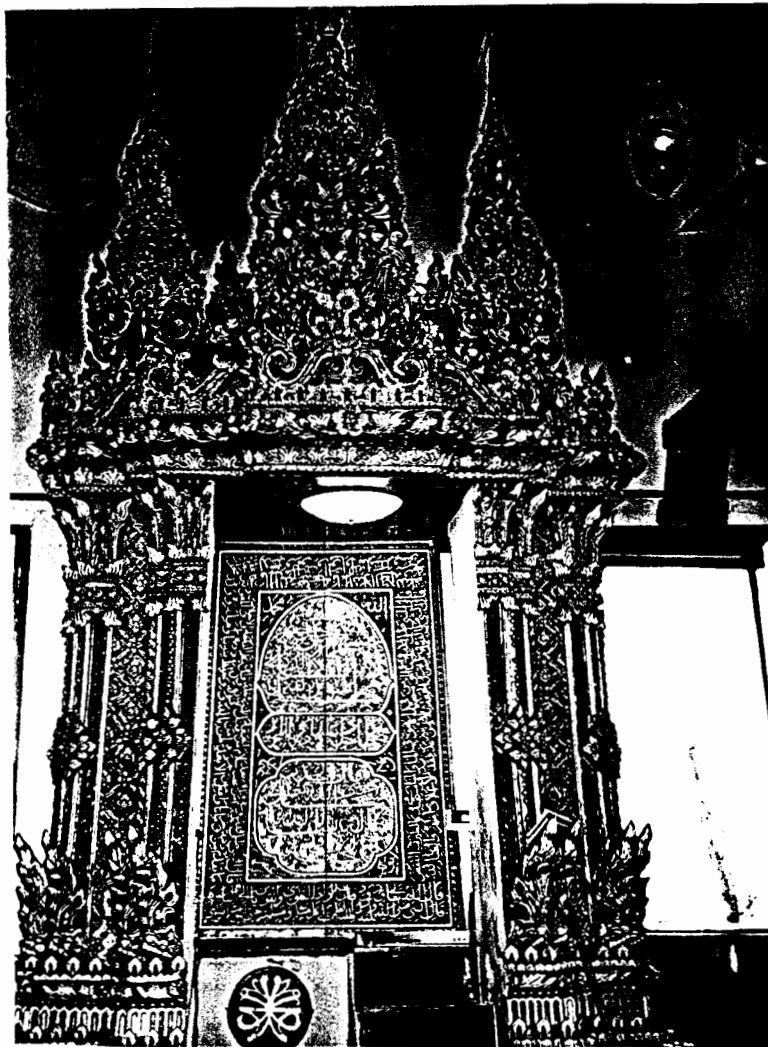
ประวัติความเป็นมา

หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 คนไทยอิสลามจำนวนหนึ่งได้อพยพครอบครัวออกจากกรุงศรีอยุธยา โดยการล่องแพมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วเข้ามาอาศัยอยู่ที่กรุงธนบุรี บางกลุ่มก็ไปอาศัยอยู่ที่บางกอกน้อยและบางพลัด ส่วนกลุ่มที่มาตั้งรกรากที่คลองบางหลวงนั้น ได้อาศัยอยู่ตั้งแต่บริเวณปากคลองบางหลวงจนถึงวัดเวฬุราชิน ซึ่งก็คือ “ชุมชนกุฎีขาว” ในปัจจุบัน

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ

มัสยิด เป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูนหาสีขาว จึงเรียกว่า “กุฎีขาว” โดยชาวมุสลิมกุฎีขาวได้สร้างขึ้นแทน “กุฎีแดง” ซึ่งสร้างด้วยไม้หาสีแดงที่ชำรุดทรุดโทรมและพังไปหมดแล้ว

มิมบร์ อยู่ภายในห้องละหมาด โดยสร้างขึ้นพร้อมกับธรรมาส์ของวัดประยูรวงศาวาส ลักษณะเป็นซุ้มประดับปูนปั้นลายกนก ด้านบนครอบด้วยซุ้ม มีกระบังและยอด 3 ยอด ลวดลายปูนปั้นเป็นลายเทพสมระหว่างศิลปะของไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ปิดทองประดับด้วยกระจกสีแดง น้ำเงิน และสีขา

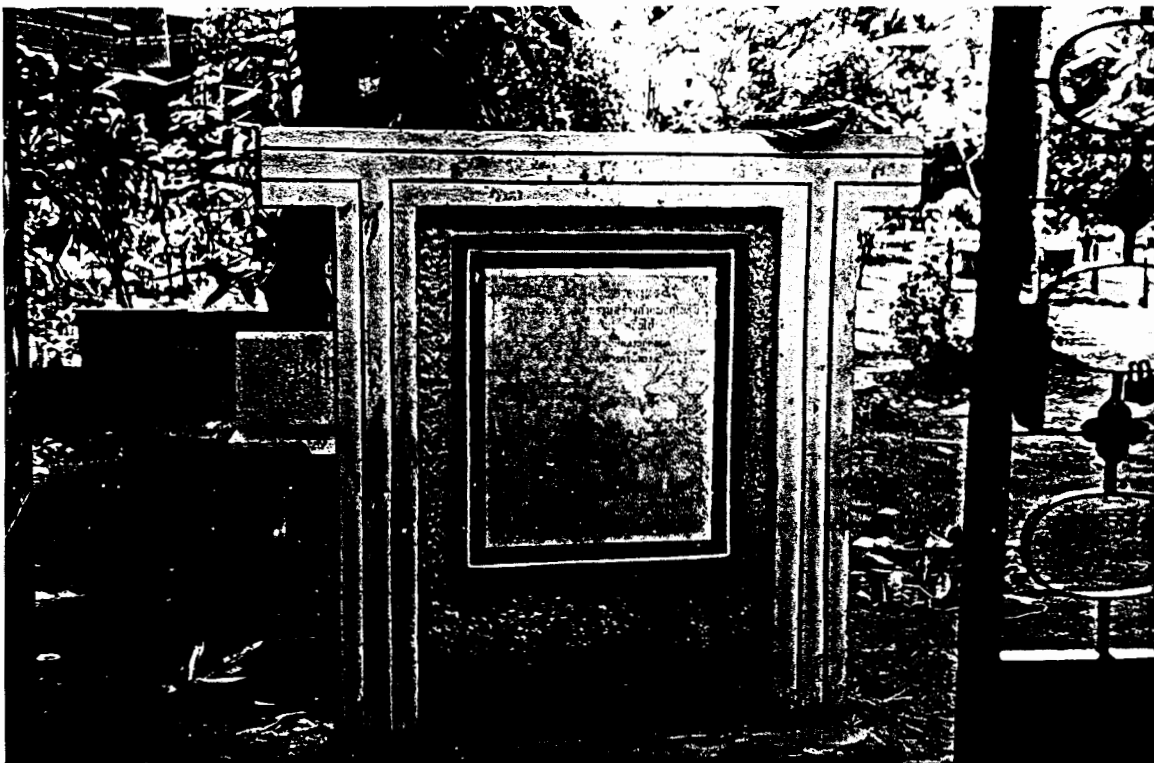

ลวดลายของมิมบร์ ที่อยู่ในห้องละหมาด

มัสยิดบางหลวง →

กุโบร์ (สถานที่ฝังศพ)
บริเวณด้านหลังมัสยิด ↓

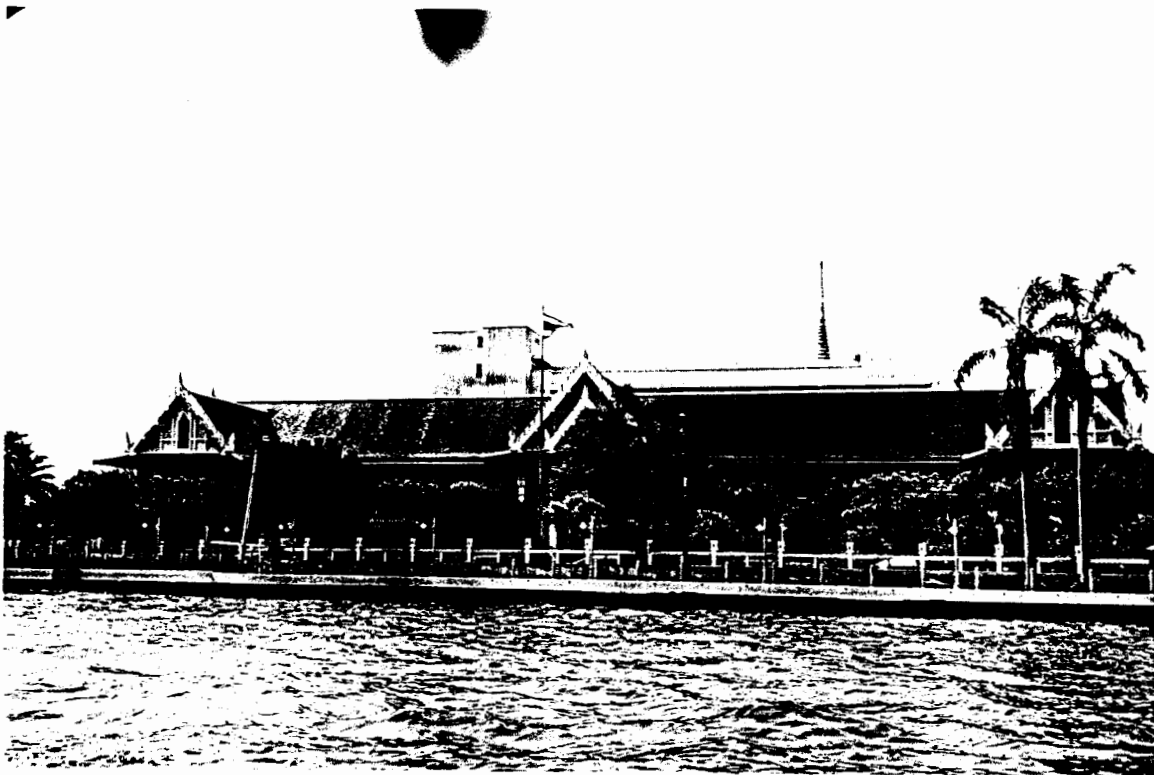

7. ตึกไทยประยุกต์หน้าวัดประยุร (อดีตศาลากลางจังหวัดธนบุรี)

ประวัติความเป็นมา

เมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีแห่งใหม่ ธนบุรียังรวมเป็นส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร จนถึง พ.ศ. 2458 สมัยรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งกรุงเทพฯ ออกเป็นสองจังหวัด คือ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจังหวัดพระนคร ส่วนฝั่งตะวันตกเป็นจังหวัดธนบุรี แต่กระนั้นการบริหารราชการยังคงรวมอยู่กับจังหวัดพระนคร ไม่มีสำนักที่ว่าการของตนเอง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2499 จึงได้สร้างศาลากลางจังหวัดธนบุรีขึ้นบนที่ดินราชพัสดุริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านหน้าวัดประยุรวงศาวาส เป็นอาคารตึกทรงไทยประยุกต์ ตามแบบสถาปัตยกรรมที่นิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ปัจจุบัน ศาลากลางจังหวัดธนบุรีได้เปลี่ยนเป็นสำนักงานเทศกิจของกรุงเทพมหานคร

ตึกศาลากลางจังหวัดธนบุรีในอดีต

8. บ้านเครื่องวงปีพาทย์พาทย์โกศล

ประวัติความเป็นมา

“พาทย์โกศล” เป็นตระกูลนักดนตรีเก่าแก่สืบเนื่องกันลงมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดันสกุลชั้นสูงสุดที่สามารถสืบย้อนขึ้นไปได้คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ทายาทชั้นที่ 4 ของสกุล ครั้นถึงสมัยจางวางทั่ว พาทย์โกศล บุตรชายคนที่ 12 ของหลวงกัลยาณมิตตาวาส ผู้ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทางดนตรี โดยเฉพาะฆ้องวง ระนาดเอก และการแต่งเพลง ด้วยความสามารถของท่านจึงได้เข้าไปทำหน้าที่ควบคุมวงปีพาทย์ในวังบางขุนพรหม ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยได้นำวงปีพาทย์บ้านพาทย์โกศลเข้าไปเป็นวงประจำวัง จนได้รับตำแหน่ง “จางวาง”

หนทางชีวิตและการดนตรีของพาทย์โกศลต้องเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน เมื่อเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กรมพระนครสวรรค์ต้องเสด็จออกนอกประเทศ วงปีพาทย์พาทย์โกศลต้องออกจากวังบางขุนพรหม และหารายได้เลี้ยงคนในวงด้วยการรับงานบรรเลงทั่วไป

จางวางทั่ว เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2480 แต่บ้านพาทย์โกศลยังมีผู้มาฝากตัวเป็นศิษย์อยู่เป็นประจำ จวบจนนายเทวาประสิทธิ์ บุตรชายของจางวางทั่ว เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2516 บ้านปีพาทย์หลังวัดกัลยาณฯ เริ่มเจียบเหงา นักดนตรีที่เคยอยู่ก็เริ่มออกไปประกอบอาชีพอื่น ๆ จำสืบเอกอุทัย พาทย์โกศล ทายาทรุ่นที่ 7 ได้ไปเป็นอาจารย์สอนดนตรีไทยที่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เขาชะโงก จังหวัดนครนายก จึงทำให้มีเวลาในการรับงานมีน้อยลง

ปัจจุบัน มีการตัดถนนอรุณอมรินทร์สายใหม่ ทำให้ชุมชนดนตรีไทยของวงพาทย์โกศล ที่อยู่บริเวณหลังวัดกัลยาณฯ ต้องล่มสลายไป เหลือเพียงบ้านเครื่องอยู่หลังเดียว ซึ่งเคยเป็นสถานที่ให้วัดครูดนตรีไทยของบ้านพาทย์โกศล และบ้านของจำสืบเอกอุทัย พาทย์โกศล ดังนั้น บ้านพาทย์โกศลวันนี้กำลังเผชิญกับปัญหาความอยู่รอดและต้องปรับตัวไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงในย่านนี้

"บ้านเครื่อง" ในตรอกหลังวัดกัลยาณ์ ⇨

บ้าน "พาทยโกศล" ในปัจจุบัน ⇩

9. ขนมหรั่งกุฎีจีน

ปัจจุบันเจ้าของสูตรดั้งเดิมคือ คุณสุตารัตน์ สุจิตจรจุล ซึ่งอยู่ที่บ้านเลขที่ 235-237 ซอย 7 ถนนเทศบาลสาย 1 ในชุมชนกุฎีจีน ขนมหรั่งนี้เป็นขนมที่มีเฉพาะในชุมชนกุฎีจีน มีลักษณะคล้ายขนมไข่ แต่กรรมวิธีในการทำ จะไม่ใช่เครื่องจักร แต่ใช้แรงงานคนและใช้ไม้พินเป็นเชื้อเพลิง ทำให้มีกลิ่นหอมจากไม้พิน และยังคงรักษาสภาพเตาถ่านไว้ได้อย่างเดิม แต่หากมีผู้สั่งทำมาก ๆ จะใช้เตาอบแทน ขนมหรั่งกุฎีจีนมีลักษณะพิเศษคือ ข้างนอกจะกรอบแต่ข้างในนุ่มหวาน มีรูปร่างงดงาม จนกลายเป็นเอกลักษณ์และเป็นที่ยู่อัจฉริยะแพร่หลายทั้งในเขตธนบุรีและกรุงเทพมหานคร

ขนมหรั่งกุฎีจีน

ความสำคัญของชุมชนย่านกุฎีจีน ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ดังที่กล่าวมาข้างต้น พื้นที่ที่ถูกเรียกว่า “กุฎีจีน” นี้ เป็นแหล่งหรือ ถิ่นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนที่หลากหลาย มาตั้งแต่เริ่มมีการก่อตั้งชุมชน ในช่วงก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่านกุฎีจีนนี้ มีทั้งคนไทย คนจีน แขก และชาวตะวันตก นอกจากนี้ กุฎีจีนยังเป็นแหล่งที่รวมของศาสนา ความเชื่อหลากหลาย ทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ดังการปรากฏของแหล่งมรดกทางศาสนาวัฒนธรรมจำนวนมาก ทั้งวัดในพระพุทธศาสนา ศาลเจ้า มัสยิด และโบสถ์คริสต์

สิ่งที่น่าสนใจคือ กลุ่มคนที่มีความหลากหลายทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ และความเชื่อทางศาสนา สามารถอยู่ร่วมกันในพื้นที่แห่งนี้ได้อย่างสงบสุข และถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกหลายครั้ง ชุมชนแห่งนี้ยังคงเป็นย่านที่มีความสนใจทางวัฒนธรรมอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ในส่วนนี้ จึงจะขอกล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อให้กุฎีจีนกลายเป็นแหล่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญหลายประการ

๑. กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย

ปัจจัยที่สำคัญประการแรกในการที่ทำให้กุฎีจีน เป็นแหล่งรวมมรดกทางวัฒนธรรมคือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย โดยคนกลุ่มแรกที่จะไม่กล่าวถึงไม่ได้เลยคือ **กลุ่มคนจีน** ย่านกุฎีจีน ถือได้ว่าเป็นย่านของคนจีนที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในฝั่งธนบุรี ชาวจีนที่ส่วนใหญ่ เดิมเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ในหนังสือ **ธนบุรี** (2542 : 140-141) มีการกล่าวถึงที่มาของชื่อ **กุฎีจีน** โดยอ้างถึงหนังสือ **สารานุกรม** เด็จ ซึ่งกล่าวถึงศาลเจ้าและชาวจีนที่นั่นไว้ว่า “ที่เรียกว่า ‘กุฎีจีน’ นั้น มีตัวกุฎีจริง... ศาลเจ้านั้น พวกจีนคงสร้างแต่เมื่อที่ตรงนั้นเป็นหัวแหลมแม่น้ำเล็ก ๆ เหมือนขอบสร้างในที่อื่น ๆ เช่นเดียวกัน คือสร้างเมื่อสายแม่น้ำเจ้าพระยาออกไปทางคลองบางกอกใหญ่ เวลาที่ตรงวัดกัลยาณมิตรยังเป็นแม่น้ำ ในสมัยที่เรือแรกหรือก่อนชุดคลองลัดบางกอกครั้งรัชกาลสมเด็จพระชัยราชาธิราช ...เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีตั้งเมืองธนฯ เป็นราชธานี รวบรวมผู้คนจากแดนไกลกระจัดกระจายให้มาอยู่ที่กรุงธนฯ จึงโปรดให้พวกจีนชาวพระนครหรืออยุธยาตั้งบ้านเรือนอยู่ข้างเหนือคลองกุฎีจีนตรงที่วัดกัลยาณมิตร... มีจีนอีกพวก 1 ดูเหมือนจะเข้ามาจากเมืองเขมร เพราะหัวหน้าเป็นพระยาราชาเศรษฐี โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำทางฝั่งตะวันออก ตรงที่สร้างพระบรมมหาราชวังเดี๋ยวนี้ แล้วย้ายลงไปอยู่สำเพ็งเมื่อสร้างกรุงรัตนโกสินทร์...”

แต่จากเอกสารประวัติศาสตร์เจ้าเกียนอันแกง ซึ่งชาวกุฎีจีนบันทึกจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษกล่าวว่า ศาลเจ้านี้สร้างในสมัยกรุงธนบุรี โดยชาวจีนที่ตามเสด็จพระเจ้าตากสินมาตั้งกรุงใหม่ ครั้นเมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงย้ายพระนครไปยังฝั่งตะวันออก คนจีนเหล่านี้จึงอพยพข้ามไปอยู่ร่วมกับพวกพ้องในย่านตลาดน้อย สำเพ็ง ศาลเจ้าเดิมซึ่งมีสองหลังติดกัน คือ ศาลเจ้าโจวซือกงและศาลเจ้ากวนอูถูกทิ้งร้างทรุดโทรม จนมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวจีนฮกเกี้ยนจำนวนหนึ่งได้มารื้อศาลทั้งสองแล้วสร้างขึ้นใหม่เป็นหลังเดียว และอัญเชิญเจ้าแม่กวนอิมขึ้นประดิษฐานแทน ให้ชื่อว่า ศาลเจ้าเกียนอันแกง ส่วนเทพสององค์นั้นไม่ปรากฏว่าย้ายไปประดิษฐานที่ใด ต่อมาสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จมาร่วมงานหล่อระฆังใบใหญ่ที่วัดกัลยาณมิตร จึงได้มาพบศาลนี้เข้า

นอกจากชาวจีนแล้ว ย่านนี้ยังเป็นถิ่นที่อยู่ของพวกเข้ารีตเชื้อสายฝรั่งโปรตุเกส และชาวญวน ดังมีกล่าวไว้ในหนังสือสารานุกรม (อ้างถึงในหนังสือธนบุรี (2542 : 141-142) ว่า “...ส่วนฝรั่งเชื้อสายโปรตุเกส ที่เคยอยู่ ณ พระนครศรีอยุธยา ก็ให้รวมกันตั้งบ้านเรือนอยุธยาแม่น้ำได้กวีจีนต่อลงไป จึงเรียกกันว่า “ฝรั่งกวีจีน” คำว่า “ฝรั่งกวีจีน” นี้ แสดงว่าพวกฝรั่งโปรตุเกสย้ายเข้ามาภายหลังชาวจีนแน่ เพราะชื่อกวีจีนนั้นติดปาก อยู่ก่อนแล้ว”

จากหนังสือประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย กล่าวว่า เมื่อพระเจ้าตากสถาปนา กรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว คุณพ่อออร์ บาทหลวงชาวฝรั่งเศสซึ่งเคยอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และพาพวกเข้ารีต หลบหนีไปอยู่เขมรเมื่อกรุงแตก ได้กลับเข้ามาพร้อมพวกเข้ารีตและได้พบหมู่คริสตังจำนวนไม่น้อยอาศัยรวมกันอยู่ ใกล้บ่อนที่บางกอก จึงได้ขอพระราชทานที่ดินบริเวณนี้จากพระเจ้ากรุงธนบุรีเพื่อสร้างโบสถ์ ตั้งชื่อว่า “ซางตากรู๊ส” นับได้ว่าเป็นโบสถ์โรมันคาทอลิกเก่าแก่แห่งที่ 2 ของบางกอก รองจากวัดคอนเซ็ปชันที่สามเสนทางฝั่งตะวันออก ซึ่งก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมา ชาวโปรตุเกสกวีจีนกลุ่มนี้ได้แต่งงานกับคนไทย มี ลูกหลานสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ตระกูลทรานนท์ จันทรคะ ดากรู๊ส สิงห์หัต จากี๊ป เป็นต้น มรดกที่ยังคงสืบทอดต่อมานอกเหนือจากเชื้อสายตระกูลต่าง ๆ แล้ว ยังมีในเรื่องของภาษาโปรตุเกสบางคำ และ อาหารการกินที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ขนมฝรั่งกวีจีน ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นขนมที่มีชื่อเสียง จนเป็นเอกลักษณ์ของย่านนี้ไปแล้ว

ส่วนชาวนวนที่เข้ารีตในย่านกวีจีนมีจำนวนไม่มากนัก ที่ยังคงสืบเชื้อสายญวนมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ตระกูลพาณิชย์เกษม และตระกูลโกกิลานนท์ นอกจากนี้ ในช่วงปลายรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 4 ย่าน กวีจีนเลยไปจนถึงหน้าวัดประยูรด้านหนึ่งและวัดอรุณอีกด้านหนึ่ง ยังเป็นที่พำนักของราชทูตชาวตะวันตกและ บรรดามิชชันนารี นิกายโปรเตสแตนต์กลุ่มแรก ๆ ที่เข้าเผยแผ่ศาสนาในสยาม ซึ่งต่อมาได้มีคุณูปการต่อวงการ แพทย์ การศึกษา และการพิมพ์ในประเทศไทย นั่นคือ หมอบรัดเลย์ ผู้ซึ่งเปิดทำการรักษาผู้ป่วยและยังได้จัดตั้ง โรงพิมพ์ขึ้นที่บ้านของท่านอีกด้วย

ชาวมุสลิม เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณกวีจีนแห่งนี้ โดยชาวมุสลิมส่วนใหญ่ที่อาศัย อยู่ในย่านกวีจีนนี้ อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินสถาปนากรุงธนบุรีขึ้น โดยมีการ ตั้งมัสยิด หรือกุฎีขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน นั่นคือ มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว ตั้งอยู่ริมคลองบางหลวง ตรงข้ามกับสุเหร่าต้นสน หรือกุฎีใหญ่ โดยเชื่อว่าชาวมุสลิมที่มาตั้งรกรากอยู่ที่นี้ เดิมอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา บริเวณที่เรียกกันว่า หัวแหลม, คลองตะเคียน ชาวมุสลิมที่นี้ยังคงรวมกลุ่ม มีความศรัทธาและมีการติดต่อ สัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น และยังคงสืบสานธรรมเนียมประเพณีของชาวมุสลิมต่อมาอย่างไม่เสื่อมคลาย ดังนั้น มรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงสืบทอดกันต่อมา และสามารถนำมาเป็นศักยภาพของการพัฒนาแหล่ง วัฒนธรรมของชาวมุสลิมในย่านกวีจีนนี้ นอกจากจะได้แก่ มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาวแล้ว ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือแม้แต่วัฒนธรรมด้านอาหารการกินของชาวมุสลิม เช่น ขนมบดิน ก๋วยเตี๋ยวแขก ข้าวหมกไก่ ฯลฯ ยังเป็นส่วนที่สามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดีสำหรับชุมชนด้วย

2. ถิ่นฐานบ้านขุนนางเก่า

“กุฎีจีน” นอกจากจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนหลายเชื้อชาติและศาสนาแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์อีกด้วย เพราะเป็นที่ตั้งของวัดประยูรวงศาวาส และวัดบุปผาราม ซึ่งเป็นวัดของตระกูลขุนนาง ตระกูลเสนาบดีที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในด้านการเมือง การปกครองในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

บริเวณนิเวศสถานของตระกูลขุนนาง ตั้งอยู่บริเวณที่เรียกกันว่า “บ้านสมเด็จ” ซึ่งมีอาณาเขตตั้งแตริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณกุฎีจีน ไปจนถึงที่ตั้งของสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เหตุที่ได้ชื่อว่า “บ้านสมเด็จ” เพราะเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของสมเด็จเจ้าพระยา ในตระกูลขุนนาง ผู้ซึ่งมีอำนาจสูงสุดในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 2 จนถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสามองค์ ได้แก่ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) หรือที่นิยมเรียกกันว่า “สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่” สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) หรือ “สมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย” และสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) บุตรชายคนโตของสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่

ทั้งสามคนเป็นผู้มีบทบาทในการสนับสนุนเชื้อพระวงศ์ ที่จะขึ้นครองบัลลังก์ถึงสามพระองค์ ได้แก่ รัชกาลที่ 3, รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ดังนั้น เสนาบดีตระกูลขุนนางทั้งสามคนจึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ชั้นสูงสุดกว่าที่เสนาบดีที่ปวงเคยได้รับ นั่นคือ “สมเด็จเจ้าพระยา” สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ขณะที่สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการในพระนคร ส่วนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินตลอดห้าปีแรกของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยได้รับสิทธิขาดในการบริหารราชการแผ่นดินทั่วพระราชอาณาจักร และสามารถสั่งประหารชีวิตคนที่ถึงอุกฤษฎ์โทษได้ ดังนั้น อำนาจในการปกครองแผ่นดินด้านต่าง ๆ ล้วนตกอยู่กับขุนนางตระกูลขุนนางทั้งสิ้น

แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงความเคยเป็นถิ่นฐานของตระกูลขุนนาง บุนนาคคือ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร และวัดบุปผารามวรวิหาร ซึ่งวัดทั้งสองแห่งนี้ขุนนางตระกูลขุนนางล้วนสร้างและปฏิสังขรณ์ขึ้น โดยวัดประยูรวงศาวาสนั้น สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 บริเวณใกล้กับจวนของท่าน ซึ่งปัจจุบันอยู่ในบริเวณโรงเรียนศึกษานารี ปัจจุบันในบริเวณวัดยังคงรักษาสภาพโบราณสถานและโบราณวัตถุไว้ได้เป็นอย่างดี รวมถึงพระเจดีย์ใหญ่ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และบรรจุอัฐิของตระกูลขุนนางอีกด้วย

ส่วนวัดบุปผารามวรวิหาร เดิมชื่อวัดดอกไม้ เป็นวัดร้างที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ท่านผู้หญิงจันทร์ ภรรยาเอกของสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ และบุตรชายของท่านคือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ กับน้องชายต่างมารดาคือ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ได้ร่วมกันปฏิสังขรณ์ขึ้น และได้มีการอัญเชิญตราสุริยมณฑล ทั้งแบบไทยและฝรั่ง ซึ่งเป็นตราประจำตำแหน่งของผู้สำเร็จราชการ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้ ในปี พ.ศ. 2416 มาประดิษฐานไว้บนหน้าบันและที่ประตูของวิหารวัดบุปผารามอีกด้วย

3. ชุมชนดนตรีไทยวงปี่พาทย์พาทย์โกศล

พาทย์โกศล เป็นตระกูลนักดนตรีไทยที่มีความสามารถและเก่าแก่สืบเนื่องกันลงมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งมีคำกล่าวถึงคำว่า “ทางฝั่งธน” ซึ่งหมายถึงทางดนตรีของพาทย์โกศล ในขณะที่ทางฝั่งพระนคร คือทางดนตรีของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นั้นเอง จนถึงปัจจุบันทายาทของตระกูลนี้ก็ยังสืบต่อการแสดงด้านดนตรีไทยเรื่อยมาจนเป็นรุ่นที่ 8 และยังคงรักษาเครื่องดนตรีที่เล่าสืบกันมาว่าสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2

ต้นสกุลชั้นสูงสุดที่สืบย้อนขึ้นไปได้คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ทายาทชั้นที่ 4 ของตระกูลหลวงกัลยาณมิตตาวาสกำเนิดในราวปลายรัชกาลที่ 3 ต่อต้นรัชกาลที่ 4 และอยู่ต่อมาจนถึงกลางรัชกาลที่ 6 หลวงกัลยาณมิตตาวาสเคยเป็นครูปี่พาทย์ประจำวงของพระยาประภากรวงศ์ และมีความสามารถในทางซอสามสาย จนมีชื่อเสียงมากในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ แสง ภรรยาของหลวงกัลยาณมิตตาวาสยังมีฝีมือในทางจะเข้ จนได้เป็นครูสอนดนตรีฝายใน สมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยเช่นกัน

ต่อมาในสมัยจางวางทั่ว พาทย์โกศล บุตรของหลวงกัลยาณมิตตาวาส ผู้สืบทอดวิชาการดนตรีจากบิดามารดา และครูรอด ครูปี่พาทย์ที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 5 จนมีความเชี่ยวชาญทางดนตรี โดยเฉพาะฆ้องวง ระนาดเอก และการแต่งเพลง ด้วยความสามารถและความเชี่ยวชาญด้านดนตรีของจางวางทั่วนี้เอง ทำให้ได้ทำหน้าที่ควบคุมวงปี่พาทย์ในวังบางขุนพรหม ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต โดยได้นำวงปี่พาทย์บ้านพาทย์โกศลเข้าเป็นวงประจำวังบางขุนพรหม และได้รับตำแหน่ง “จางวาง” ณ วังนี้

การได้เข้าไปเล่นปี่พาทย์ในวังบางขุนพรหม ทำให้การดนตรีและชีวิตของชาวพาทย์โกศลเจริญก้าวหน้ามากและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากขึ้น เพราะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นเจ้านายที่มีความรู้และใฝ่พระทัยในการดนตรีไทยเป็นอย่างมาก จางวางทั่วและนักร้องนักดนตรีวงพาทย์โกศลจึงมีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ทางดนตรี เพื่อรับใช้ในราชการของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ จางวางทั่วยังได้เรียนโน้ตดนตรีสากลจากกรมพระนครสวรรค์วรพินิต และได้สอนแตงวงให้กับทหารทั้งทหารเรือและทหารมหาดเล็ก ซึ่งเป็นข้าราชการของกรมพระนครสวรรค์วรพินิตอีกด้วย

ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตต้องเสด็จออกนอกประเทศ ทำให้วงดนตรีพาทย์โกศลต้องออกจากวังบางขุนพรหม และหันมาหารายได้เลี้ยงคนในวงด้วยการรับงานบรรเลงทั่วไป

หลังจากที่จางวางทั่วเสียชีวิตในปี พ.ศ.2480 นายเทวาประสิทธิ์ พาทย์โกศล และคุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ บุตรและบุตรสาวของจางวางทั่ว ได้สืบทอดการดนตรีต่อมา นอกจากวงพาทย์โกศลนอกจากจะรับงานบรรเลงทั่วไปแล้ว ทั้งสองยังเป็นอาจารย์สอนพิเศษดนตรีไทยในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาไปจนถึงอุดมศึกษา เช่น ที่โรงเรียนสตรีวิทยา วิทยาลัยพยาบาลสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เป็นต้น และที่เป็นสิริมงคลสูงสุดของตระกูลคือ การที่ครูทั้งสองได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดฯ ให้เข้าถวายการสอนดนตรีไทยแด่เจ้าฟ้าหญิงทั้งสามพระองค์ และนักดนตรีจากบ้านพาทย์โกศลยังมีโอกาสเข้าบรรเลงถวายในงานส่วนพระองค์ ณ พระตำหนักเรือนต้น สวนจิตรลดา อยู่หลายครั้ง

นอกจากนี้ คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรธนะ ยังได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ในปี พ.ศ.2529 อีกด้วย

หลังนายเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล และคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรธนะ บ้านเป็พาทย์หลังวัด กัลยาณมิตร เริ่มเจียบเหงาลง เพราะนักดนตรีที่เคยอยู่ก็เริ่มออกไปประกอบอาชีพประจำอื่น ๆ มีเวลามากเกินไปให้กับวงน้อยลง จนในปัจจุบันบ้านพาทยโกศลไม่มีลูกศิษย์มาอยู่กินเพื่อเรียนวิชาดนตรีเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต แต่ยังคงมีลูกศิษย์ที่มาขอต่อเพลงบ้างเป็นครั้งคราว ร้อยตรีอุทัย พาทยโกศล บุตรชายนายเทวาประสิทธิ์ ยังคงไปสอนให้กับวงดนตรีของหน่วยงานหลายแห่ง ได้แก่ วงดุริยางค์ทหารเรือ กองทัพบก กรมตำรวจ และโรงเรียน นายร้อยพระจุลจอมเกล้า ส่วนงานแสดงที่วงพาทยโกศลยังคงรับเล่นอยู่คือ งานที่มีคนมาจ้างวานไปเล่น เช่น งานศพของวัดประยุรวงศาวาส วัดกัลยาณมิตร และวัดราชสิทธิาราม เป็นต้น แต่ก็ไม่มีมากนัก

บ้านพาทยโกศลปัจจุบันนี้ กำลังเผชิญกับความอยู่รอด เพราะเนื่องจากการตัดถนนอรุณ-อัมรินทร์ตัดใหม่ ซึ่งตัดผ่านบ้านของนักดนตรีวงพาทยโกศลส่วนหนึ่ง ที่อยู่ใกล้กับบริเวณ “บ้านเครื่อง” หลังวัด กัลยาณมิตร ทำให้นักดนตรีส่วนหนึ่งต้องย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ นายอุทัย พาทยโกศล ได้ออกมาตั้งบ้านริมถนน อรุณอัมรินทร์ตัดใหม่ เพื่อใช้เป็นสถานที่ติดต่อรับงานแสดง ซึ่งนับวันจะน้อยลงทุกขณะ

ปัญหาของกุฎีจีน : ปัญหาของเมืองใหญ่

เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร กุฎีจีนก็เผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการขยายตัวเติบโตของเมืองเช่นเดียวกัน จากเดิมที่เคยเป็นพื้นที่ที่เปรียบเสมือนเมืองท่าในช่วงกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ กุฎีจีนต้องปรับเปลี่ยนตัวเองอย่างมากในช่วงที่มีการตัดถนนหลายสาย เพื่อเชื่อมต่อการจราจรในพื้นที่ฝั่งพระนคร หลังการสร้างสะพานพุทธ เพื่อเชื่อมฝั่งธนบุรีและพระนครเข้าด้วยกัน เมื่อปี พ.ศ.2474 ในสมัยรัชกาลที่ 7

เมื่อความเจริญและความสะดวกในด้านการคมนาคมเข้ามา ผู้คนก็เริ่มหลั่งไหลมาจับจองที่ดิน ซึ่งกุฎีจีนก็เป็นย่านหนึ่งที่มีโอกาสการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง จาก “ลานมะเกลือ”² ที่มีอยู่ทั่วไปในบริเวณลานวัดย่าน กุฎีจีน ค่อย ๆ ปรับตัวกลายเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย จนขยายกลายเป็นชุมชนแออัดในเวลาต่อมา

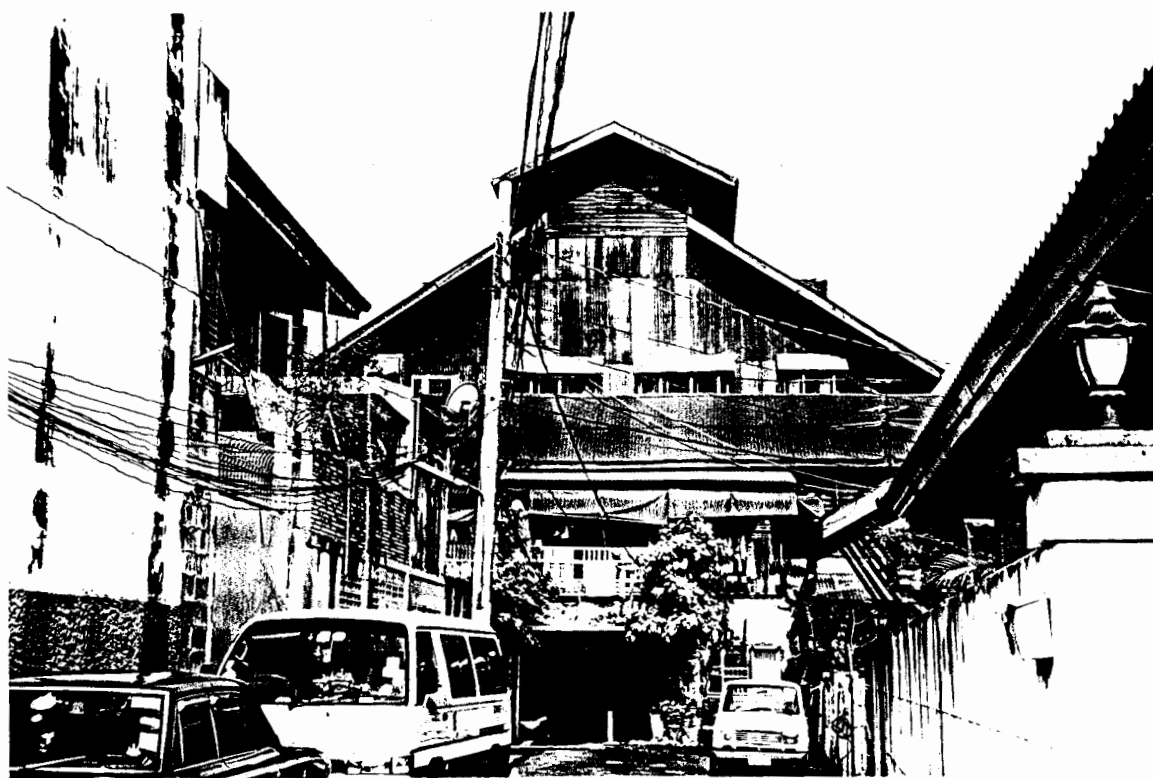
บ้านเรือนของขุนนางตระกูลขุนนาค เป็นพวกแรก ๆ ที่มีการขยับขยาย เพราะแนวสะพานและถนน ประชาธิปกที่เชื่อมต่อกันมาตัดผ่าเข้าไปใน “จวน” ของสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ และสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ แยกที่ดินผืนใหญ่ออกเป็นสองส่วน โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาซึ่งตั้งขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 บนที่ดินของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ต้องย้ายออกจากที่เดิม เพราะพื้นที่ที่เหลือจาก

² “ลานมะเกลือ” คือ การใช้พื้นที่ลานโล่งว่างสำหรับตากผ้าที่ย้อมสีดำด้วยลูกมะเกลือ ซึ่งมักดำเนินการโดยคนจีน “ลานมะเกลือ” เป็นที่นิยมมากในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏลานมะเกลืออยู่ทั่วไปในเขตตัวเมืองชั้นในของฝั่งธนบุรี เช่น ที่วัดบุปผาราม วัดกัลยาณมิตร วัดหงส์รัตนาราม วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นต้น (สุทธรา สุจฉายา, 2542 : 53)

คอสพานคับแคบเกินไป โดยเปลี่ยนพื้นที่กับโรงเรียนศึกษานารี ที่ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านคุณหญิงพัน ภรรยาคนหนึ่งของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ดังนั้น ในปัจจุบันโรงเรียนศึกษานารีจึงตั้งอยู่ ณ เชียงสะพานพุทธ และโรงเรียนฝึกหัดครูฯ หรือที่เปลี่ยนชื่อภายหลังว่า สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จึงย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบันแทน

ส่วนชาวบุนนาคอีกหลายครอบครัวที่อาศัยอยู่ในย่านนี้ ต่างพากันข้ามฝั่งไปอยู่บริเวณถนนสุรวงศ์และถนนเดโช เพราะที่ดินแถบบ้านสมเด็จมีราคาสูงขึ้นมา คนในตระกูลบุนนาคจึงได้ขายที่ดินและย้ายออกไปจนเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือนในปัจจุบัน

หลังจากนั้น ยังมีการตัดถนนอีกหลายสาย เพื่อเป็นการขยายพื้นที่ผิวการจราจรในเขตฝั่งธนบุรี ถนนบางสายก็ตัดผ่าพื้นที่ในย่านภูมิจิ้น เช่น ถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ (ตัดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 2530) ผู้คนที่เคยอยู่ในย่านนี้ บางคนอพยพไปอยู่ที่อื่น ในขณะที่มีกลุ่มคนกลุ่มใหม่ ๆ เข้ามาอาศัยอยู่เช่นกัน

ตลาดเก่าคุณหญิงอายุยืน บุนนาค อาคารเก่าของตระกูลบุนนาคที่ยังหลงเหลืออยู่บริเวณหลังวัดกัลยาณ

สิ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชนย่านภูมิจิ้นนี้เป็นเช่นเดียวกันกับอีกหลาย ๆ ชุมชนในย่านในเขตกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา (Askew, 1994 : 176) และตลอดระยะเวลา 4 ทศวรรษของการพัฒนาเศรษฐกิจ ยิ่งเร่งให้เมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯเติบโตอย่างรวดเร็ว ศักยภาพผู้คนต่างพากันหลั่งไหลเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ พื้นที่แทบทุกตารางนิ้วถูกคิดเป็นมูลค่าขึ้นมา ทำให้ธนบุรีที่เคยเติบโตขึ้นมาแบบเมืองท่าและเต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง กลับกลายเป็นถิ่นที่ก่อให้เกิดปัญหาภาวะแห้งแล้ง ขยะ น้ำ อากาศ และไม่นับรวมถึงการปล่อยให้แหล่งต่าง ๆ ทรุดโทรมไปตามสภาพและกาลเวลา

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่แก้ไขได้ยาก และมีความสลับซับซ้อนเกี่ยวเนื่องกันจนเกินกว่าปัจเจกบุคคลจะแก้ไขได้ ทุกคนจึงพร้อมใจกันยกปัญหาต่าง ๆ ให้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลกลาง ซึ่งมีความจำกัดทั้งแนวคิดงบประมาณ และกำลังคน ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการปล่อยให้แหล่งวัฒนธรรมถูกทิ้งร้าง จึงนับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ความรับรู้ของชาวบ้านจึงกลายเป็นความเฉยชาต่อปัญหา

ทุกวันนี้ ภูมิเงิน จึงกลายเป็นย่านที่เต็มไปด้วยซากของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ที่นับวันรอการบูรณะ และรื้อฟื้นให้คนรุ่นหลังเห็นคุณค่า และช่วยกันพัฒนาให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

โอกาสในการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

ในช่วง 1 - 2 ปีที่ผ่านมา มีกลุ่มบุคคลหลายกลุ่มที่มีความเคลื่อนไหวที่น่าสนใจในย่านชุมชนภูมิเงิน และพื้นที่ใกล้เคียง 4 - 5 ประการ ที่อาจส่งผลกระทบต่ออันจะนำไปสู่การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านนี้ ได้แก่

1. การเสวนา “เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน...ธนบุรี ราชธานีที่ถูกลืม”
2. กิจกรรมวัฒนธรรมสัญจร
3. โครงการมรดกเทศก์น้อย
4. การจัดงาน “รักษัธนบุรี ๑๓๖ ปี วัดกัลยาณมิตร”
5. กิจกรรมทัศนศึกษาชุมชน

1. การเสวนา “เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน...ธนบุรี ราชธานีที่ถูกลืม”

สำนักพิมพ์สารคดี ร่วมกับ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชมรมเรารักธนบุรี กรุงเทพมหานคร และชุมชนต่าง ๆ ในฝั่งธนบุรี จัดการเสวนาชุมชน “เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน...ธนบุรี ราชธานีที่ถูกลืม” ในหัวข้อต่าง ๆ ถึง 3 หัวข้อ ได้แก่ “รุกถึงวิถีชีวิตและศิลปะวัฒนธรรมฝั่งธน วัดกัลยาณมิตร ภูมิเงิน ภูมิขาว” “มุสลิมฝั่งธนกับบทบาทที่มีต่อสังคมไทย” และ “ชาวสวนฝั่งธน สองฝั่งคลองแห่งการเปลี่ยนแปลง” เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2543 ณ ลานหน้ามัสยิดต้นสน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในท้องถิ่นฝั่งธนบุรีได้บอกเล่าเรื่องราวในท้องถิ่น หรือชุมชนของตนเอง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนภายนอกชุมชน และเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่เวดล้อม อันจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน และอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในชุมชนให้คงอยู่สืบไป

ส่วนหนึ่งของกิจกรรมเดินเท้า
ท่องวัฒนธรรมฝั่งขวา
ในงานเสวนา
“ตะลัน” ทำจากหินที่มาจากเมืองจีน →
(วัดกัลยาณ)

พระพุทธรูปในวิหารน้อยวัดกัลยาณ ↓

2. กิจกรรมวัฒนธรรมสัญจร

โครงการวัฒนธรรมสัญจร จัดโดยสำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญ ๆ ที่อยู่ในเขตธนบุรี รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่อยู่รอบ ๆ แหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย โดยจัดขึ้น จำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 จัดขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ 10 กุมภาพันธ์ 2544 มีเส้นทางดังต่อไปนี้คือ

- โบสถ์ซางตาครู้ส, ชุมชนกุฎีจีน, ศาลเจ้าเกียนอันเกง, วัดกัลยาณมิตร, วัดบุปผาราม

ครั้งที่ 2 จัดขึ้นเมื่อวันอังคารที่ 26 กุมภาพันธ์ 2545 โดยใช้ชื่องานว่า "ทอดน่อง ล่องเรือ... เพื่อความเข้าใจกรุงธนบุรี" โดยมีเส้นทางเดินเท้าดังนี้คือ

- เส้นทางที่ 1 บ้านสมเด็จฯ - มัสยิดกุฎีขาว - ศาลเจ้าเกียนอันเกง
- เส้นทางที่ 2 บ้านสมเด็จฯ - วัดบุปผาราม - ศาลเจ้าเกียนอันเกง

กิจกรรมวัฒนธรรมสัญจร "ทอดน่อง...ล่องเรือ เพื่อความเข้าใจกรุงธนบุรี"
โดยสำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2545

3. โครงการมัคคุเทศก์น้อย

โครงการการฝึกทักษะการเป็นมัคคุเทศก์น้อย จัดโดยชมรมครูห้องเรียนวัฒนธรรมทะเลคอม-เอเซีย ร่วมกับ บริษัท ทะเลคอมเอเซีย คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และชมรมห้องเรียนวัฒนธรรมวัดกัลยาณมิตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียน จำนวน 100 คน จากโรงเรียนในละแวกนั้น 13 โรงเรียน ซึ่งเป็นสมาชิกชมรมห้องเรียนวัฒนธรรม ได้เรียนรู้ความเป็นมาของชุมชน และเข้าใจชุมชนที่ตนอยู่อาศัยมากขึ้น ตลอดจนตระหนักถึงความจำเป็นในสังคมปัจจุบัน ที่จะต้องเรียนรู้และเข้าใจความเป็นมาของชุมชนตนเองมากขึ้น เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนของตนเอง นอกจากนี้ ยังให้เยาวชนในท้องถิ่นรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ฝึกความเชื่อมั่น กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง เกิดความคิดสร้างสรรค์และมีแนวทางที่จะพัฒนาชุมชนของตน รวมทั้งเรียนรู้วิธีการค้นคว้าและประมวลข้อมูล และมีทักษะในการถ่ายทอดข้อมูลไปสู่ผู้อื่น

โดยมีการจัดฝึกอบรมในวันที่ 28 กรกฎาคม 2544 และนักเรียนส่วนหนึ่งของโรงเรียนวัดกัลยาณมิตร มีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริง ในงาน “รักษัชนบุรี ๑๗๖ ปี วัดกัลยาณมิตร” ซึ่งจัดขึ้น ณ บริเวณวัดกัลยาณมิตร ระหว่างวันที่ 8 - 16 กันยายน 2544

มัคคุเทศก์น้อย ขณะนำชมวัดกัลยาณมิตรในงาน “รักษัชนบุรี ๑๗๖ ปี วัดกัลยาณมิตร”

4. การจัดงาน “รักษัรชนบุรี ๑๗๖ ปี วัดกัลยาณมิตร”

งาน “รักษัรชนบุรี ๑๗๖ ปี วัดกัลยาณมิตร” จัดขึ้นโดยกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตธนบุรี สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา สถาบันราชภัฏธนบุรี โรงเรียนวัดกัลยาณมิตร ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดกัลยาณมิตร และชุมชนใกล้เคียง ระหว่างวันที่ 8 - 16 กันยายน 2544 โดยช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาทีวัดกัลยาณมิตรจัดประเพณีหึ่งกระเจาดเป็นประจำทุกปี ในงานนี้มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากมายหลากหลาย อาทิ การจัดนิทรรศการประวัติกรุงธนบุรี ประวัติชุมชนกุฎีจีน และอื่นๆ การสาธิตการทำผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีชื่อในเขตธนบุรี เช่น การทำขนมบดิน การทำหัวโขน การทำขลุ่ยและการทেলাย การทำขนมกุฎีจีน การทำขนมหวานตลาดพลู/หมีกรอบ รัชกาลที่ 5 เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเปิดเวทีการแสดงให้ศิลปินวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในท้องถิ่นได้มาแสดงอีกด้วย เช่น ดนตรีไทยวงพาทย์โกศล จั้ว การแสดงของเด็กนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในเขตธนบุรี เป็นต้น และยังมีมีการนำชมวัดกัลยาณมิตร โดยมีคฤศุเทศก์น้อยโรงเรียนวัดกัลยาณมิตรอีกด้วย

การจัดงานดังกล่าว ซึ่งเป็นความริเริ่มของภาครัฐในการหันมาให้ความสำคัญแก่มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น จึงนับว่าเป็นมิติที่ดีในการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ สถาบันการศึกษาในชุมชน เจ้าของแหล่งวัฒนธรรม ชุมชน และเอกชน ในการจัดกิจกรรมร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมที่อยู่ในย่านนี้อีกด้วย

การจัดงาน “รักษัรชนบุรี ๑๗๖ ปี วัดกัลยาณมิตร”

การจัดนิทรรศการของสถาบันการศึกษาในย่านกุฎีจีน

การออกร้านของชุมชนกุฎีขาว

5. กิจกรรมทัศนศึกษาชุมชน

กิจกรรมทัศนศึกษาชุมชน เป็นส่วนหนึ่งในรายวิชาไทยศึกษาและมรดกอารยธรรมโลก จัดโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับวิทยาการชมรมสยามทัศน์ เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 25 สิงหาคม 2545 โดยมีคณะอาจารย์ นักศึกษา และวิทยากร ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นคนในชุมชนท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ จำนวน 60 คน กิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชุมชน ร่วมกับคนในชุมชน ซึ่งพื้นที่ในการทัศนศึกษาคือ วัดกัลยาณมิตร มัสยิดกุฎีขาว โบสถ์วัดช่างดาครู้ส ชุมชนกุฎีจีน และศาลเจ้าเกียนอันเกง

บทที่ 4

แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านชุมชนกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง

1. ประเภทของแหล่งวัฒนธรรมในบริเวณย่านชุมชนกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง

คำว่า "วัฒนธรรม" มีผู้นิยามไว้มากมายหลายนัย สำหรับในงานวิจัยชิ้นนี้ ขอยกความหมายของวัฒนธรรม ที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2538 : 92-93) แสดงไว้ในงานปาฐกถาพิเศษ 100 ปี พระยาอนุมานราชชน เรื่อง "วัฒนธรรมกับการพัฒนา" ดังนี้

วัฒนธรรม เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ

วัฒนธรรม เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้

วัฒนธรรม คือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้น ๆ ได้ทำได้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้

วัฒนธรรม เป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ

จากคำนิยามข้างต้นนี้ เมื่อนำมาผนวกกับคำว่า "แหล่ง" ซึ่งมีความหมายถึง สถานที่/ที่รวม ดังนั้น "แหล่งวัฒนธรรม" จึงมีความหมายว่า สถานที่/ที่รวมของผลรวมของภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ศาสนา การทำอาหาร หัตถกรรม การแพทย์และการรักษาสุขภาพ การจัดการทรัพยากรด้านต่าง ๆ ฯลฯ ดังนั้น จากข้อมูลในบทที่ 3 เราจะพบว่าแหล่งวัฒนธรรมในย่านชุมชนกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียงมีอยู่หลายประเภท ดังนี้

1. โบราณสถาน
2. ศาสนสถาน
3. สถาบันการศึกษา
4. พิพิธภัณฑ์
5. แหล่งหัตถกรรม
6. แหล่งนาฏดุริยางค์
7. ศูนย์วัฒนธรรม
8. แหล่งทำขนม/อาหาร
9. อื่น ๆ

จากการศึกษาวิจัย พบว่าแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียงที่สำรวจได้ จำนวน 9 แห่ง บางแหล่งวัฒนธรรมอาจจัดอยู่ได้ในหลายประเภท เช่น วัดประยุรวงศาวาส อาจจัดเป็นได้ทั้งโบราณสถานและศาสนสถาน เป็นต้น โดยแหล่งวัฒนธรรมที่สำรวจทั้ง 9 แห่ง สามารถจัดประเภทของแหล่งวัฒนธรรม ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงรายการแหล่งวัฒนธรรมจำแนกตามประเภท

ที่	ชื่อแหล่งวัฒนธรรม	ประเภทของแหล่งวัฒนธรรม								
		โบราณสถาน	ศาสนสถาน	สถาปัตยกรรม	พิพิธภัณฑ์	แหล่งมรดกโลก	แหล่งมรดกวัฒนธรรม	ศูนย์วัฒนธรรม	แหล่งชุมชน/เอทโน	อื่นๆ
1	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	✓	✓	✓						
2	วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร	✓	✓	✓						
3	วัดบุปผารามวรวิหาร		✓							
4	โบสถ์วัดช่างตากุ้ง (กุฎีจีน)	✓	✓	✓						
5	ศาลเจ้าเกียนอันเกง	✓	✓							
6	มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)	✓	✓						✓	
7	ตึกไทยประยูคต์หน้าวัดประยุรา	✓								
8	บ้านเครื่องวงปีพาทย์พาทย์โกศล				✓		✓	✓		
9	ขนมฝรั่งกุฎีจีน								✓	

เมื่อศึกษาถึงสภาพการครอบครองแหล่งวัฒนธรรม จำนวน 9 แห่งนี้ พบว่า ผู้ที่ครอบครองหรือเป็นเจ้าของแหล่งวัฒนธรรมมากที่สุด ได้แก่ วัด มีจำนวน 3 แห่ง รองลงมาเป็นส่วนราชการและเอกชน ส่วนที่เหลือเป็นของโบสถ์ มัสยิด และองค์กรชุมชน ดังผลสรุปในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 2 แสดงรายการผู้ครอบครอง/เจ้าของแหล่งเรียนรู้ในปัจจุบัน

ที่	ชื่อแหล่งวัฒนธรรม	สภาพการครอบครอง					
		ส่วนราชการ	วัด	โบสถ์	มัสยิด	เอกชน	ชุมชน/องค์กรชุมชน
1	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร		✓				
2	วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร		✓				
3	วัดบุปผารามวรวิหาร		✓				
4	โบสถ์วัดช่างตากุ้ง (กุฎีจีน)			✓			
5	ศาลเจ้าเกียนอันเกง	✓					
6	มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)				✓		✓
7	ตึกไทยประยูคต์หน้าวัดประยุรา	✓					
8	บ้านเครื่องวงปีพาทย์พาทย์โกศล					✓	
9	ขนมฝรั่งกุฎีจีน					✓	

2. ศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรมย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งรายได้ของประชาชน

ในการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่การพิจารณาประเมินศักยภาพ และคัดเลือกแหล่งวัฒนธรรมต้นแบบ เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน จำนวน 7 ประการ คือ (1) ความหลากหลายของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (2) ความโดดเด่นของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (สถานที่/วัตถุ/บุคลากร) (3) กิจกรรมทางวัฒนธรรม (4) ความน่าสนใจของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแหล่ง (5) การดูแลรักษาสภาพแหล่งวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม (6) การเข้าถึงแหล่ง (7) ความพร้อมของปัจจัยเอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เช่น วิทยากร เอกสาร สื่อประเภทต่าง ๆ ป้าย ฯลฯ จากนั้นจึงนำข้อมูลในมิติต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ดังกล่าวไปประกอบการพิจารณาประเมินศักยภาพ และคัดเลือกแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน โดยกำหนดเกณฑ์ปัจจัย (Criteria) ประกอบการคัดเลือกไว้ 7 ข้อ ได้แก่

- 1) มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้
- 2) มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาให้เป็นการสร้างรายได้
- 3) การเข้าถึงสะดวก
- 4) มีวิทยากร/ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้แนะนำ
- 5) มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นน่าสนใจ
- 6) มีหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน/สถานศึกษาเข้าไปพัฒนา
- 7) ผู้ครอบครองหรือเจ้าของแหล่งวัฒนธรรมมีความเต็มใจที่จะพัฒนา

เมื่อศึกษาถึงเกณฑ์ประกอบการพิจารณา ศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน โดยดูจากเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้นทั้ง 7 ข้อแล้วพบว่า แหล่งวัฒนธรรมที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรม ที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้มากที่สุด ได้แก่ ศาลเจ้าเกียนอันกง และมัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว) รองลงมา ได้แก่ วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร วัดบุปผารามวรวิหาร บ้านเครื่องวงปีพาศย์พาศโยทศล ตึกไทยประยุกต์หน้าวัดประยุรา และขนมฝรั่งกุฎีจีน ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาศักยภาพด้านอื่น ๆ เช่น สภาพของแหล่งวัฒนธรรม การเข้าถึงแหล่งวัฒนธรรม การประชาสัมพันธ์ การถ่ายทอดความรู้ มีหน่วยงานเข้าไปพัฒนา และความเต็มใจของเจ้าของในการพัฒนา พบว่า แหล่งวัฒนธรรมที่มีศักยภาพด้านอื่น ๆ ในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้มากที่สุด ได้แก่ วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร และวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร รองลงมาได้แก่ โบสถ์วัดช่างตาครู้ส และขนมฝรั่งกุฎีจีน มัสยิดบางหลวง บ้านเครื่องวงปีพาศย์พาศโยทศล วัดบุปผารามวรวิหาร ศาลเจ้าเกียนอันกง และตึกไทยประยุกต์หน้าวัดประยุรา ตามลำดับ ดังผลสรุปในตารางที่ 3 และ 4

ตารางที่ 3 แสดงผลการพิจารณาคักยภาพของแหล่งวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ที่	ชื่อแหล่งวัฒนธรรม	ทรัพยากรทางวัฒนธรรม								
		สถาปัตยกรรม/ สิ่งก่อสร้าง	ประติมากรรม	จิตรกรรม	สถานที่ ภูมิประเทศ	แหล่ง โบราณคดี	บุคคล/ ผู้เชี่ยวชาญ	ตำรา/เอกสาร	อาหาร/ขนม	ประเพณี/ กิจกรรม
1	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	✓	✓	✓	-	✓	-	-	-	-
2	วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร	✓	-	✓	-	-	✓	-	-	-
3	วัดบุปผารามวรวิหาร	✓	✓	✓	-	-	-	-	-	-
4	โบสถ์วัดช่างตากูร์ส (กุฎีจีน)	✓	✓	✓	-	-	-	-	-	-
5	ศาลเจ้าเกียนอันเกง	✓	✓	✓	-	✓	-	-	-	✓
6	มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)	✓	✓	-	-	✓	-	-	✓	✓
7	ตึกไทยประยูกต์หน้าวัดประยุรา	✓	-	-	✓	-	-	-	-	-
8	บ้านเครื่องวงปีพาศย์พาศโยศล	✓	-	-	-	✓	✓	-	-	-
9	ขนมฝรั่งกุฎีจีน	-	-	-	-	-	✓	-	✓	-

ตารางที่ 4 แสดงผลการพิจารณาคักยภาพของแหล่งวัฒนธรรม ด้านอื่น ๆ

ที่	ชื่อแหล่งวัฒนธรรม	คักยภาพแหล่งวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ					
		สภาพดี	การเข้าถึง แหล่งได้ง่าย	มีการประชาสัมพันธ์	มีการถ่ายทอด ความรู้	มีหน่วยงานเจ้า ไปพัฒนา	เจ้าของเต็มใจ ที่จะพัฒนา
1	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	✓	✓	-	✓	✓	✓
2	วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร	✓	✓	-	✓	✓	-
3	วัดบุปผารามวรวิหาร	✓	✓	✓	-	-	-
4	โบสถ์วัดช่างตากูร์ส (กุฎีจีน)	✓	✓	✓	-	-	✓
5	ศาลเจ้าเกียนอันเกง	✓	-	-	-	-	✓
6	มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)	✓	-	-	-	✓	✓
7	ตึกไทยประยูกต์หน้าวัดประยุรา	✓	-	-	-	-	-
8	บ้านเครื่องวงปีพาศย์พาศโยศล	✓	-	-	✓	-	✓
9	ขนมฝรั่งกุฎีจีน	✓	-	✓	✓	-	✓

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบหลายด้านประกอบกัน ดังที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงขอเลือกแหล่งวัฒนธรรมย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีศักยภาพในชั้นต้น เพื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน จำนวน 5 แห่ง ได้แก่

1. โบสถ์วัดช่างตากุ้งี่ และขนมฝรั่งกุฎีจีน
2. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
3. มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)
4. ศาลเจ้าเกียนอันเกง
5. บ้านเครื่องวงปีพาทย์พาทย์โกศล

3. แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน

การพัฒนาประเทศตลอดระยะเวลา 40 กว่าปีที่ผ่านมา มีหลายคนมองว่าเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ และละเลยมิติทางสังคมและวัฒนธรรม แต่آنันท์ กาญจนพันธุ์ (2538 : 32-37) ได้เสนอว่าแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมา แท้ที่จริงแล้วไม่ได้ขาดมิติทางวัฒนธรรม หากแต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางวัฒนธรรมแบบหยุดนิ่งและตายตัว จึงทำให้มองการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันเท่านั้น ซึ่งผิดทั้งข้อเท็จจริงและธรรมชาติของสังคมมนุษย์ อีกทั้งยังแสดงนัยของการครอบงำอยู่อย่างเต็มเปี่ยม ดังนั้น จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิดและกระบวนทัศน์ ด้วยการหันมาหามิติวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวและมีชีวิตแทนที่ เพื่อที่จะได้เข้าใจทางเลือกในการพัฒนาให้มีทิศทางที่หลากหลายมากขึ้น และสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาได้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรม

ตามนัยดังกล่าว การลงทุนพัฒนาใด ๆ จำต้องมีการลงทุนทางวัฒนธรรมความคิดควบคู่ไปด้วย หากการพัฒนานั้นหมายถึงการเพิ่มศักยภาพในการกำหนดวิถีชีวิตของความเป็นมนุษย์ เพราะการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมนั้นประกอบไปด้วยกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่การเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการปรับตัวเกี่ยวกับระบบคุณค่าอุดมการณ์ ระบบภูมิปัญญา และระบบสิทธิอำนาจ ซึ่งต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ด้วยการลงทุนลงแรง ในทำนองเดียวกับการลงทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านการศึกษา

ในการลงทุนพัฒนาวัฒนธรรมทางความคิด เพื่อให้มิติวัฒนธรรมแบบองค์รวมสามารถเป็นพลังชี้นำแนวทางการพัฒนาทางการเศรษฐกิจ ทางสังคม และทางการเมืองได้นั้น คงต้องเริ่มจากการเข้าใจก่อนว่า ทุกสังคมมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสะสมอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้น ในรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่ศีลธรรม ศิลปะ และภูมิปัญญา การสูญเสียต้นทุนทางวัฒนธรรมเหล่านั้นไป ก็จะทำให้สังคมนั้นล้มละลายทั้งทางศีลธรรม และด้านอื่น ๆ ตามมา ไม่แตกต่างมากนักกับการล้มละลายทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ดังนั้น ประเด็นสำคัญในการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาในมิติวัฒนธรรม จึงไม่ใช่เพียงการทำให้ทันโลกทันสมัยเท่านั้น หากแต่อยู่ที่กระบวนการต่าง ๆ 4 ประการ คือ

1. การเสริมสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม มนุษย์ทุกคนต้องการแสดงออกอย่างเท่าเทียมกัน และสามารถแสดงออกได้ดีที่สุดในเวทีที่เรียกว่า พื้นที่ทางวัฒนธรรม เพราะพื้นที่นี้ถือเป็นสมบัติร่วมกันของทุกคน ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภูมิปัญญา ความรู้ อุดมการณ์ คุณค่าทางศีลธรรม และทรัพยากรของส่วนรวม ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของการรวมหมู่ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และเกิดความ ต้องการทำกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกัน ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมนี้ มนุษย์จะสามารถเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิต ใหม่ และปรับตัวได้ ด้วยเหตุนี้เอง จึงเปรียบได้กับต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเสมือนพลังของชุมชนในการ เปลี่ยนแปลง

2. การเสริมสร้างประชาสังคม ซึ่งเป็นการพัฒนาในมิติทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง เพราะ แสดงถึงความสามารถในการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม ที่ดึงให้ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา สังคมได้อย่างแท้จริง ด้วยการเข้ามามีส่วนในการวางกฎเกณฑ์และกติกาของสังคม เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วม ทั้ง รับผิดชอบ ตรวจสอบ และได้ประโยชน์จากสังคมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งจะช่วยผลักดันให้การพัฒนาใน ด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองก้าวหน้าไปได้พร้อม ๆ กัน เพราะทุกคนจะรู้สึกว่าได้ รับ ความเป็นธรรมอย่างเสมอกัน ชุมชนท้องถิ่นก็สามารถปกป้องสิทธิพื้นฐานของตนได้ ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบดังที่ เป็นอยู่ในทุกวันนี้

3. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชน กระบวนการสร้างประชาสังคมจะเป็นจริงได้ นั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญคือ องค์กรชุมชนต้องเข้มแข็ง เพื่อจะได้ทำหน้าที่ทั้งตรวจสอบ และปกป้องสิทธิของ ท้องถิ่นได้เต็มที่ นอกจากนี้ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนยังจะมีส่วนช่วยเสริมให้ท้องถิ่นมีศักยภาพมากขึ้น ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา ตลอดจนเป็นกำลังพื้นฐานของระบบ ประชาธิปไตยแบบประชาสังคมในระดับรากหญ้าต่อไป

4. การเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพหุสังคม มิติวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะ เด่นอยู่ที่การแสดงออกถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์และการเคารพสิทธิชุมชน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนา ไปสู่ความเป็นพหุสังคมที่ผู้คนแตกต่างกันทั้งในด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิต วิถีชีวิต และชาติพันธุ์ ดังเช่นสังคมไทยในปัจจุบัน ยิ่งสังคมมีความหลากหลายมากขึ้นเท่าใด ยิ่งต้องเน้นในระบบคุณค่าที่เห็นคนเป็น คน และเน้นความคิดที่เคารพสิทธิของกันและกันมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ที่มุ่งหวังให้ “ภายในปี 2549 คนไทยรู้ เข้าใจ และตระหนัก ในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีคุณธรรม จริยธรรม มีระบบคิดในการสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อสาธารณะ สามารถปรับปรนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมต่อความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต อันจะโน้มนำให้การพัฒนา ประเทศมีทิศทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ...และเพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของแผนฯ จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ หลักคือ เพื่อให้คนไทยทุกคนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการธำรงรักษา พัฒนา และสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เป็น สมบัติของมนุษยชาติและมีคุณภาพตามวิสัยทัศน์ที่กำหนด ซึ่งประกอบด้วย

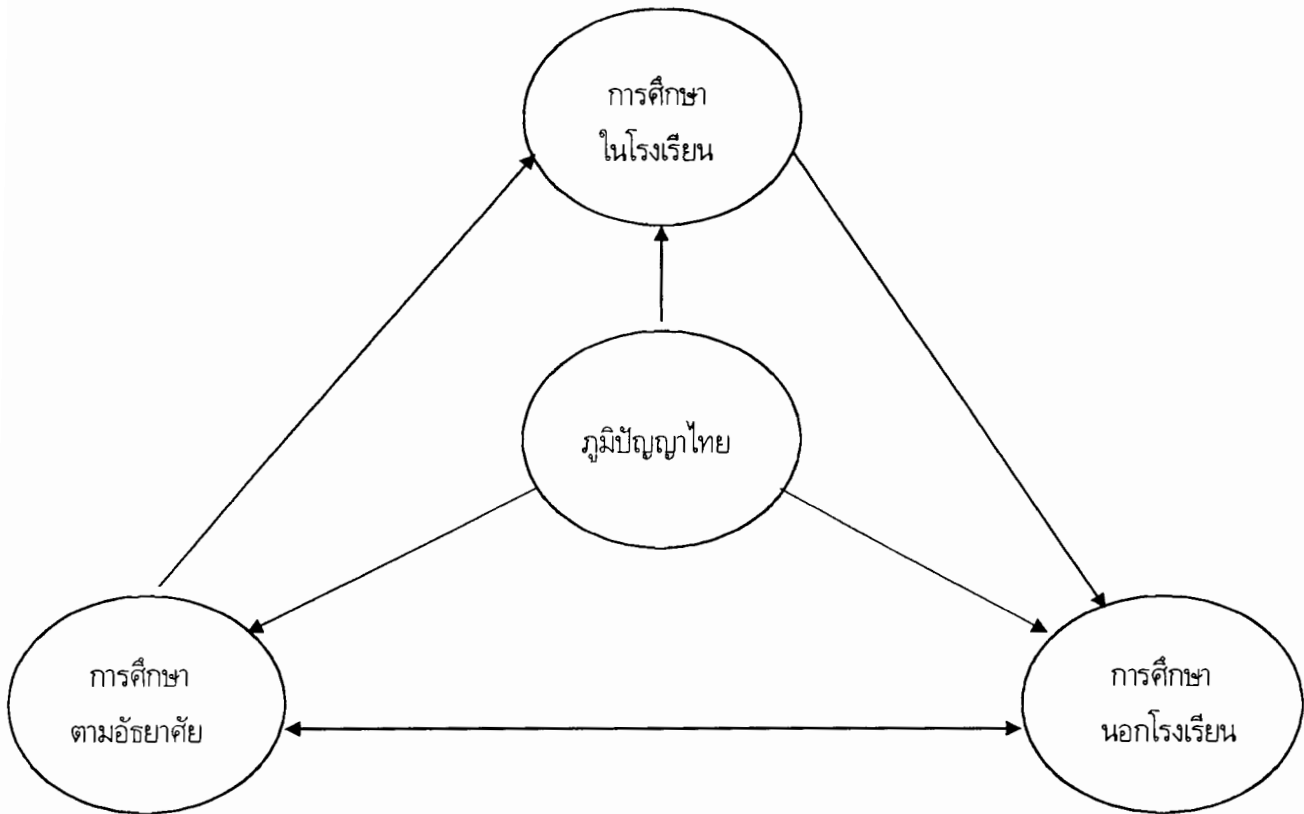
1. รู้ เข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีคุณธรรม จริยธรรม
2. มีระบบคิดในการสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อสาธารณะ
3. ปรับปรนวิถีชีวิตได้เหมาะสมต่อความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2544 : 10 – 11)

นอกจากนี้ ดังที่กล่าวถึงในบทที่ 2 แล้วว่า นโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ ด้วยแนวคิดของนโยบายที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งข้อมูล ความรอบรู้ และสติปัญญา ที่เข้าใจรากเหง้าแห่งปัญหาและทันโลกทันเหตุการณ์ กระจายโอกาสให้กับชีวิตประชาชนที่ไม่ใช่เป็นเพียงการกระจายเงิน แต่ยังเป็นการใช้สินทรัพย์ที่สำคัญคือภูมิปัญญา เพื่อก้าวสู่เศรษฐกิจใหม่ ซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่อาศัยความรู้เป็นฐานของการหารายได้ เพราะประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพ มีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ นอกจากนั้นคนไทยยังมีทักษะ ฝีมือ ความมานะ และความขยันหมั่นเพียร ซึ่งถ้าได้รับการส่งเสริมและให้โอกาส จะเกิดพลังในแผ่นดิน ซึ่งเป็นพลังทั้งจากมันสมองของประชาชนและพลังจากการบริหารทรัพย์สินของแผ่นดินไทย ก็จะทำให้ประเทศไทยกลับขึ้นมาแข็งแกร่ง ให้คนไทยทุกคนกลับมายืนบนลำแข้งตัวเองได้อย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย (เพ็ญอ่าง, 2544 : 10)

ดังนั้น การพัฒนาประเทศในช่วง 5 ปีนี้ นอกจากจะเน้นคนและชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาแล้วยังต้องคำนึงถึง "การพัฒนาแบบองค์รวม หรือบูรณาการ" แทนกระบวนการพัฒนาแบบเดิมซึ่งแยกการพัฒนาออกเป็นส่วน ๆ หรือเป็นเรื่อง ๆ ตามรายสาขา การพัฒนาแบบบูรณาการนี้ คือการพัฒนาปัจจัยต่าง ๆ ในลักษณะที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (อ้างถึงใน **แผนวัฒนธรรมแห่งชาติฯ**, 2544 : 7) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพของคนทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการพัฒนาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวคน ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ โดยเอื้อต่อการพัฒนาคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว จากแนวคิดที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาดังกล่าว การพัฒนางานวัฒนธรรมจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขที่แท้จริง

ในด้านการบูรณาการมิติทางวัฒนธรรมไปสู่ระบบทางการศึกษานั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์หลัก "คืนภูมิปัญญาไทยกลับสู่การศึกษาของชาติ" เพื่อนำภูมิปัญญากลับสู่การศึกษาของชาติ โดยส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนหรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย ครบทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังภาพต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบ

นอกจากนี้ สามารถ จันทรสุรีย์ และประทีป อินแสง (2540 : 56-57) มีข้อเสนอแนะระดับนโยบายเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย ไว้ดังนี้

1. ต้องรวบรวม ศึกษา และเก็บรักษาภูมิปัญญาที่เหลืออยู่อย่างเร่งด่วน
2. สนับสนุนการจัดระบบความรู้ ระบบสารสนเทศ ของผู้ทรงภูมิปัญญาและหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงาน รวมทั้งการผลิตสื่อ การเผยแพร่ และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่
3. สนับสนุนให้ชาวบ้านและชุมชนเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา การเก็บรักษา การใช้ การถ่ายทอด และการจัดการกับงานด้านพันธุกรรมด้วยตนเอง เช่น ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร แพทย์พื้นบ้าน เรื่องพันธุกรรมที่สูญหายไป เพราะปัจจุบันชาวบ้านมีสิทธิ์น้อยมากในการเข้าไปจัดการเรื่องเหล่านี้
4. สนับสนุนให้ผู้ทรงภูมิปัญญาถ่ายทอดไปสู่คนใกล้ชิด บุตรหลาน รวมทั้งนักวิชาการที่มีเวลาเรียนรู้วิถีชีวิตและองค์ความรู้
5. หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนมีทางเลือกของตนเอง เช่น ด้านการดูแลสุขภาพ การศึกษา และการจัดการทรัพยากร ฯลฯ

6. ปรับปรุงระบบการศึกษาให้เอื้อต่อวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษา ใน ส่วนของชุมชน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา
7. ปลุกฝังแนวคิดให้กับเด็กและเยาวชน ให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญา
8. สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนทั่วประเทศ โดยการรับรองสิทธิในการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ตลอดจนสนับสนุนให้กลุ่มและองค์กรเป็นเครื่องมือส่งเสริมวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของคนทุกกลุ่มในชุมชน
9. รณรงค์ประชาสัมพันธ์ ให้คนในชุมชนมีความเข้าใจในคุณค่า และประยุกต์ภูมิปัญญามาใช้ ในการดำเนินชีวิต
10. สนับสนุนเครือข่ายระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา บุคคล องค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความร่วมมือ และการเรียนรู้ร่วมกัน
11. ยกย่องให้เกียรติ จัดสวัสดิการ จัดการเรียนรู้ และเครื่องมือ ให้แก่ผู้ทรงภูมิปัญญา ได้ทำงานเต็มตามศักยภาพ

ดังนั้น การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน ควรจะต้องคำนึง ใน 3 มิติ ดังนี้

1. มิติขององค์กรชุมชน
2. มิติของสถาบันการศึกษา
3. มิติของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. มิติขององค์กรชุมชน

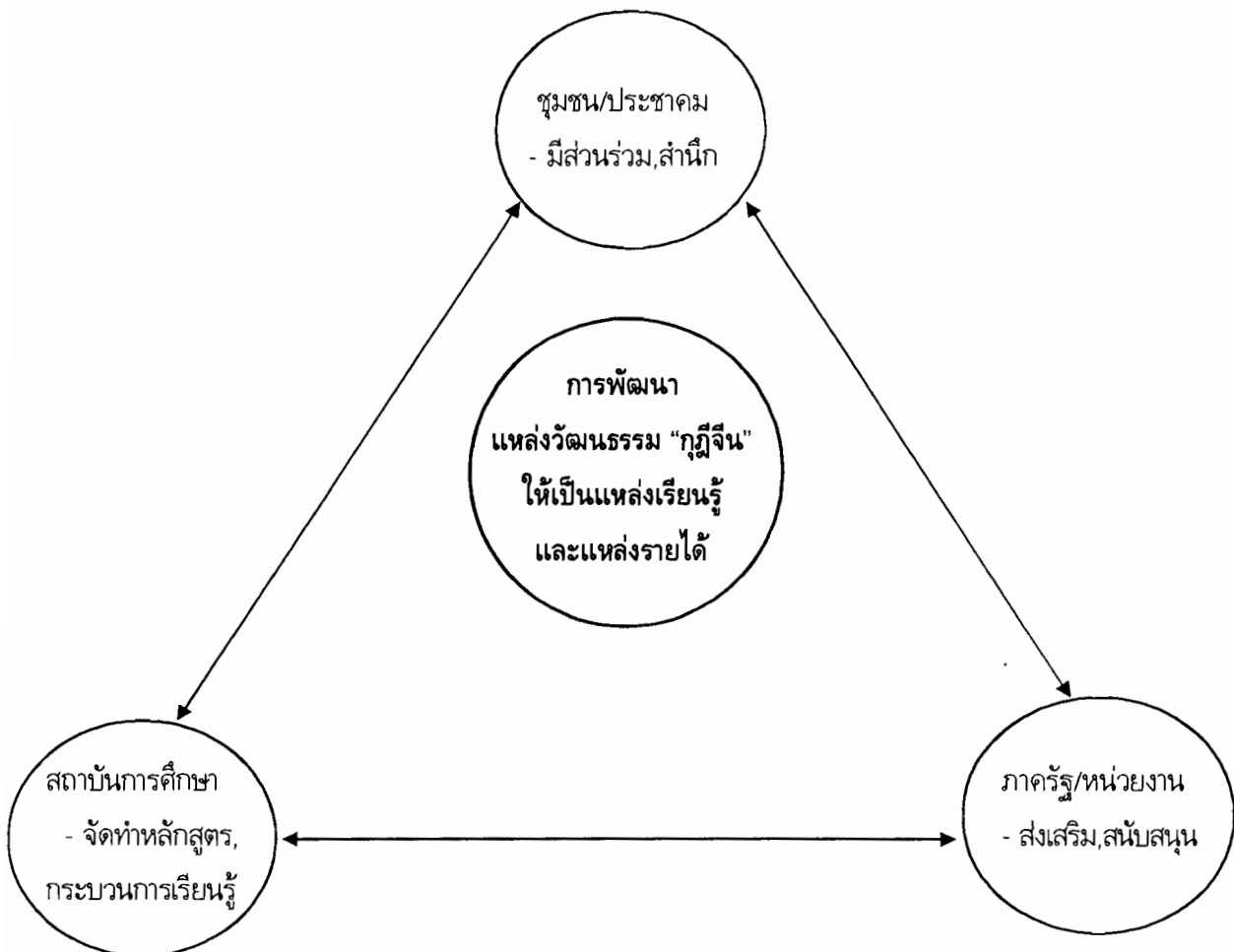
ดังที่กล่าวมาแล้วว่า นับตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) บทบาทหลักในการพัฒนาชุมชนต้องอยู่ที่ภาคประชาชน ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางกฎเกณฑ์และแนวทางในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมภายในชุมชนของตน และเพื่อให้ทุกคนจะได้เกิดสำนึก และได้มีส่วนร่วมทั้งในด้านความรับผิดชอบ การตรวจสอบ และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

2. มิติของสถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษา เป็นสถาบันที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนในท้องถิ่น เยาวชน และสถาบันการศึกษา ในด้านการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ นั้น สถาบันการศึกษาอาจเข้ามาช่วยในด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยการเข้ามาสำรวจ พูดคุยกับผู้ทรงภูมิปัญญา ค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติม และร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนด้านการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และบุคคลที่สนใจทั่วไป

3. มิติของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกชน หรือบริษัท ห้างร้าน ที่สามารถเข้ามาสร้างรายได้จากแหล่งวัฒนธรรม มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในด้านการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชน องค์กรชุมชนต่าง ๆ และสถาบันการศึกษา สามารถดำเนินงานพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่และบรรลุวัตถุประสงค์ โดยการสนับสนุนเงินทุน ความรู้ บุคลากร/ผู้เชี่ยวชาญ โอกาสในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ฯลฯ รวมไปถึงการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับนักวิชาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดมุมมองและทัศนคติที่ดีในการทำงานร่วมกันแบบพหุภาคี

แผนภูมิแสดงแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง

คณะผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามความคิดเห็น แก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน โดยแบ่งออกเป็น 5 พื้นที่ที่อาศัยอยู่รายล้อมแหล่งวัฒนธรรม จำนวน 5 แห่ง คือ โบสถ์ซางตาครู้ส (กุฎีจีน) วัดกัลยาณมิตร มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว) ศาลเจ้าเกียนอันเกง และวัดประยุรวงศาวาส รวม 5 แห่ง แห่งละ 20 ชุด รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน 100 ชุด ได้รับกลับคืนมาจำนวน 55 ชุด โดยมีข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามในการแสดงความคิดเห็นเรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง

	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)
1	เพศ	
	ชาย	31
	หญิง	24
	รวม	55
2	อายุ	
	ต่ำกว่า 25 ปี	22
	26 – 40 ปี	21
	41 – 60 ปี	9
	60 ปี ขึ้นไป	2
	ไม่ระบุ	1
	รวม	55
3	การศึกษา	
	ต่ำกว่าปริญญาตรี	15
	ปริญญาตรี	35
	สูงกว่าปริญญาตรี	5
	รวม	55

	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)
4	อาชีพ	
	นักเรียน - นักศึกษา	13
	ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	7
	พนักงานบริษัท/เอกชน	15
	ค้าขาย/ประกอบอาชีพอิสระ	15
	อื่นๆ เช่น พระ นักบวช ครู รร.เอกชน ฯลฯ	5
	รวม	55
5	รายได้ครอบครัวต่อเดือน	
	ต่ำกว่า 30,000 บาท	38
	30,001 - 50,000 บาท	9
	50,001 - 100,000 บาท	7
	สูงกว่า 100,000 บาท	-
	ไม่ระบุ	1
	รวม	55
5	ความสัมพันธ์กับแหล่งวัฒนธรรม	
	เจ้าของแหล่งวัฒนธรรม	14
	ผู้อาศัย/ผู้ดูแล	34
	ผู้ที่อาศัยอยู่ละแวกนั้น	2
	ผู้ที่เข้ามาทำงานในย่านนี้	3
	ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชม	2
	รวม	55

จากข้อมูลในตารางที่ 5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามความคิดเห็นในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ จำนวน 55 ชุดนั้น เป็นผู้ชาย จำนวน 31 คน ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงอายุต่ำกว่า 25 ปี และ 26-40 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ จำนวน 35 คน ประกอบอาชีพด้านค้าขายหรือเป็นพนักงานเอกชนมากกว่าเป็นข้าราชการ ส่วนใหญ่มีรายได้ครอบครัวต่อเดือนต่ำกว่า 30,000 บาท และเป็นผู้อาศัยหรือเป็นผู้ดูแลแหล่งวัฒนธรรมอยู่ในชุมชนแห่งนี้ เป็นส่วนใหญ่

และเมื่อสอบถามถึงบทบาทในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ จะเลือกให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานราชการเป็นอันดับที่ 1 รองลงมาเป็นของชุมชนและประชาชน ครู/อาจารย์ พระสงฆ์/นักบวช และเอกชน/บริษัท/ห้างร้าน ตามลำดับ ดังข้อมูลที่แสดงใน ตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงถึงความสำคัญของบุคคล/หน่วยงานที่ควรเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม

ที่	บุคคล/หน่วยงาน	ลำดับความสำคัญ (มาก (1) – น้อย (6))					
		1	2	3	4	5	6
1	หน่วยงานราชการ	31	15	7	2	2	1
2	ชุมชน/ประชาชน	22	21	7	6	-	-
3	เอกชน/บริษัท/ห้างร้าน	3	2	6	10	34	-
4	ครู/อาจารย์	1	12	22	17	3	-
5	พระสงฆ์/นักบวช	-	6	13	20	17	-
6	อื่น ๆ ระบุ						
	- กรรมการชุมชน	1	-	-	-	1	-
	- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	-	-	-	1	-	-

4.1 แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง (ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นของชุมชน)

ชาวชุมชนในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ได้ให้ข้อมูลถึงแนวทางในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง โดยผู้วิจัยได้สรุปและแบ่งออกเป็นบทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

1. บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาปรับปรุงแหล่งวัฒนธรรมเพื่อให้คงสภาพเดิมมากที่สุด รวมทั้งจัดหาทุนมาสนับสนุนแหล่งวัฒนธรรมด้วย

1.2 จัดตั้งคณะกรรมการดูแลและวางแผนในการจัดทำแหล่งวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.3 ดำเนินการสำรวจ ซ่อมแซม ปรับปรุง อนุรักษ์ และบำรุงรักษาแหล่งวัฒนธรรม

1.4 ดำเนินการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

1.5 ดำเนินการส่งเสริมแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.6 จัดทำป้าย สถานที่สำคัญของแหล่งวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป

- 1.7 ดำเนินการด้านสาธารณูปโภคอย่างทั่วถึง และอำนวยความสะดวกในการเดินทางเข้าชม แหล่งวัฒนธรรม
- 1.8 ควรจัดเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแล พัฒนา และสนับสนุนแหล่งวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
- 1.9 ดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 1.10 จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์แหล่งวัฒนธรรม ให้เป็นที่รู้จักของประชาชนอย่างแพร่หลาย
- 1.11 จัดทำโครงการที่เป็นความต้องการของชุมชนและเป็นประโยชน์แก่แหล่งวัฒนธรรม
- 1.12 ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ตั้งของแหล่งวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความร่วมมือ
- 1.13 จัดให้มีการอนุรักษ์ และสนับสนุนแหล่งวัฒนธรรม ทั้งในด้านดนตรีไทย และการทำขนม

2. บทบาทของสถานศึกษา

- 2.1 นำข้อมูลของแหล่งวัฒนธรรมมาจัดทำเป็นหลักสูตรของท้องถิ่น
- 2.2 ศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของแหล่งวัฒนธรรม และถ่ายทอดให้คนในชุมชนและเยาวชนได้รับทราบ
- 2.3 ปลุกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนและคนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในแหล่งวัฒนธรรม
- 2.4 ดำเนินการจัดทำแผนผังของแหล่งวัฒนธรรมภายในย่านนี้อย่างละเอียดและถูกต้อง
- 2.5 ดำเนินการส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ โดยจัดการอบรมให้ความรู้แก่ครู เยาวชน และคนในชุมชน
- 2.6 จัดทำนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรม
- 2.7 โน้มน้าว ชักจูงให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งวัฒนธรรม
- 2.8 สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนที่อยู่ในบริเวณแหล่งวัฒนธรรม
- 2.9 ฝึกอบรมให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของแหล่งวัฒนธรรมภายในชุมชนอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ

3. บทบาทของชุมชนและประชาคม

- 3.1 จัดทำเอกสาร เช่น วารสาร นิตยสารของชุมชนเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งวัฒนธรรม
- 3.2 จัดทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยความร่วมมือของคนในชุมชน และให้คนในชุมชนเป็นผู้นำชม
- 3.3 จัดตั้งกองทุนสนับสนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรม
- 3.4 ให้ความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างของวัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.5 มีการปลูกฝัง และถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในแหล่งฯ สู่รุ่นลูกหลาน

- 3.6 ให้ความรู้ด้านวิชาชีพแก่คนที่อาศัยอยู่ในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.7 จัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ภายในแหล่งวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง
- 3.8 จัดประชุมผู้นำและประชาชนในแหล่งวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ

ให้กับทุกคน

- 3.9 เปิดเวทีให้คนในแหล่งวัฒนธรรมได้แสดงความคิดเห็น
- 3.10 จัดตั้งองค์กรที่รับผิดชอบในด้านการประชาสัมพันธ์
- 3.11 จัดสถานที่สำหรับนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.12 แนะนำประชาสัมพันธ์สถานที่เด่น ๆ ของแหล่งวัฒนธรรมให้คนภายนอกทราบ
- 3.13 ให้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ริเริ่ม พร้อมทั้งหาผู้สนับสนุนเป็นแนวร่วม
- 3.14 ประสานงานให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งวัฒนธรรม
- 3.15 พัฒนาคุณภาพของแหล่งวัฒนธรรมและสินค้าภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.16 จัดตั้งชมรมในด้านต่าง ๆ ภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.17 จัดให้มีการจัดงานเทศกาลของแต่ละแหล่งวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ
- 3.18 ร่วมมือกันจัดหาตลาดให้คนในแหล่งวัฒนธรรมนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่าย เช่น ตาม

ศูนย์การค้า เพื่อเป็นการเผยแพร่ให้คนรู้จัก

- 3.19 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งวัฒนธรรมอื่น ๆ
- 3.20 จัดหาผู้ริเริ่มโครงการ ผู้สนับสนุน และกลุ่มที่มีความรักและห่วงใยในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.21 ใช้แหล่งวัฒนธรรมเป็นจุดศูนย์กลางในการทำความเข้าใจกับชุมชน
- 3.22 อนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมให้คงอยู่ตลอดไป
- 3.23 จัดกิจกรรมที่น่าสนใจให้เกิดในแหล่งวัฒนธรรมทุกสัปดาห์
- 3.24 จัดตั้งสหกรณ์ เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ จากการขายสินค้าในบริเวณแหล่งวัฒนธรรม

ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือขึ้นภายในแหล่งวัฒนธรรม

4.3 บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการสืบทอดและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้

ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้นั้น ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อคิดเห็น โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรม

- 1.1 ชุมชนต้องไม่ทำลายแหล่งวัฒนธรรม
- 1.2 มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้มีความเจริญ ทันสมัย และมีความพร้อมในด้านบริการ
- 1.3 มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความสะอาดภายในแหล่งวัฒนธรรม

1.4 สร้างความสัมพันธ์ และให้ความรู้ความเข้าใจให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างชุมชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งวัฒนธรรม

- 1.5 เข้าร่วมและส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่จัดขึ้นในแหล่งวัฒนธรรม
- 1.6 มีส่วนร่วมในการจัดตั้งชมรมขึ้นภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 1.7 ลงมือทำกิจกรรมที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่แหล่งวัฒนธรรม
- 1.8 เข้าร่วมการประชุมที่ชุมชนจัดขึ้น เพื่อให้เกิดการทำงานขึ้นภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 1.9 มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้สู่ระดับมาตรฐาน
- 1.10 มีส่วนร่วมในการปลูกฝังให้ลูกหลานรักและหวงแหนแหล่งวัฒนธรรม
- 1.11 เป็นตัวอย่างให้กับบุตรหลานในการรักษาแหล่งวัฒนธรรม

2. ด้านการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้

- 2.1 ช่วยกันประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ให้ความรู้แก่เยาวชนในแหล่งวัฒนธรรม
- 2.2 ให้ความร่วมมือในการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 2.3 มีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนที่เป็นแหล่งวัฒนธรรม
- 2.4 มีส่วนร่วมในการจัดทำเอกสาร วารสารของแหล่งวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นเจ้าของแหล่งวัฒนธรรม
- 2.5 มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลสำหรับจัดทำบอร์ดภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 2.6 ทำตัวเป็นนักประชาสัมพันธ์ที่ดี ให้ความรู้ข้อมูลที่เป็นจริง
- 2.7 นำสิ่งของที่เป็นของโบราณ หายาก ไม่มีใครรู้จัก ซึ่งเป็นของดีของแหล่งวัฒนธรรม มาจัดนิทรรศการให้คนได้รู้จัก
- 2.8 ให้ความร่วมมือในการเผยแพร่ความรู้ที่ตนเองมีอยู่เกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรม
- 2.9 มีส่วนร่วมในการปลูกจิตสำนึกให้กับนักเรียนได้รู้คุณค่าของแหล่งวัฒนธรรม
- 2.10 ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติของแหล่งวัฒนธรรมเพิ่มเติม เพื่อนำไปเผยแพร่ให้กับคนภายนอก
- 2.11 คนในชุมชนสามารถถ่ายทอดเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง

3. ด้านการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งรายได้ของประชาชนในย่านกุฎีจีน

- 3.1 สนับสนุนและให้ความร่วมมือในการทำแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว
- 3.2 ช่วยกันสนับสนุนสินค้าของชุมชนภายในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.3 มีส่วนร่วมในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของแหล่งวัฒนธรรม
- 3.4 เป็นวิทยากรในการฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งวัฒนธรรม
- 3.5 นำผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของแหล่งวัฒนธรรมไปจำหน่าย เพื่อเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ของดีของชุมชนให้เป็นที่รู้จัก
- 3.6 มีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้ดีขึ้น

- 3.7 ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดตั้งโครงการที่น่ารายได้เข้าสู่แหล่งวัฒนธรรม
- 3.8 เป็นวิทยากรในการสาธิตผลิตภัณฑ์ของแหล่งวัฒนธรรม
- 3.9 มีส่วนร่วมในการระดมความคิดที่จะทำให้เกิดรายได้จากแหล่งวัฒนธรรม
- 3.10 จัดทำโปสเตอร์ โดยบันทึกภาพแหล่งวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน และจัดทำเป็นของที่ระลึกของแหล่งวัฒนธรรม

5. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ดังนั้น จากที่กล่าวมาทั้งหมด แนวทางในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนภูฏีจันและพื้นที่ใกล้เคียงนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ชุมชน/ประชาคมสถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ ควรมีบทบาท ดังนี้

1. บทบาทของชุมชน/ประชาคม

- 1.1 ชุมชนและประชาคมควรเร่งสร้างจิตสำนึกในการดูแลสาธารณสมบัติร่วมกัน โดยการรวมตัวเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม อาจเริ่มจากกลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความสนใจร่วมกัน และค่อย ๆ ขยายความร่วมมือและเครือข่ายออกไปเรื่อย ๆ ไปจนถึงขั้นของการจัดทำแผนแม่บทชุมชนด้านการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม
- 1.2 สำรวจ ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน และดำเนินการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของประชาชนที่สนใจและอนุชนรุ่นหลัง
- 1.3 เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูล/ความรู้ของแหล่งวัฒนธรรมให้สาธารณชนได้รับทราบด้วยวิธีการต่าง ๆ
- 1.4 จัดกิจกรรมต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในอนาคต อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อเป็นเวทีในการเรียนรู้และทำงานร่วมกันของคนภายในชุมชน ทั้งยังเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน
- 1.5 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและองค์กรชุมชน
- 1.6 ถ่ายทอด หรือร่วมกับสถาบันการศึกษาในชุมชนถ่ายทอดความรู้ของแหล่งวัฒนธรรมทั้งในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา หรือความรู้ทางด้านวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในแหล่งให้แก่เด็กและเยาวชนรุ่นหลัง โดยเฉพาะผู้ที่เกิดและอาศัยเติบโตในแหล่งวัฒนธรรมนี้ ให้ตระหนักถึงคุณค่าและมีส่วนร่วมในการสืบทอดและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม อันเป็นมรดกในท้องถิ่นของตน
- 1.7 ประสานงานกับภาครัฐและเอกชน ในการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรม

2. บทบาทของสถาบันการศึกษา

- 2.1 ศึกษาข้อมูลของแหล่งวัฒนธรรม และดำเนินการจัดทำแผนผัง/แผนที่ของแหล่งวัฒนธรรมในชุมชนของตน
- 2.2 นำข้อมูลของแหล่งวัฒนธรรมมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
- 2.3 จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยร่วมกับผู้รู้/ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ของชุมชน สร้างหลักสูตรและถ่ายทอดให้แก่บุคคล และเยาวชนในท้องถิ่น ทั้งในด้านข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างรายได้จากกิจกรรมในแหล่งวัฒนธรรม
- 2.4 ร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านนี้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้
- 2.5 ฝึกและพัฒนาอาชีพที่เป็นอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 2.6 ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน และนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านแหล่งวัฒนธรรม เอกชน ชุมชนใกล้เคียง และอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม

3. บทบาทของภาครัฐ

- 3.1 ภาครัฐจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน ต้องเร่งสร้างความเข้าใจแบบองค์รวม โดยเชื่อมโยงมุมมองเรื่องแหล่งวัฒนธรรมเข้ากับมิติด้านอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ระบบนิเวศ ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและยั่งยืน เป็นต้น
- 3.2 การวางแผนพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ หรือการพัฒนาต่าง ๆ อันจะส่งผลกระทบต่อแหล่งวัฒนธรรม จะต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน และควรให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม
- 3.3 ภาครัฐควรพัฒนากระบวนการทำงานขององค์กร และเชื่อมโยงไปสู่การทำงานร่วมกับองค์กรอื่นแบบพหุภาคี มององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบบผู้ร่วมงาน และมีศักยภาพในการทำงานร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่รัฐและชุมชนมีการกำหนดร่วมกัน
- 3.4 บุคลากรภาครัฐ ต้องเสริมสร้างความมั่นใจต่อองค์กรชุมชน ร่วมสร้างโอกาสกับองค์กรชุมชนในการเรียนรู้ ทดลอง และทำงานร่วมกันตามศักยภาพของชุมชน โดยเน้นที่กระบวนการการทำงานร่วมกัน และดำเนินงานภายใต้แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจ
- 3.5 ภาครัฐควรส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรชุมชน ในด้านการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ และควรสนับสนุนให้องค์กรชุมชนมีโอกาสในการพัฒนาตนเอง และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น ๆ หรือผู้ดำเนินงานด้านแหล่งวัฒนธรรมในที่อื่น ๆ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. ผลการวิจัยและข้อค้นพบ

โครงการวิจัยและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ดำเนินขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและสืบค้นแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง (2) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรมที่จะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่ และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนา ส่งเสริม และจัดการแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน โดยผู้วิจัยทำการศึกษาแหล่งวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง และให้ชาวชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ และผู้เกี่ยวข้อง ร่วมกันกำหนดรูปแบบการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาฯ จำนวน 5 แห่ง

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลและศึกษาแหล่งวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ จำนวน 9 แห่ง แหล่งวัฒนธรรมหลายแห่งที่ศึกษามีสถานภาพและบทบาทความสำคัญหลายอย่างในขณะเดียวกัน เช่น เป็นทั้งศาสนสถานและโบราณสถาน เป็นแหล่งท่องเที่ยว และ/หรือเป็นแหล่งผลิตสินค้าอันเป็นรายได้ของชุมชน เป็นต้น

ในจำนวนแหล่งวัฒนธรรม 9 แห่ง เป็นแหล่งวัฒนธรรมที่อยู่ในความครอบครองหรือการดูแลจัดการของวัดมากที่สุด คือ มีจำนวน 3 แห่ง รองลงมาเป็นส่วนราชการและเอกชน ส่วนที่เหลือเป็นของโบสถ์ มัสยิด และองค์กรชุมชน

ในการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่การพิจารณาประเมินศักยภาพและคัดเลือกแหล่งวัฒนธรรมต้นแบบ เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน จำนวน 7 ประการ คือ (1) ความหลากหลายของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (2) ความโดดเด่นของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (สถานที่/วัตถุ/บุคลากร) (3) กิจกรรมทางวัฒนธรรม (4) ความน่าสนใจของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแหล่ง (5) การดูแลรักษาสภาพแหล่งวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม (6) การเข้าถึงแหล่ง (7) ความพร้อมของปัจจัยเอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เช่น วิทยากร เอกสาร สื่อประเภทต่าง ๆ ป้าย ฯลฯ จากนั้นจึงนำข้อมูลในมิติต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ดังกล่าวไปประกอบการพิจารณาประเมินศักยภาพ และคัดเลือกแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน โดยกำหนดเกณฑ์ปัจจัย (Criteria) ประกอบการคัดเลือกไว้ 7 ข้อ ได้แก่

- 1) มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้
- 2) มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาให้เป็นการสร้างรายได้ที่หลากหลาย
- 3) การเข้าถึงสะดวก
- 4) มีวิทยากร/ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้แนะนำ

- 5) มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นน่าสนใจ
- 6) มีหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน/สถานศึกษาเข้าไปพัฒนา
- 7) ผู้ครอบครองหรือเจ้าของแหล่งวัฒนธรรมมีความเต็มใจที่จะพัฒนา

เมื่อนำเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นไปประกอบการตรวจสอบคุณสมบัติของแหล่งวัฒนธรรมทั้ง 9 แห่งแล้ว จึงได้คัดเลือกแหล่งวัฒนธรรมดังรายชื่อด้านล่างนี้ จำนวน 5 แห่ง เพื่อเป็นแหล่งวัฒนธรรมตัวอย่างสำหรับกำหนดรูปแบบการพัฒนา ดังนี้

1. โบสถ์วัดช่างตากุ้งี่ และขนมฝรั่งกุฎีจีน
2. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
3. มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)
4. ศาลเจ้าเกียนอันเกง
5. บ้านเครื่องวงปีพาทย์พาทย์โกสัล

2. รูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน

จากการศึกษาวิจัย แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน ควรจะต้องคำนึงใน 3 มิติ ดังนี้

1. มิติขององค์กรชุมชน
2. มิติของสถาบันการศึกษา
3. มิติของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. มิติขององค์กรชุมชน

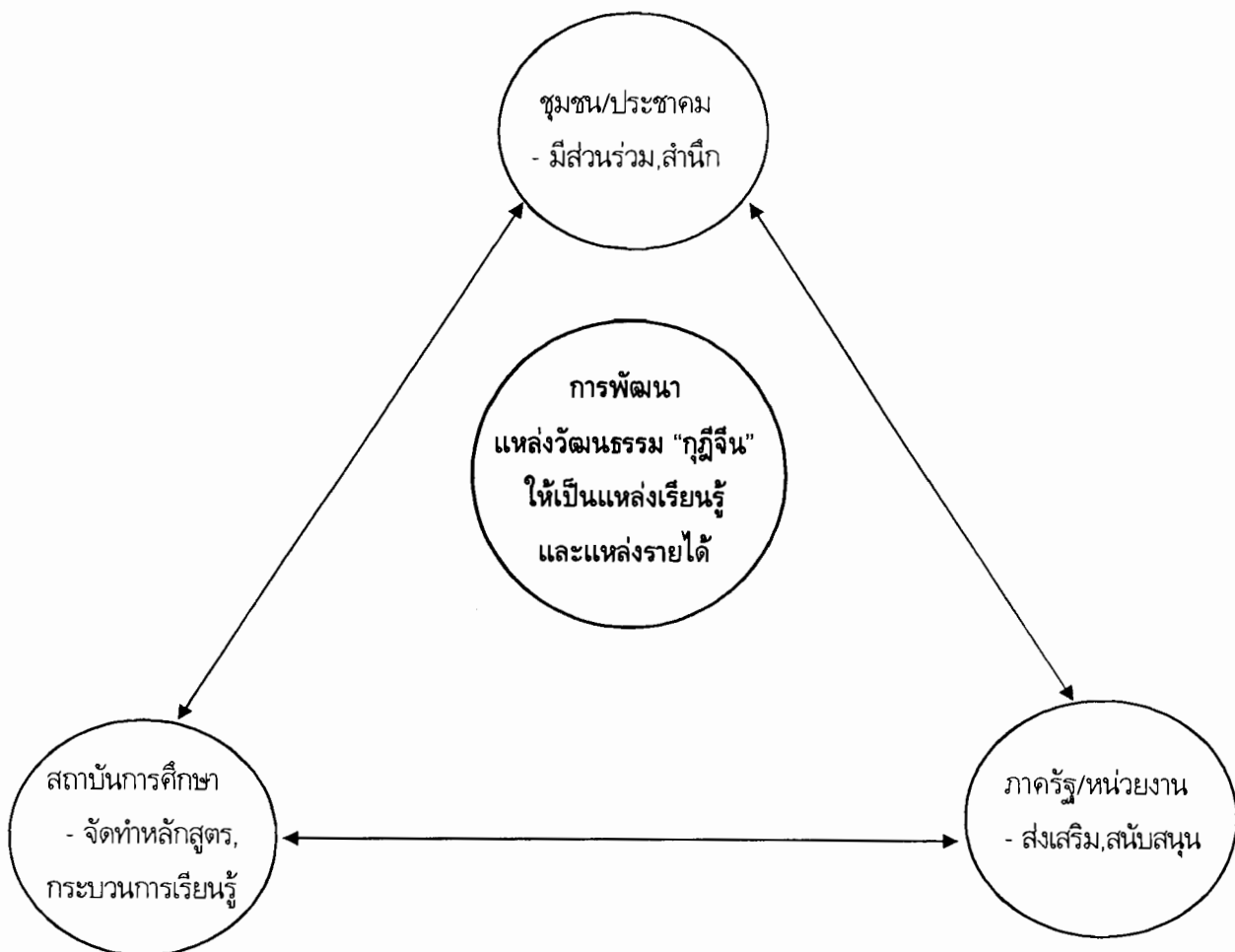
ดังที่กล่าวมาแล้วว่า นับตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) บทบาทหลักในการพัฒนาชุมชนต้องอยู่ที่ภาคประชาชน ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางกฎเกณฑ์และแนวทางในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมภายในชุมชนของตน และเพื่อให้ทุกคนจะได้เกิดสำนึก และได้มีส่วนร่วมทั้งในด้านความรับผิดชอบ การตรวจสอบ และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

2. มิติของสถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษา เป็นสถาบันที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนในท้องถิ่น เยาวชน และสถาบันการศึกษา ในด้านการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ นั้น สถาบันการศึกษาอาจเข้ามาช่วยในด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยการเข้ามาสำรวจ พูดคุยกับผู้ทรงภูมิปัญญา ค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติม และร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนด้านการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และบุคคลที่สนใจทั่วไป

3. มิติของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกชน หรือบริษัท ห้างร้าน ที่สามารถเข้ามาสร้างรายได้จากแหล่งวัฒนธรรม มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในด้านการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชน องค์กรชุมชนต่าง ๆ และสถาบันการศึกษา สามารถดำเนินงานพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่และบรรลุวัตถุประสงค์ โดยการสนับสนุนเงินทุน ความรู้ บุคลากร/ผู้เชี่ยวชาญ โอกาสในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ฯลฯ รวมไปถึงการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับนักวิชาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดมุมมองและทัศนคติที่ดีในการทำงานร่วมกันแบบพหุภาคี

แผนภูมิแสดงแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง ยังมีข้อเสนอแนะระดับนโยบายดังนี้

1. บทบาทของชุมชน/ประชาคม

- 1.1 ชุมชนและประชาคมควรเร่งสร้างจิตสำนึกในการดูแลสาธารณสมบัติร่วมกัน โดยการรวมตัวเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม อาจเริ่มจากกลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความสนใจร่วมกัน และค่อย ๆ ขยายความร่วมมือและเครือข่ายออกไปเรื่อย ๆ ไปจนถึงขั้นของการจัดทำแผนแม่บทชุมชนด้านการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม
- 1.2 สำรวจ ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน และดำเนินการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของประชาชนที่สนใจและอนุชนรุ่นหลัง
- 1.3 เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูล/ความรู้ของแหล่งวัฒนธรรมให้สาธารณชนได้รับทราบด้วยวิธีการต่าง ๆ
- 1.4 จัดกิจกรรมต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในอนาคต อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อเป็นเวทีในการเรียนรู้และทำงานร่วมกันของคนภายในชุมชน ทั้งยังเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน
- 1.5 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและองค์กรชุมชน
- 1.6 ถ่ายทอด หรือร่วมกับสถาบันการศึกษาในชุมชนถ่ายทอดความรู้ของแหล่งวัฒนธรรมทั้งในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา หรือความรู้ทางด้านวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในแหล่งให้แก่เด็กและเยาวชนรุ่นหลัง โดยเฉพาะผู้ที่เกิดและอาศัยเติบโตในแหล่งวัฒนธรรมนี้ ให้ตระหนักถึงคุณค่าและมีส่วนร่วมในการสืบทอดและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม อันเป็นมรดกในท้องถิ่นของตน
- 1.7 ประสานงานกับภาครัฐและเอกชน ในการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรม

2. บทบาทของสถาบันการศึกษา

- 2.1 ศึกษาข้อมูลของแหล่งวัฒนธรรม และดำเนินการจัดทำแผนผัง/แผนที่ของแหล่งวัฒนธรรมในชุมชนของตน
- 2.2 นำข้อมูลของแหล่งวัฒนธรรมมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
- 2.3 จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยร่วมกับผู้รู้/ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ของชุมชน สร้างหลักสูตรและถ่ายทอดให้แก่บุคคล และเยาวชนในท้องถิ่น ทั้งในด้านข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างรายได้จากกิจกรรมในแหล่งวัฒนธรรม
- 2.4 ร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในย่านนี้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้

- 2.5 ฝึกและพัฒนาอาชีพที่เป็นอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 2.6 ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน และนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านแหล่งวัฒนธรรม เอกชน ชุมชนใกล้เคียง และอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม

3. บทบาทของภาครัฐ

- 3.1 ภาครัฐจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน ต้องเร่งสร้างความเข้าใจแบบองค์รวม โดยเชื่อมโยงมุมมองเรื่องแหล่งวัฒนธรรมเข้ากับมิติด้านอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ระบบนิเวศ ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและยั่งยืน เป็นต้น
- 3.2 การวางแผนพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ หรือการพัฒนาต่าง ๆ อันจะส่งผลกระทบต่อแหล่งวัฒนธรรม จะต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน และควรให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม
- 3.3 ภาครัฐควรพัฒนากระบวนการทำงานขององค์กร และเชื่อมโยงไปสู่การทำงานร่วมกับองค์กรอื่นแบบพหุภาคี มององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบบผู้ร่วมงาน และมีศักยภาพในการทำงานร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่รัฐและชุมชนมีการกำหนดร่วมกัน
- 3.4 บุคลากรภาครัฐ ต้องเสริมสร้างความมั่นใจต่อองค์กรชุมชน ร่วมสร้างโอกาสกับองค์กรชุมชนในการเรียนรู้ ทดลอง และทำงานร่วมกันตามศักยภาพของชุมชน โดยเน้นที่กระบวนการการทำงานร่วมกัน และดำเนินงานภายใต้แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจ
- 3.5 ภาครัฐควรส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรชุมชน ในด้านการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ และควรสนับสนุนให้องค์กรชุมชนมีโอกาสในการพัฒนาตนเอง และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น ๆ หรือผู้ดำเนินงานด้านแหล่งวัฒนธรรมในที่อื่น ๆ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนก วงศ์ตระหง่าน. การเกิดและขยายเมืองกรุงเทพฯ : การศึกษาทางการเปลี่ยนแปลง. เอกสารวิชาการ หมายเลข 21 กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2525.
- กรมศิลปากร. จดหมายเหตุการโอนรักรักรักรัตนโกสินทร์. จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์. 2525.
- กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. โดยสำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2542.
- จักรพันธ์ กังวาล์ และเพ็ญศิริ จันทรประทีปฉาย. "เดินเท้าท่องวัฒนธรรมฝั่งธน". สารคดี. ปีที่ 16 ฉบับที่ 18 (มีนาคม 2543), หน้า 50 – 58.
- ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล, บรรณาธิการ. ประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. 2540.
- ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. มุสลิมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป. 25
- ปิยนาด บุนนาค. บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูล "บุนนาค". กรุงเทพฯ : ดวงกลม. 2520.
- วิมลศรี ลิ้มธนากุล. ผลกระทบจากระบบเมืองสมัยใหม่ที่มีต่อระบบย่านของคนในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2537.
- วิมาลา คิริพงษ์. การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกศลและสกุล ศิลปบรรเลง. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2534.

สามารถ จันทรสุรีย์ และประทีป อินแสง. การศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย (แนวทางการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย). รายงานการวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี. 2540.

สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. "พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ : เทคโนโลยีทางการศึกษาศูนย์ใหม่". เอกสารประกอบการอภิปรายในการสัมมนาเรื่องพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหิดล. วันที่ 4 กันยายน 2536.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**, รายงานการวิจัย เอกสารประกอบการร่างนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด. 2542.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาดูชีวิต**. เอกสารประกอบการสัมมนาเสนอผลการวิจัย โครงการวิจัยและพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาดูชีวิต : กรณีศึกษานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียง. ณ โรงแรมกรุงศรีวิเวร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วันที่ 13-14 กรกฎาคม 2544.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2544.

สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช. "ใครจะครองเมืองกรุงเทพมหานคร ในปีศวรรษ 2540?". **วารสารธรรมศาสตร์**. 21(3) กันยายน – ธันวาคม 2538.

สุดารา สุจฉายา, บรรณาธิการ. **ธนบุรี**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี. 2542.

อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล. **ขบวนการประชาสังคมไทย ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2542.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ.2475**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2538.

อัศวิน อภัยวงศ์ และนำพล คารมปราชญ์, บรรณาธิการ. **ของดีกรุงเทพ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร. 2542.

ภาษาอังกฤษ

Askew, Mark. **The Making of Modern Bangkok.** Bangkok : TDRI. 1993.

Askew, Mark. **Interpreting Bangkok.** Bangkok : Chulalongkorn University Press. 1994.

De Certeau, Michael. **The Practice of Everyday Life.** London : University Of California Press. 1985.

Fischer, Claude S. **The Urban Experience.** New York : Harcourt Brace Jovanovich Inc. 1975.

Habermas, Jurgen. **The Structural Transformation of Public Sphere.** Cambridge : Polity Press. 1992.

Keith, M. "Shout of the Street : Identity and the Space of Authenticity". **Social Identities.** Volume ½, 1995.

Korff, Rudiger. **Bangkok : Urban System and Everyday Life.** Saarbruecken : Verlagbreitenbach Publishers, 1986.

Korff, Rudiger. **Bangkok and Modernity.** Bangkok : Chulalongkorn University Sociology Research Institute, 1989.

Lefebvre, Henri. **The production of Space.** London : Basil Backwell. 1971/1993.

Massey, D & Jess, P. **A Place in the World?** Oxford : The Alden Press Limited. 1995.

O' Conner, Richard. "Place, Power and Discourse in the Thai Image of Bangkok". **Journal of The Siam Society.** 78/2, 1991.

Shields, R. **Places on the Margin.** London : Routledge. 1991.

Writh, L. "Urbanism as a Way of Life". **Urban Place & Process.** New York : Irwin Press (eds.) Macmillan, 1980.

ภาคผนวก ก.

ชบของดีเขตตั้ง

- การละเล่นพื้นบ้าน
- ภูมิแหล่ง / ละครสา
๑๑.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.
- การแสดงวงดนตรีทุกแห่งไทย

วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔

- ๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.
- การแสดงบนเวที
- ฟ้อนลาวดวงคนไม้ / ระบำแม่
- ฟ้อนลาวดวงเดือนประกอบการวาดภาพ
- รื้อหน้าต่างแสงสี / ลาน่ากลองหมเครื่องดนตรี
- การละเล่นพื้นบ้าน
- รั้วข้าวสาร / หมากเก็บ / อีตัก / มอญช้อนน้ำ
- ลูกข่าง / ซี่ม้ายักม้าย / ซี่ม้ายี่เมือง

๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

- การแสดงวงดนตรีทุกแห่งไทย

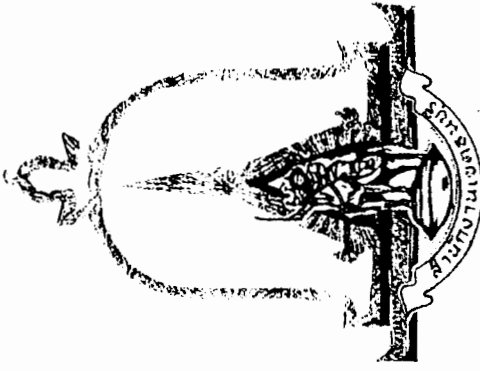
วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๕๔

- ๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.
- การแสดงบนเวที
- แข่งบั้ง / ระบำสาว
- ศิลปินไทยของและเจี๊ยงปองลา / ระบำรำตาเก
- การละเล่นพื้นบ้าน
- ภูมิแหล่ง
- ๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.
- การแสดงวงดนตรีทุกแห่งไทย

- สถิติตลอดงาน
- การทำขนมเบดิน / ผลิตภัณฑ์จากเต้าหู้ / การปั้นและ
- การทอดลาบชั้น / การทำขลุ่ยและการทอลาย / การทำไม้เตียบ /
- ของเล่นเด็กโบราณ / การทำหัวโขน / แกะสลักผลไม้ /
- ร้อยมาลัย / การทำขนมเทียน / การทำขนมหวานเตลาดาตพหู /
- หมักกรอบ ร.๔ / กุ่ยถ่าย / ผ้าไหมขลุ่ยกาศ

ขบมิตรตการ

- ❖ ประวัติการขงขานบุรี และเหตุการณ์ต่าง
- ❖ ประวัติการเกิดขมขานบุรี
- ❖ ศาสนาศรีสัดเข้าสูขมขานบุรี
- ❖ ความเป็มาของขมขานที่มีถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และขมขานชาวจีน
- ❖ ขลุ่ย และบ้านดนตรี

**๑๖ กันยายน ๒๕๕๔
บริเวณวัดกัลยาณมิตร**

ดำเนินงานโดย
สำนักงานเขตขานบุรี

กำหนดการ

“ ภิภิษณบุรี ๑๑๖ ปี ักัดถดถดถดถดถด ”

๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑

วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๕ ☺ พิธีเปิดงาน ☺

๑๕.๓๐ น - หอพัก ณ บริเวณวัดถัดถดถดถดถด -

๑๖.๐๐ น.

- ประธานในพิธีมาถึง
(นายสมัคร สุนทรเวช ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร)
- ผู้อำนวยการเขต กล่าวรายงาน
(นายประสิทธิ์ มงคลเกษ์ ผู้อำนวยการเขตตลิ่งชัน)
- ประธานกล่าวเปิดพิธี (ศิริพงษ์)
- ประธานชมของดีเขตตั้ง
- นิทรรศการ / การสาธิต / การแสดง / การละเล่น

๑๖.๓๐ - ๑๗.๐๐ น.

- การแสดงบนเวที
 - ระบำอังกะลุง / ระบำรัตนมาลี / เริงลำใย
- การละเล่นพื้นบ้านจากโรงเรียนในสังกัดเขตตลิ่งชัน
 - ฆ้องมโหรี / ระบำมโหรี

๑๗.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.

- การแสดงวงดนตรีลูกทุ่งไทย

วันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๕

๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.

- การแสดงบนเวที
 - ธีวประภอบเพลงคุณลำใย
 - คอกระเซ้าใจกระบะบน
 - โปงลาง / จีนไทยโมเตรี
 - การละเล่นพื้นบ้าน
 - ดั่งเต

๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

- การแสดงวงดนตรีลูกทุ่งไทย

วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๕

๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.

- การแสดงบนเวที
 - ำตัดงหวาย / ระบำอนุรักษ์มรดกไทย
 - ระบำโคกทราย / ำแม่ศรี / ำอีสามหมู่เฮา
 - การละเล่นพื้นบ้าน
 - ูกินหาง

๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

- การแสดงวงดนตรีลูกทุ่งไทย

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๕

๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.

- การแสดงบนเวที
 - ระบำวงเงือก / ระบำดอกบัว / ธีวป่าลั่น
 - การละเล่นพื้นบ้าน / การแสดงดนตรีไทย

๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

- การแสดงวงดนตรีลูกทุ่งไทย

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๕

๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.

- การแสดงบนเวที
 - ักินมรอนำ / เริงสังข์ลิ้นช้วย / ำชุดลั้มตำ
 - การละเล่นพื้นบ้าน
 - ูกินหาง / มอญชอนผ้า

๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

- การแสดงวงดนตรีลูกทุ่งไทย

วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๕

๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.

- การแสดงบนเวที
 - ชุดมอญไ้หรรษา / ลาวกระทาบไม่
 - ำได้มรไทย / ชุดทราวเงาะ
 - การละเล่นพื้นบ้าน
 - ักินกะลา / ำมีกำกนถ้วย

๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

- การแสดงวงดนตรีลูกทุ่งไทย

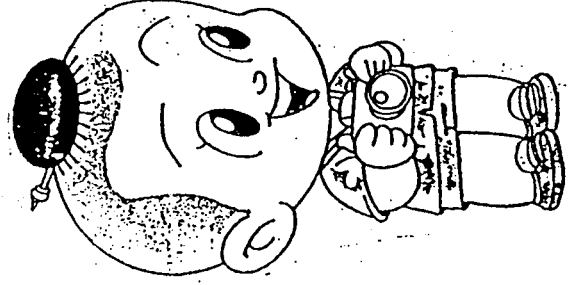
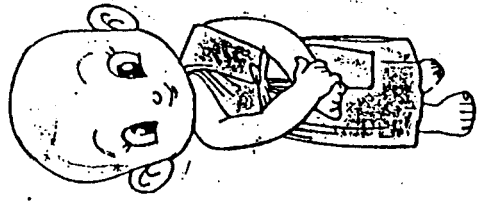
วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๕

๑๖.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.

- การแสดงบนเวที
 - ำล่องน่าน / ระบำลพบุรี / เริงโปงลาง
 - ระบำลุ่มบ้านดาว / ระบำชุมชน 5 เชื้อชาติ

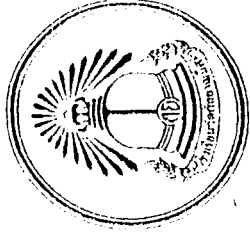
หอระมั่ง

มี ๓ หอ หอ ตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหารหลวง และหอพระธรรมมณเฑียรเด็จพระเกียรติ อีกหอหนึ่งตั้งอยู่ด้านเหนือพระวิหารหลวง ซึ่งพระสุนทรสมภารย์ (พรหม) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๖๕ เป็นที่ประดิษฐานระมั่งใหญ่ ซึ่งพระสุนทรสมภารย์และคณะกรรมการอีก ๗ นาย มอบให้นายฟูจิوارา ชาวญี่ปุ่นหล่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระพุทธไคร้ตนนายก เมื่อปี พ.ศ.๒๕๖๔

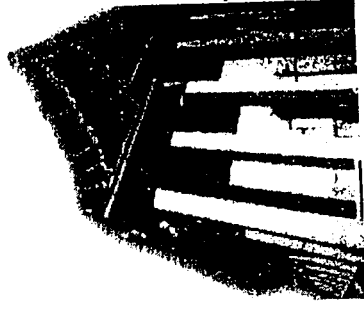

จาก หนังสือประวัติวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
งามล้ำรุ่งเรือง ดั่งเมืองสุวรรณ
ที่เจริญรุ่งเรือง ดั่งเมืองสุวรรณ
เพราะในเขตเมืองสุวรรณ

วิทยาลัยอาชีวศึกษา

นางสมใจ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร

วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

วัดกัลยาณมิตรเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร โดยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยาบดินทรเดชา (ดิศ กัลยาณมิตร) ว่าที่สมุหนายกเมื่อครั้งยังเป็นพระยาราชสุภาวดีเจ้ากรมพระสร้อยศรีทศกลาง ได้อุทิศที่ดินและซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียง ซึ่งแต่เดิมเป็นหมู่บ้านซึ่งมีพระภิกษุจีนพำนักอยู่ และเรียกกันต่อมาว่า “หมู่บ้านกุฎิจีน” เพิ่มเติมเข้าด้วยกัน สร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๖๔ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า “วัดกัลยาณมิตร”

พระวิหารหลวง

เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธไตรรัตนนายก หรือ หลวงพ่อโตนั่นเอง ซึ่งเป็นที่นับถือกันมาก โดยเฉพาะในหมู่ชาวจีน เรียกกันว่า “เจ้าพ่อซูดง หรือ ซ่าปอดง” ซึ่งจะมีงานนมัสการหลวงพ่โตทุกปี หลวงพ่โตเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ส่วนตัวพระวิหารเป็นอาคารแบบสถาปัตยกรรมไทย หลังคามุงกระเบื้องเคลือบประดับช่อฟ้าใบระกา หน้าบันสลักลายดอกไม้ประดับกระจกปิดทอง ด้านในเป็นภาพเขียนลายดอกไม้ ด้านหน้ามีซุ้ม

ประดิษฐาน เสาหิน และตุ๊กตาหินศิลปะจีน (อับเฉา) ตั้งเรียงรายอยู่

พระวิหารมีรัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างพระราชทาน ช่วยเจ้าพระยาบดินทรด้วยทรงดำริจะให้กรุงรัตนโกสินทร์มีพระวิหารหลวงขนาดใหญ่ประดิษฐานหลวงพ่โต ให้สูงเด่นเป็นสง่ารับน้ำเจ้าพระยา กนละฝั่งกับวัดพนัญเชิงในสมัยกรุงศรีอยุธยา

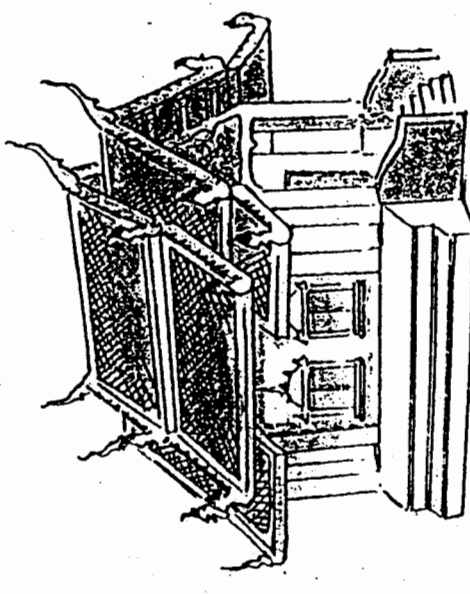
พระอุโบสถ

ที่ตั้งเดิมเป็นบ้านของเจ้าพระยาบดินทร (โต) เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นศิลปะแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓ คือเป็นอาคารทรงไทยแต่ไม่มีช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ประดับ หน้าบันเป็นปูนปั้นลายดอกไม้ประดับกระเบื้องเคลือบสลักเป็นแบบจีน ซุ้มประตูหน้าต่างปั้นลายดอกไม้ประดับกระจก ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติและรูปเครื่องบูชาหมู่แบบไทยปนจีน

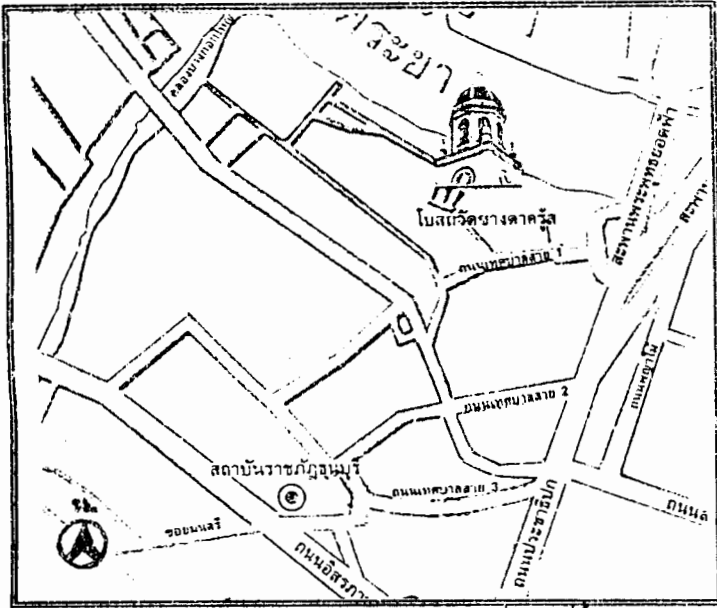
หอพระธรรมมณเฑียรถึงพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าให้สร้าง ในปีพุทธศักราช ๒๔๐๔ เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกและพระคัมภีร์ต่างๆ เป็นอาคาร ๒ ชั้นก่ออิฐถือปูนมีระเบียงล้อมรอบ หลังคาประดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ หน้าบันจำหลักลายแปลนทองเป็นรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นลายดอกไม้ ตรงกลางเป็นรูปพระมหามงกุฎประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้า บานประตูหน้าต่างจำหลักลายดอกไม้ ปิดทองประดับกระจก

ภาคผนวก ข.

โครงการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม : ย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง

แผนที่แสดงที่ตั้งแหล่งวัฒนธรรม

๑. ชื่อแหล่งวัฒนธรรม _____

๒. ที่ตั้ง เลขที่ _____ ซอย _____

ถนน _____

ตำบล _____

๓. เจ้าของ/ผู้ครอบครอง/ผู้จัดการแหล่งวัฒนธรรม

ส่วนราชการ วัด โบสถ์

มัลลียัด เอกชน

ชุมชน/องค์กรชุมชน

ระบุชื่อ : _____

๔. ประเภทแหล่งวัฒนธรรม โบราณสถาน ศาสนสถาน สถาบันการศึกษา พิพิธภัณฑ์
- แหล่งหัตถกรรม แหล่งนาฏดุริยางค์ ศูนย์วัฒนธรรม
- แหล่งทำขนม/อาหาร อื่น ๆ ระบุ _____

๕. ทรัพยากรในแหล่งวัฒนธรรม

- สถาปัตยกรรม/สิ่งก่อสร้าง ประติมากรรม จิตรกรรม
- สถานที่/ภูมิประเทศ แหล่งโบราณคดี บุคคล/ผู้เชี่ยวชาญ
- ตำรา/เอกสาร อาหาร/ขนม ประเพณี/กิจกรรม
- อื่น ๆ ระบุ _____

๖. สภาพแหล่งวัฒนธรรมในปัจจุบัน

- สภาพดีได้รับการทำนุบำรุงรักษาดี รกร้างเสื่อมโทรมขาดการดูแล

บรรยายเพิ่มเติมประกอบ _____

๗. การเข้าถึงแหล่งวัฒนธรรมในปัจจุบัน สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย เข้าถึงได้ยาก (รถยนต์เข้าไม่ได้)

๘. การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์ ทาง (ระบุ) _____

ไม่มีการประชาสัมพันธ์

๙. ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ในแหล่งวัฒนธรรมในปัจจุบัน

☐ มีวิทยากรนำชมประจำแหล่ง	☐ มีวิทยากรนำชมเมื่อมีการขอร้องเป็นครั้งคราว
☐ มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเป็นผู้สอน	☐ ผู้เข้าชมต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง

ข้อมูลเพิ่มเติม _____

๑๐. ข้อมูลเกี่ยวกับการหารายได้ในแหล่งวัฒนธรรมในปัจจุบัน

☐ เป็นแหล่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเจ้าของ	☐ ไม่สามารถสร้างรายได้ แต่มีแนวโน้มที่จะสร้างได้
☐ ไม่สามารถสร้างรายได้และไม่เห็นแนวโน้มในการสร้างรายได้	☐ อื่น ๆ ระบุ _____

ข้อมูลเพิ่มเติม _____

๑๑. การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในปัจจุบัน

☐ มีหน่วยงาน/องค์กรเข้าไปช่วยในการพัฒนา	☐ ชาวบ้าน/ชุมชน/สถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนา
☐ มีการสำรวจ แต่ยังไม่มีการพัฒนา	☐ ยังไม่มีการสำรวจหรือการพัฒนาจากที่ได้เลย

ข้อมูลเพิ่มเติม _____

๑๒. ความเต็มใจของเจ้าของ/ผู้ครอบครอง/ผู้จัดการ ในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้แบบยั่งยืน

☐ มีความเต็มใจ โดยไม่มีเงื่อนไข	☐ มีความเต็มใจแต่ต้องการให้พัฒนาเพิ่มเติมบางส่วน
☐ มีความเต็มใจแต่ต้องการให้ปรับปรุงส่วนใหญ่	☐ ไม่เต็มใจให้พัฒนาแหล่งวัฒนธรรม

ข้อมูลเพิ่มเติม _____

๑๓. สักยภาพโดยรวมของแหล่งวัฒนธรรม (ประเมินจากผู้เก็บข้อมูล)

บรรยาย _____

๑๔. ผู้บันทึกข้อมูล _____ วันที่ ____ / ____ / ____

แบบสอบถาม

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน

๑. ข้อมูลส่วนบุคคล

- เพศ ชาย หญิง
- อายุ ต่ำกว่า ๒๕ ปี ๒๖ - ๔๐ ปี
 ๔๑ - ๖๐ ปี ๖๐ ปีขึ้นไป
- การศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี
 สูงกว่าปริญญาตรี อื่น ๆ ระบุ.....
- อาชีพ นักเรียน - นักศึกษา ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ
 พนักงานบริษัท/เอกชน ค้าขาย/ประกอบอาชีพอิสระ
 อื่น ๆ ระบุ.....
- รายได้ครอบครัวต่อเดือน
 ต่ำกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท ๓๐,๐๐๑ - ๕๐,๐๐๐ บาท
 ๕๐,๐๐๑ - ๑๐๐,๐๐๐ บาท สูงกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- ความสัมพันธ์กับแหล่งวัฒนธรรม
 เจ้าของแหล่งวัฒนธรรม ผู้อยู่อาศัย/ผู้ดูแล
 อื่น ๆ ระบุ.....

๒. โปรดแสดงความคิดเห็น

๒.๑ ขอให้ท่านเสนอชื่อแหล่งวัฒนธรรมในย่านกุฎีจีน จำนวน ๕ แห่ง ที่ท่านเห็นว่าน่าจะได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชนในย่านนี้

- ๑)
- ๒)
- ๓)
- ๔)
- ๕)

๒.๒ ท่านคิดว่าบุคคล/หน่วยงานใดควรจะเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมดังกล่าว โปรดเรียงลำดับความสำคัญ มาก (๑) - น้อย (๖)

- หน่วยงานราชการ ชุมชน/ประชาชน เอกชนบริษัท/ห้างร้าน
- ครู/อาจารย์ พระสงฆ์/นักบวช อื่น ๆ ระบุ.....

๒.๓ ท่านคิดว่าควรมีแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมนี้อย่างไร โปรดอธิบาย

- ๑)
- ๒)
- ๓)
- ๔)
- ๕)

๒.๔ ท่านคิดว่าชุมชนหรือตัวท่านเองจะเข้ามีส่วนร่วมในการสืบทอดและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชนได้อย่างไร โปรดอธิบาย

- ๑)
- ๒)
- ๓)
- ๔)
- ๕)

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ท่านสละเวลากรอกแบบสอบถามและแสดงความคิดเห็น

คำอธิบายศัพท์

“แหล่งวัฒนธรรม” หมายถึง สถานที่ที่รวมของภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ศาสนา หัตถกรรม การแพทย์และการรักษาสุขภาพ ศิลปะการทำอาหาร การจัดการทรัพยากรด้านต่าง ๆ (ตัวอย่างเช่น วัด ศาสนสถาน โบราณสถาน แหล่งประดิษฐ์ดนตรีไทย บ้านดนตรีไทย แหล่งทำขนมและอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น)

“แหล่งเรียนรู้” หมายถึง สถานที่ที่รวม ที่มีการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้แตกต่างจากการเรียนในระบบ เป็นการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (ตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์ สถานที่ที่เปิดสอนด้านดนตรีไทย-นาฏศิลป์ไทย หรือโรงเรียนทำขนม-อาหารไทย เป็นต้น)

“แหล่งรายได้” หมายถึง สถานที่ที่รวม ที่มีการจัดการและสามารถก่อให้เกิดรายได้แก่บุคคล กลุ่มบุคคล หรือสังคมได้ (ตัวอย่างเช่น การจัดโบราณสถาน/ศาสนสถาน หรือพิพิธภัณฑ์ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเก็บค่าเข้าชมจากนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนได้ เป็นต้น)

